فرهنګ

لسم ټولګی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش

فرهنګ - لسم ټولګی

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیاء د ښوونکو
د روزنې او د ساینس مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي
کتابونو د تألیف لوی ریاست

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري اخیستنه او
خرڅونه یې په کلکه منع ده. له سر غړونکو سره قانوني چلن
کیږي.

د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب، د ښوونکو د روزنې
او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

فرهنگ

لسم ټولگی

د چاپ کال: ۱۳۹۰ هـ. ش.

ليکوالان

- عبدالحمید عاطف
- عبدالغفور قرار

علمي او مسلکي ایډیټ

پوهاند غلام جیلانی عارض

محمداسحاق نګارګر

دکتور خوش نظر پامیرزاد

ژباړونکی

غلام سرور ګلاب زی صافی

د ژبې ایډیټ

زرین انځور

مؤلفه فروزان خاموش

سید انور میچن خیل

دیني، سیاسي او فرهنګي کمېټه

- ډاکټر عطاء الله واحدیار د پوهنې وزارت ستر سلاکار او د نشراتو رئیس.
- حبیب الله راحل د تعلیمی نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.
- مولوی عبدالصبور عربي د اسلامي علومو متخصص.

د څارنې کمېټه

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معین.
- دوکتور شیرعلی ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تألیف لوی رئیس.

طرح او ډیزاین:

عنایت الله غفاري

بسم الله الرحمن الرحيم

مِلي سُرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د اوزبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه ییان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه اسمان
په سینه کې د اسیا، به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مودی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو!

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو تدوين او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

زه باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليتونه په ريښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، د وطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تأليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب تدوين او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو، او نورو ملګرو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

لیکلړ

د لوست نوم	مخ
سریزه	ح
د کتاب ټولي موخې او هدفونه	ی
لومړی څپرکی **لاسي صنایع**	۱
لومړی لوست: فرهنگ	۲
دویم لوست: د لیمخي جوړولو صنعت	۵
دریم لوست: وریښل او ټغر اوبدنه	۸
څلورم لوست: د غالیو اوبدنه	۱۱
پنځم لوست: د مالوچو له تارونو څخه اوبدنه	۱۶
شپږم لوست: د کېکي او د غنمو له تنې څخه اوبدنه	۱۸
اووم لوست: گنډل او گلدوزي	۲۲
اتم لوست: ترکاڼي او د لرگي صنعتونه	۲۴
نهم لوست: گاڼې	۲۹
لسم لوست : د مسگرۍ صنعت او هنر	۳۳
د لومړي څپرکي لنډیز	۳۷
دویم څپرکی **هنرونه**	۳۸
یولسم لوست: د موسیقۍ هنر	۳۹
دولسم لوست: ملي اتڼ	۴۳
دیارلسم لوست: د اسلامي هنرونو نړیوالې او سیمه ییزې نمونې	۴۶
د دویم څپرکي لنډیز	۵۴
دریم څپرکی **سیمه ییز دودونه**	۵۵
څوارلسم لوست: د مېلمه پالنې دودونه او مېلمستون	۵۶
پنځه لسم لوست: د ډوډۍ خوړلو آداب	۵۸
شپاړسم لوست: خواړه	۶۱
د دریم څپرکي لنډیز	۶۴

خلورم څپرکی **سیمه ییزې جامې**	٦٥
اوه لسم لوست: سنتي او سیمه ییزې جامې	٦٦
اته لسم لوست: د خولۍ او څادر ډولونه	٧٢
نولسم لوست: څپلۍ او پایزارونه	٧٧
د څلورم څپرکي لنډیز	٨١
پنځم څپرکی **تفریحي او سیمه ییزې لوبې**	٨٢
شلم لوست: سانګه وهل	٨٣
یوویشتم لوست: آس	٨٦
دوه ویشتم لوست: وزلوبه	٩٠
درویشتم لوست: سیمه ییزې لوبې او کاغذ پران	٩٦
د پنځم څپرکي لنډیز	١٠١
شپږم څپرکی **مالداري، باغداري، څنګلونه، درملي بوټي او میلې**	١٠٢
څلیر ویشتم او پنځه ویشتم لوستونه: مالداري، باغداري او ځنګلونه	١٠٣
شپږ ویشتم لوست: درملي بوټي	١١٦
اوه ویشتم لوست: میلې، د جهان ګردۍ رابنکون او زموږ دهیواد فرهنګي میراثونه	١٢٢
د شپږم څپرکي لنډیز	١٣٠
اووم څپرکی **د ملّي هویت پدیدې، رمزونه ، نښې (سمبولونه)**	١٣١
اته ویشتم لوست: بیرغ، ملی سرود او نښې	١٣٢
د اووم څپرکي لنډیز	١٤٠
اخځلیکونه	١٤١

سريزه

زموږ ګران هیواد افغانستان چې د پخوا زمانو څخه د ځلیدونکي فرهنګ او تمدنونو مرکز او زانګو ده د دې لویو مرکزونو نښې او بېلګې په بلخ، بامیان، غزني، ګردیز، بغلان، جوزجان، هډه، بګرام، کابل، تخارستان، د آی خانم لرغونی ښار، هرات، د لوګرعینکو او زموږ د هیواد په نورو سیموکې تر اوسه موندل شوي او شتون لري.

له دې مرکزونو څخه لاس ته راغلې نښې د دې حقیقت څرګندویه ده چې زموږ په ګران هیواد کې د مادّي او معنوي فرهنګ قیمتی نښې په زرګونو کاله مخکې د خلکو لخوا ایجاد شوې او ترنن ورځې پورې له یوه نسل څخه بل نسل ته پاتې شوې دي.

همدارنګه په معنوي فرهنګ کې زموږ په هیواد کې زردشتي او بودايي دینونه منځ ته راغلي دي چې په بګرام او د لوګر په عینکو کې د بودا لوی معبدونه او په بامیانو کې د بودا لویې مجسمې زموږ د دې ادعا ستر ثبوت دی.

دغه چې موږ ترې یادونه وکړه د اسلام د مقدس دین تر خپریدو مخکې د خلکو فرهنګ و. خو د اسلام د مقدس دین په راتلو سره هغه پخواني قوانین د تاریخ برخه وګرځېده او زموږ په ګران هیواد افغانستان کې د اسلام دین رامنځته شو، قرآني لارښوونو یې ځای ونیو او خلک د اسلام په مقدس دین مشرف شول. همدارنګه په لاسي صنایعو کې زرګري، مسګري، آهنګري، د خراطي ظریفه صنایع، ګنډنې، د اوبدلو ډولونه، ښکلې لیکنې. سمبولونه او داسې نورو پراختیا، پرمختګ او وده وکړه او شهرت یې پیداکړ، چې تاسې ګران زده کوونکي به په متن کې د هغوی د هر ډول سره بلدشئ، موږ تاسوته د دې کتاب په لوستلو سره د هیواد د فرهنګ په هکله د رڼا یوه وړه دریڅه په لاندې شرحه پرانستله.

د کتاب په لومړي څپرکي کې به د لیمڅي جوړولو، ټغر اوبدلو، غالی اوبدلو چې د لاسی ظریفو صنایعو او زموږ د ملّي فرهنګ د مهمو عناصرو څخه دي او د ستنې د ګنډلوهنر، د ګلدوزۍ، خامک دوزۍ هنر، د لرګي مستظرفه صنایع، ګاڼې او د مسګرۍ صنعت چې هر یویې زموږ په ټولنه کې ځانګړې ارزښت لري بلد شئ .

په دو یم څپرکي کې د موسیقۍ هنر، ملّي اتڼ او د اسلامي هنرونو نړیوالې او سیمه ییزې نمونې لکه ښکلې معمارۍ، میناتورکاري، ښکلې لیکنې، په بحث کې نیول شوې دي.

په دریم څپرکي کې د افغانانو د مېلمه پالنې په زړه پوري دودونه چې د افغانانو ځانګړنه ده لیکل شوي دي، همدارنګه د ډوډۍ د خوړلو آداب او د خوړو ډولونه او ارزښتونه بیان شوي دي. په څلورم څپرکي کې دودیزې جامې، د ماشومانو ځانګړې د ودیزې جامې، د خولیو ډولونه، د ښځو څادرۍ، د پښو په ګڼون دروپیژندل شول.

په پنځم څپرکي کې تفریحي او سیمه ییزې لوبې لکه نېزه بازي (سانګه وهل)، وزلوبه او د آس ځانګړتیاوې او ډولونه بیان شویدي.

په شپږم او اووم فصلونو کې مالداري، بڼوالي، ځنګلونه، درملي بوټې، مېلې او سیلګري او د جهانګردي اهمیت همدا شان دملي هویت پدیدې چې زموږ دخلکو او زموږ د هیواد فرهنګ په نړۍ کې معرفي کوي، په لنډه توګه بیان شوي دي، ترڅو تاسو ګران زده کوونکي ددې خلکو د فرهنګ د عناصر و په ارزښت مخکې له مخکې آشنا شئ.

د فرهنګ کتاب ځانګړتیا په دې کې ده چې دفرهنګ د ټولو یا زیا ترو پدیدو عکاسي ورېکې شوې ده او کتاب ستاسو په اختیار کې قرار لري.

د کتاب ټولې موخې او هدفونه

- د دې کتاب د تدريس څخه وروسته تر هرڅه دمخه بايد د خلکو ترمنځ په هر اړخيز ډول سره ملي يووالى او يو موټى کېدل ټينګښت ومومي.
- د خلکو د ډول ډول فرهنګونو سره د زده کوونکو د درناوۍ روحيه ټينګه شي او زده کوونکي بايد زموږ د هېواد د ټولو سيمو د فرهنګ سره بلد شي.
- د زده کوونکو معلومات او پوهه په دې برخه کې دومره پراختيا ومومي ترڅو وپوهيږي چې زموږ د خلکو فرهنګ زموږ د هېواد هويت د نړۍ په کچه معرفي کوي.
- زده کوونکي دې داسې مهارتونه ترلاسه کړي چې زموږ د فرهنګ محورى او مرکزي ارزښتونه موږ د يوه افغان په توګه معرفي کړي.
زده کوونکي دې داسې مهارت ترلاسه کړي چې د خپلې سيمې د فرهنګ سربيره زموږ د ګران هېواد د نورو ولايتونو او سيمو فرهنګ وزغمي، هغه زده کړي او په هغې باندې د افغانستان د خلکو د ګډ فرهنګ په توګه وویاړي.

د دې کتاب لوستل له دې اړخه ارزښت لري چې

د "فرهنګ" مضمون ته د هېواد په تعليمي نصاب کې نوى ځاى ورکړل شوى دى او تاسي په يقين سره د خپلې ټولنې د خلکو د فرهنګ د ځانګړتياوو او ځرنګوالي څخه خبرياستئ. لکه څنګه چې فرهنګ د يوه ګډ ميراث په توګه زموږ په خلکو پورې اړه لري او زموږ د ټولنې د ملي هويت ځرګندوي دى.
تاسې زموږ د هېواد او خلکو د بډاى فرهنګ سره له مخکې بلد ياست او د دې کتاب په لوستلو سره به تاسې د ولايتونو او د هېواد د بيلابيلو سيمو د خلکو د فرهنګ سره نور هم بلد او د خلکو د ګډ کلتور سره به ستاسې مينه لا زياته شي، د هغې رغولو، ساتلو، فرهنګي پراختيا او ودې ته به پاملرنه وکړئ او خپل فولکلوريک اصالت به وساتئ او د غير اسلامي او غير افغانى عناصرو د فرهنګونو د منلو څخه په کلکه ډډه وکړئ. زده کوونکى به د دې کتاب په لوستلو، د هغې د محتواوو (منځپانګو) او موضوعګانو سره بلدتيا او د ښوونکي د هدايت او لارښوونو سره سم به د پوښتنو او ځوابونو په طريقه د دې د لوستونو په زده کولو سره زياتې تجربې ترلاسه کړي.

لومړی څپرکی

لاسي صنايع

د څپرکي موخې

د دې څپرکي د لوستونو په لوستلو سره به زده کوونکي د فرهنگ په مفهوم، ارزښت او په ځانګړي توګه د خپلو خلکو فرهنگ وپيژني؛ او همدارنګه د بېلابېلو مستظرفه لرگينو صنايعو، مسگرۍ، زرگرۍ او د لرغونو گاڼو د دودونو سره به چه په تېرو وختونو کې زموږ د مادّي فرهنگ د هويت ممثل او زموږ د هيواد د عالي مدنيت څرگندوونکي دي بلد شي. همدارنگه به د وريشلو، او د گنډلو فرهنگ، د اوبدلو د ډولونو لکه د غنمو له تنې(ډنډر)، د پنبې تار، د خامتا اوبدل، ټغر اوبدل او د غالۍ اوبدلو د فرهنگي او اقتصادي ارزښت او د غاليو اصالت د افغاني هويت په نظر کې نيولو سره وپېژني او د دې ظريفو لاسي صنايعو پراخوالي کې به د زده کوونکو ذهنيت وده وکړي.

لومړی لوست

فرهنګ

دفرهنګ په باره کې څه پوهېږئ؟

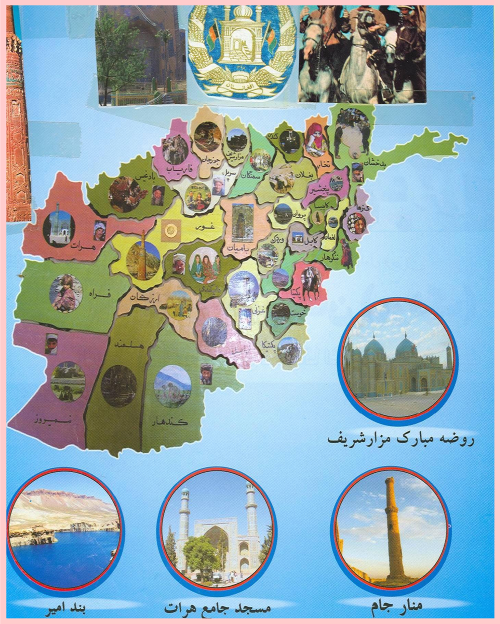

د هرات جامع جومات

طاق ظفر
(پغمان)

هنر

چـــې هنر د بزرګـــۍ درخخه نه وي — طالع څـــــه کا تا په سرواخلي مګر؟

چې په آس کې څه هنر وي هاله ښه وي — او کـــــه نه ورځني ښه وي لاښهٔ خر

که طالـــع او هنر دواړه سره کښېږدی — زه خوشحــــــال به پکې ونیسم هنر

بې هنرمې که بادشاه د درست جهـــان شي — هیڅوک نه پسندي په ده د لویۍ چر

هنرمندمې که ګداشي کنډول واخلي
په لیـــده به یې هر څوک ښوروي سر

د خوشحال خان ختیک له د ستارنامې څخه

فرهنګ د یوه ملت یا د یوې ټولنې ټولو مادّی او معنوي شتمنیو ته ویل کېږي.

د معنا په لحاظ د فرهنګ عمده عناصر دادي: ټولنيز، اخلاقي او حقوقي ارزښتونه.

د مادّی فرهنګ عناصر دادي: د معمارئ ډولونه، انځورګري، صنعتونه او داسې نور.

د عامو خلکو ادبيات (فولکلور) او دودونه د ټولنې د فرهنګ یوه مهمه برخه جوړوي چې دا هم معنوي او هم مادّي اړخونه لري.

په حقيقت کې فرهنګ يو داسې کرکتر او استعداد دی چې يو ملت ته طبيعي او ټولنيز شتون او هستي ورکوي.

فرهنګ ديوې ټولنې د ژوند د بېلو بېلو اړخونو، معنوي ارزښتونو د ژوند د ښېګنو، ځرنګوالي او د اخلاقو ځرګندونکی دی. کله چې مونږ د يوې ټولنې يا د يوه هيواد د خلکو د فرهنګ په هکله خبرې کوو له هغې نه زمونږ موخه او مطلب دادی:

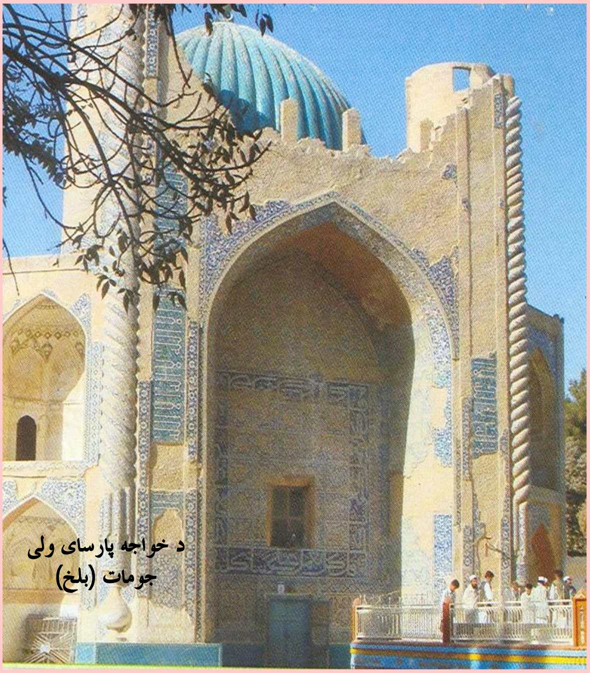
د خواجه پارسای ولی
جومات (بلخ)

- دودونه او رواجونه
- عنعنې
- لاسي صنعتونه
- د خلکو کارونه
- لرغوني لوبې
- اخترونه
- پخوانۍ مېلې او جشنونه
- ماتمونه
- کيسې
- اسطورې
- (ژبني) ادبيات
- متلونه

او داسې نور چې د پخوانيو خلکو معنوي او مادي پاتې شوني (ميراثونه) دي چې لــه يـــوه نسل نه بل نسل ته او له اسلافونه اخلافو ته را رسېدلي دي.

فولکلور د خپل تاريخ په بهيرکې يو مست سيند ته ورته دی چې د خپل تګ اوحرکت پــه اوږدوکې په بېلو بېلو ډولونو سره ليدل کېږي خو دخپل ماهيت ، ځرنګوالي اړيکه او ارتباط له

خپلې اصلي سرچينې سره ثابت ساتي. يعنې هغسې چې د سيند د اوبو غوندې دخپلې سرچينې څخه تر پايه پورې اوبه پاتې کيږي.

فولکلور د ژبې او ټولنو په بدلون سره د پخوانيو انسانانو فکرونه ، عقيـــدې، رواجونــــه او دودونه وروستنيو انسانانو او نسلونو ته ليږدوي.

فولکلور چې د فرهنگ يوه عمده برخه جوړوي؛د دې راټولَونه او هراړخيزه پلټنه د کـــارپوهو خلکو او عالمانو کار دی.

په دې کتاب کې موږ د افغاني کلتور بېلا بېل اړخونه او په ځانگړې توگه د هغې فولکلور په لنډ ډول تاسو گرانو زده کوونکو ته وړاندې کوو.

د افغانستان خلک چې له بېلا بېلو قومونو څخه جوړشوي دي، د يوه روښانه تاريخ او تمدن لرونکي او د داسې ډول ډول او بډای فرهنگ درلودونکي دي چې د هغې سارى په نړۍ کـــې لږ ليدل کيږي.

د افغانستان پر خاوره باندې په تېرو زمانو کې تل د نړيوالو سيلانيانو او سودا گري کـــاروانونو لاره تېره شوې وه. همدا لامل دی چې دلته مختلفو عقيدتې، ديني او فولکلوري پديـــدوځای موندلی او د افغانانو لپاره يې يو پوره او د کامل کلتور سوغات راوړی دی.

په ټولگي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په دوه يا دريو ډلو وويشل شي او هره ډله دې د لوست په يوه موضوع په خپلو کې بحث وکړي.

پوښتنې

- د بهرني فرهنگ د اغيزې د مخنيوي او د خپل فرهنگ د ساتنې او ژغورنې لپاره تاســې کوم وړانديزونو کوئ؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې زموږ د هېواد د فرهنگ د نورو ډولونو په باره کې معلومـــات راغونـــډ کړي.

د ليمخي جوړولو صنعت

ليمخې زموږ د هيواد د پښتونخوا لاسي صنايعو له مهمو توليداتو څخه دی چې په لاندې ډول د هغې د جوړښت په هکله لنډې خبرې کوو:

د ليمخي د جوړولو لپاره وړی نه وريښي، بلکې لومړی هغه مينځي اولمر ته يې خوروي. وروسته يې په ځانګړی ډمنځ باندې وهي چې وړی خلاصې، او نرمي شي. بيايې په سور، آبي، زير او ګلابي رنګونو سره رنګوي او ليمخی ترې جوړوي.

د ليمخي په کارګاه کې د وړيو ځای پر ځای کول

د کور په انګړ کې د کنکو يو پزی هواروي او د هغې پر مخ ټغر خوروي. د ليمخي استاکار (ماهر سړی) لومړی تورې وړی د نازکه لښتې په واسطه پر ټغر د چوکات په منځ کې ځای پر ځای کوي. بيا د هغې د پاسه د يوې جارو په واسطه تودې اوبه پر وړيو پاشي او وړی هواروي، وروسته بيا رنګ شوې وړی په څلورو خواوو منځ او غاړو کې په تناسب سره په مناسبو ځايونو کې ږدي او ددې رنګه هوارو شوو وړيو د پاسه په جوړو شوو ګلانو هم اوبه شيندي او په لښته يې اواروي.

د ليمخي د مړلو طريقه

کله چې د ليمخي د جوړولو په وخت کې استاکار ډاډه شي چې وړی په خپله اندازه او

مساوي پنډوالي په ټولو برخو کې ځای نيولی دی او د ګلانو اندازې او تناسب ته هم په هـر ځای کې پاملرنه شوې ده؛ نو بيا څلور يا پنځه کسه پر زنګنونو باندې پر ځمکه يو د بـل پـه څنګ کې کښېني او له يوې خواڅخه وړی په ټغر کې په شريکه سره په تـدريج نغـاړي او د خپلو متو په زورېې مښي (مږي) او دې کارته په جديت سره دوام ورکوي، ترهغوچې د ليمڅي وړی کلکې شی او يو له بل سره ونښلي. بيا دغه نښتي وړی له ټغر او پزي (چجکي) څخه جلا کوي او په يوه ځای کې يې هواروي چې وچې شي.

ليمڅي يو ښه او صحي فرش دی چې له هغې څخه لند بل (نم) او يخني نه تېرېږي، نو ځکه د دې کارول د انسان د روغتيا لپاره ډېر ګټه لري او د روماتيزم له ناروغۍ څخه انسان ژغوري.

د ليمڅي ډولونه

ليمڅي د وړيو، ګل، د منبلو طريقه اوپه کوم ځای کې چې جوړېږي، ددې ټولو له نظره بېلا بېل ډولونه لري چې عبارت دي له:

الف- پاميري يا قرغزي ليمڅی

چې د پامير د پسه له غوره وړيو څخه جوړېږي. د باميان په ليمڅو کې د (وَرَس) ليمڅی زيات شهرت لري. د ميدان وردګ، پکتيا، پکتيکا، خوست ، نورستان اوپه ټول هيواد کې ډېر ښکلي ليمڅي جوړېږي.

ب- کمان ګري ليمڅی

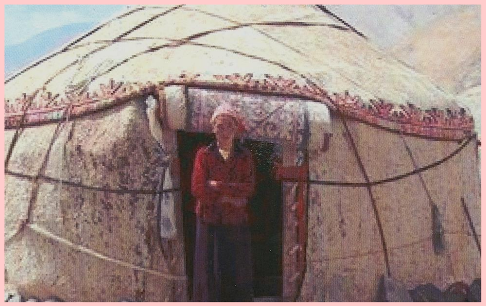

هغه ليمڅی دی چې د لرګي چوکـاټ د ليمڅي د لاندې په ښه طريقه برابرېږي او وړی په ټولو برخو کې په يوه تناسـب او مـساوي ډول خورېږي او ډېر کلک مُرل کېـږي. دا ليمڅي غوره او ډېر دوام لرونکي دی.

ج- ساده ليمڅی

هغه ليمڅي دی چې له عادي وړيوڅخه جوړېږي، کوچيان چې په بانډو او بيدياوو کې ژوند کوي، د دې ليمڅي څخه د خپلو خيمو، جونګړو او د کېږديو په پوښلوکې کار اخلي چـې د باران د اوبو او له يخنۍ څخه يې ژغوري.

شپانه له ليمڅي نه ځان ته کيپه نک (ګنډ)هم جوړوي.

گنډ

یوه بې نستونې چینه ده او هغه شپانه یې اغوندي چې د ورځې په غرونو کې مېږې او وزې پیایې او د شپې، په هماغو غرونو کې د رمې پنډغالو او د غرونو په سمڅو کې ویده کیږي، له گنډ څخه د ورځې د جامې او د شپې د بسترې په توگه کار اخلي.

گنډ، شپانه له اوبو او یخنۍ څخه ساتي.

د لوست نوي اصطلاحات

- شیندي- پاشي.
- سمڅ- غار
- پنډ غالو – د څارویو د راغونډېدلو ځایونو

په ټولگي کې فعالیت

- یو زده کوونکی دې د لیمڅي د جوړښت په باره کې خبرې وکړي.

پوښتنې

- لیمڅی کوم ډول فرش دی؟ او هغه څنگه جوړېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو او گاونډیانو څخه د لاسي صنایعو او د لیمڅي جوړولو صنعت په باره کې معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

دریم لوست

وریښل او ټغر اوبدنه

تاسو کله څوک د وریښلو په حال کې لیدلي دي، څنګه وریښل کوي؟

وریښل له پخوا زمانو څخه زموږ د خلکو په منځ کې رواج وو چې وړۍ، پومبه، وریښم او سنډه به ښځو او نجونو د څرخې، څرخکې، خنجکې(چېلک) او داسې نورو لاسي کوچنیو وسایلو سره وریښل او د وریښل شوو تارونو څخه به یې ډول ډول ټغرونه غالۍ، د اغوستلو جامې او داسې نور شیان اوبدل.

د څرخې سره وریښل

د اورچوغ سره وریښل

مزاري ټغر

له غالیو څخه وروسته مزاري ټغر ډېر ښه فـــرش دی. ډېر ښکلي رنګونه لري.
څرنګه چې دا ټغر د ډېرو ښو وړيو له نرمو او کلکـــو تارونو څخه جوړوي، له دې امله يې د (قاقمه يي) ټغر په نوم هم يادوي.
دا ټغر پخوا په مزار شريف کې جوړېده، نو ځکه يې د مزاري ټغر په نوم شهرت موندلی دی.
خو نن ورځ دهيواد په ډېرو شمالي ولايتونو لکـــه: فارياب، سرپل، سمنګان، کندوز، تخـــار، بـــادغيس، هرات او داسې نورو ځايونو کې نارينه او ښځې مزاري ښکلي ټغرونه اوبي. همدارنګه د ميمنې، سرپل او غلموري ټغرې هم د مزاري ټغرنو غوندې ښکلې دي او ځانګړی نوم او شهرت لري.

شال

شال په معمولي توګه په ساده او ګلدار ډول د ورېښمو او د سنډو له تارونو څخه جوړوي. ښځې شال پرځپل سر اچوي.
تر ټولو قيمتي شال غجري (قاجاري) شـــال دی چـــې د رنګ، اوبدلو او جنسيت له مخې له نورو شالونو سره ډېـــر توپير لري.

کشيده ټغر

نوموړی ټغر د پسونو له اعلی وړيو څخه د "اورمک" په کارګاه کې اوبي. د دې ټغـــر پـــود (عرضی تارونه) په سور، زيړ، ګلابي، آبي او داسې نورو رنګونو سره رنګوي. کـــشيده ټغـــر زياتره د برېستنې په پوښ، د کوروئو، جونګړو، خيمو او باندوپه ښکلا او زينت کـــې کـــارول کېږي

کنی(اورمک)

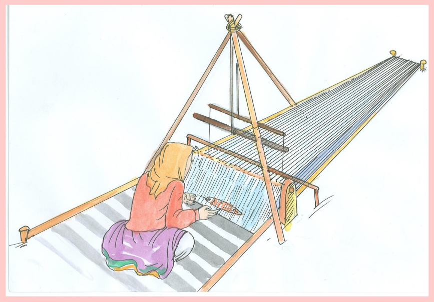

اورمک

د «کشیده» ټغر په نوم د اوبدلو کارګاه ده. د لرګیو څلور قوي موړې لري چې پر ځمکه ټکوهل کېږي. همدارنګه درې پایې (پښې)، د لرګي قلیچ (قینچي)،ګُلَه او کمه لري.او په ټول افغانستان کې دود ده.

په ټولګي کې فعالیت

- یو زده کوونکی دې د ټغر اوبدنې په باره کې خبرې وکړي.

پوښتنې

- مزاري ټغر څه ډول ټغر دی؟ د مزار څخه غیر نور په کومو ښارونو او ولایتونو کې دغسې ټغر اوبدل کیږي.
- تاسې د ټغر اوبدلو د صنعت په وده، ښه کیفیت او بهر ته د هغې د صادرولو په باره کې څه نظرونه او وړاندیزونه لرئ؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو او ګاونډیانو څخه د لاسي صنایعو، مزاري ټغر او کشیده ټغر په هکله معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

د غالیو اوبدنه

- په عکسونو کې کوم شیان وینئ؟
- د دې دستګاووغوره والی په څه کې دی؟

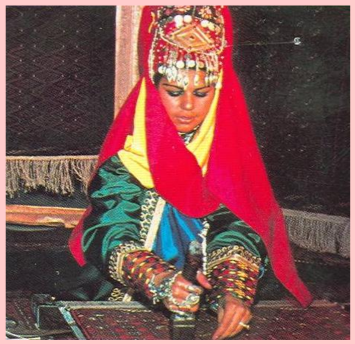

غالۍ اوبدل د افغانستان د خلکو یو ډېر پخوانی لاسي صنعت دی. د غالیو اوبدل زمـــوږ د هیواد په شمالي، شمال ختیځ او شمال لویدیځ ولایتونو کې زیات رواج لري.

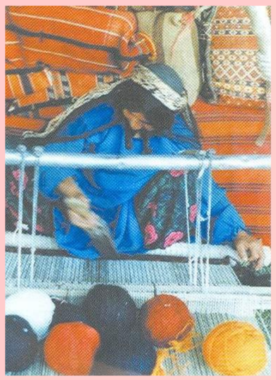

د جوزجان، بلخ، فاریاب، سرپل، سمنګان، کندز، تخار، بغلان، هرات، بادغیس، فراه، نیمروز ولایتونو او د کابل ښار د وزیرآباد او دشت برچي په سیموکې زموږ د هیواد کمالـــداري ښـــځې او نجونې په خپلو نازکو هنرمندو ګوتو دوړیو، مالوچو او وربښمو له تارونو څخه ډېرې ښکلې غالۍ اوبي چې نړیوال شهرت لري او په نړیوالو بازارونو کې یې هویت تثبیت شوی دی.

که څه هم په یادو شوو ولایتونو کې ښځې ډېرې ښکلې او نفیسې غالۍ اوبي؛ خو د آقچې او اندخوی غالۍ له ډېرو پخوانیو

غالیوڅخه دي چې په ۱۳۵۶ هــ.ل. کال یې په ټوله نړۍ کې لومړی مقام وګاټه؛ لکه چې مرحوم نینواز یوه ښکلې فولکلوریکه سندره په دې باب ویلې ده:

بیا بـــــریم قالین ببـــافیم　　　ســـوی آقــــــــچـــه
تخته تخته،پارچه پارچـــه　　　قالی های سرخ و سفید
برای یار برگ بید
برای یار برگ بید
الا یار جان به اندخوی ندیدم　　　بدخشان آمدم رویت ندیدم
زبغـــلان تـــا مـــزار و شهر هرات　　　مثـــال تـــار گیســـویت ندیدم
بیا بـــــریم قالین ببـــافیم　　　ســـوی آقــــــــچـــه
تخته تخته،پارچـــه پارچه　　　قالی های سرخ و سفید
برای یار برگ بید
برای یار برگ بید

غوره غالۍ هغه دي چې تار او پود یې دواړه له خالصو وړیو څخه واوبدل شي.

ځومره چې د غالۍ تار نری او د تارونو او غوټو شمېر یې په یوه ساحه کې ډېر وي، په هماغــه اندازه غالۍ ارزښتناکه او ښکلې وي. د ښې غالۍ په هر متر مربع کې یوسل وپنځوس زره غوټې اچول کیږي. له کومو وړیوڅخه چې د غالۍ تارونه جوړیږي، هغه باید نرمې (پستې)، نازکې او د پسه وړۍ وي. د غزني او وردګ د پسونو وړۍ دقره قل،مرینوس او د ساریجه پـــسونووړۍ د غالۍ د جوړولو لپاره ډېرې ښې دي. غالۍ د نخي(پنبې) له تار څخه هم جوړیږي خـــو دا د وړیو او وریښمو د غالیو غوندې ښکلې ظریفې او دوامداره نه وي.

د غالۍ اوبدلو وسایل او سامان

د غالۍ او بدلو لپاره وسایل، ځانګړی رمنځ، ځانګړی چاکو،قیچې، تارتقی چوب (لرګـــی) او داسې نورې وسیلې په کاریږي. د غالۍ اوبدلو کارګاه یوه لاسي آله ده چې څلور لرګي لري او د مستطیل په شکل یو له بل سره کلکیږي او د غالۍ تار د هغې په اوږدو کې بندوي (تنـــسته) کوي او بیا څلور، پنځه او یا ډېرې غالۍ اوبدونکې ښځې او نجونې یو د بل په څنـــګ کـــې کښېنې او غالۍ اوبي.

د غالیو صادرول له ډېرو پخوانیو کلونو را پدیخوا زموږ د ګران هېواد د اقتصاد په بنه والي او د بهرنیو اسعارو په لاس ته راوړلوکې ډېر رول لري.

د غالیو د وړیو رنګول

د غالیو د وړیو رنګولو لپاره له هرډول طبیعي رنګونو څخه کار اخیستل کېږي. طبیعـــي رنګونه د انارو، پیازو، دغوزانو د ونو د پوستکواو د ګلونو د عُصّارې او شیرې او همدارنګـــه دوحشي نباتاتو لکه «رویان» له ریښو څخه لاس ته راځي چې زموږ په هیواد کې يې په زرهاوو ډولونه موندل کېږي.

هغه غالۍ چې د هغې ورۍ په طبیعي رنګونو باندې رنـــګ شـــوي وي، د لرګـــي رنـــګ (چوبرنګ) په نوم یادېږي. د دې غالیو جنسیت ډېـــر لوړ او ارزښتناک دی او په ټوله نړۍ کې پیرودونکي لري.

د غالیوګل

زموږ د هیواد غالۍ اوبدونکې ښځې د خپلو غالیو په ګل اچولو او ګلکا رۍ کې په دودیز او سنتی ډول د پخواني هرات د میناتور یو له ښکلو نمونو، نقشونو او انځوررونو څخه کار اخلي چې د هرات د تیموریانو د طلایي عصر د نقاشۍ د کلتور او میناتورۍ پـــاتې شووني دي

د غالیو ډولونه

غالۍ ډېر ډولونه لري لکه: فیلپا، آقچه گل، چکش، لبجر، ادرسکن، سلیماني، مَوري، ساروقي، وزیري، بشیري، المه‌گل، بخارایي، بوستان، بارگاهي، چنارگل، خال محمدي، بلوچي، انارگل، خواجه روشنایي، بلژیکي، ذبیح اللهی، مالداري، اولامي، چوبرنگ، قزاق، چیچن، اندخویي، قندوزي، قرقیني، مزاري، دولت آبادي، آقچه یي، یو تاره هراتي، جمشیدي او داسې نور.

اوس په نړیوال بازارکې د فیلپا، بخارایي، بارگاهي، بلژیکي، خال محمدي، د هغوی د رنگ د پوخوالي او د غوره جنسیت له کبله ښه نوم لري چې د نیم متر، یو متر، یو نیم متر، دوه، درې، څلور، شپږ، نهه، دولس، څلرویشت متره او همدارنگه جای نمازونه او قالینچې په مختلفواندازو او په زړه پورې رنگونو جوړېږي. هغه تارونه چې په دې ډول غالیو او سراندازونو کې استعمالېږي، په عمومي توگه له غوره جنسیت څخه دي، لکه: بلژیکي تار، پوخ رنگه تار او د وربښمو تارونه.

قالینچه

وړه غالۍ چې دوه یا درې متره وي، د قالینچې په نوم یادېږي. په پخوانیو افسانو کې وایي چې: حضرت سلیمان(ع) یوه قالینچه درلوده چې په هغې باندې به کښېناسته او دیوانو به په هوا کې له یوه ځای څخه بل ځای ته بیوه.

وایي چې ټول انسانان، پیریان او دیوان د سلیمان (ع) د حکم او فرمان لاندې وو او دی د حیواناتو او مرغانو په ژبو پوهېده.

په ډلګي کې فعاليت

- دوه تنه زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي او ودې وايي چې غير دوړيو له تارونو، نور د تارونوله کومو ډولونو څخه غالۍ جوړېږي.

پوښتنې

- قالينچه کوم ډول فرش دی او دهغې اوبدل زموږ د هيواد په کومو سيموکې زيات دود لري؟
- د غاليو په باره کې يوه فولکلوريکه سندره ووايياست؟
- د غاليو د ډولونو نومونه ووايياست.
- آيا کېدای شي چې د غالۍ اوبدلو صنعت په ټول هېواد کې دود کړو؟

کورنۍ دنده

- هر زده کوونکی دې د غاليو د ډولونو په باره کې معلومات راغونډ کړي.

د مالوچو له تارونوڅخه اوبدنه

- مالوچ، وړی او وریښم په څه ډول لاس ته راځي؟
- تاسي د اوبدلو کوم ډولونه پېژنئ؟

ګُلَه

زموږ د ګران هیواد خلک پومبه یا مالوچ د څرخ په واسطه وریښي او بیا ورڅخه ټوکران جوړوي، لکه: خامتا، اَلَه چه ، سطرنجی، جای نماز او جاکټونه.

خامتا اوبدنه

زموږ د هیواد د اوبدنی د ډېرو پخوانیو صنعتونو له جملې څخه ده چي په زرګونو کلونه لرغونتیا لري.

په پخوانیو وختونو کې زموږ خلکو د ژوند د لومړنیو اړتیاوو یعنی د خوړو او جامو د برابرولو لپاره چي په خپلوهلو ځلو او د متو په زور یې لاس ته راوړل، د مني په موسم کې به یې پومبه له پټیو (کروندو) څخه راټولوله، که چا به خپله پومبه نه درلوده، له نورو څخه به یې په پیسو اخیستله او د مني په وروستیو او د ژمي په اوږدوکې به ماشومانو، ځوانانو او ښځو پنبه دانه له پومبې څخه د (حلاّجی) یا د ګوتو په واسطه جلا کوله او بیا به ښځو دغه پنبه د څرخ یا څرخي په واسطه وریښله او دغه تارونه به یې دغېږ کلولو یا غونډارو په شکل جوړول. بیابه یې د تار دغه غونډاري په نیچو کې پیچل، بیا به یې په تارونو سره پیچلي نیچي د خامتا اوبدلو

کارګاوو ته ورشئ او د خامتا اوبدلو استاذ به په ځانګړې دستګاه (دکان) کې د نیچو تار په منظم او موازي ډول یو ځای تنسته کاوه چې له هغې څخه به یې خامتا جوړوله؛لکه څنګه چې تاسې په عکس کې دوه کارګاوې وینئ.

په ټولګي کې فعالیت

- یو زده کوونکي دې د ټولګي مخې ته راشي اود خامتا اوبدلو په باره کې دې معلومات ورکړي.

پوښتنې

- تاسی څو ډوله اوبدنې پیژنئ؟
- خامتا کوم ډول ټوکر دی؟
- آلَه چه او سطرنجۍ کوم ډول ټوکران دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو څخه پوښتنې وکړي چې زمونږ په هیواد کې اوس هم دخامتا جوړولو وسایل شته؟ لاس ته راوړي معلومات دې په خپلو کتابچو کې ولیکي.

د کنکي او د غنمو له تنې څخه اوبدنه

- له وړيو، پومبې او وربښمو څخه غير، له نورو شيانو هم اوبدنه کېږي؟

په پخوا زمانو کې چې زموږ خلکو د خپل ژوندانه ضروري سامان آلات پخپله جوړول او پــه ځينو ځايونو کې يې اوس هم جوړوي له هغوی څخه يو د کنکي او د غنمو له ډنډرو (دروزو) څخه د سامان آلاتو جوړول دي .

د کړکي څخه چغ اوپزی اوبي چې د نمجنو (زيمدارو) کوټو د فرش او د بامونو په پټولو، په بانډو او بيدياوو کې د کوډلې (جونګړې) يا د کېږي په جوړولو کې کار اخلي. د غنمو ډنــډر لومړی په اوبو کې د څو ورځو لپاره ږدي چې نرم او پاسته شي، بيا ترې په ځانګړی مهـــارت ټوکرۍ، شکُور، خولۍ او ځپلۍ جوړوي. د غنمو ډنډر چې کله په ښه ډول او ظرافت واوبدل شي، له هغې څخه ډېر ښکلي او دوامداره سامانونه جوړېږي؛ لکه څرنګه چې زموږ په هيــواد کې ډېر داسې خلک شته چې درانده کارونه، لکه: بزګري، مالداري او يا نور کارونه نه شــی کولې، خو په دې برخه کې ښه او اغيزمن کارونه ترسره کولی شي .

کټ

کټ د چپرکټ په شان یوه هوسا او صحي وسیله ده چې هغه د مزرو له پڼو، نیلون او پخوا به یې په کونړ او نورو ولایتونو کې د غره د ځینو ونو له پڼو او د څاروو له پوستکو څخه هم اوبدل.

کټ څلور پښې او څلور بازوګان لري چې دوه لانډه او دوه اوږده وي؛ چې ترکاڼ یې په لاسونو او یا یې د خراطۍ په ماشینونو تراشي.

د کټ پښې د (لاک) د رنګ په واسطه رنګوي. د کټونو جوړول په ننګرهار، لغمان ،کونړ پکتیا، خوست، میدان وردګ او نورو سیمو کې ډېر زیات رواج لري او د دغو سیمو ټول خلک د ناستې او خوب لپاره د کټونو څخه کار اخلي او په لویو لویو ډېرو او حجرو کې یې هم د کټونو کتارونه جوړ شوي وي.

د پسه له کولمو څخه اوبدنه

زموږ په ګران هیواد کې پرته له دې نه چې له څرمن څخه بالاپوش، پوستین، دستکول (لاسي بکس)، بوټان، څپلۍ، د آسونو لپاره قیزې جوړوي. همدا رنګه کولمې هم د تسمو په شکل پرې کوي او له هغې څخه ډول ډول سامانونه لکه: چغل (د غنمو او دانو د چاڼولو غټ غلبیل) د اوړو غلبېل، قمچینه (متروکه) او داسې نور وسایل جوړوي.

د ارغوان له لښتو څخه د شیانو اوبدنه

ارغوان یوه بې میوې ونه ده چې زموږ د هیواد په غرنیو سیمو کې یې ګڼ ځنګلونه شته دی او ټول خلک یې پېژني. د ارغوان ځنګلونه د فرخار، سمنګان، هرات، بادغیس، پروان، د کابل خواجه صفا او د بدخشان په غرونو کې له پخوا څخه موجود دي. د ارغوان ګل ډېر ښکلی لاجوردي رنګ او ښه بوی

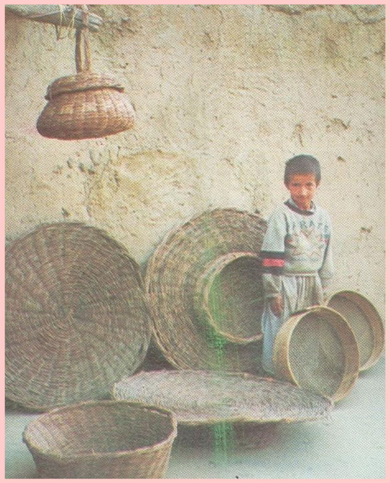

لري.   د پسرلي په موسم کې خلک د کابل خواجه صفا او د پروان گل غونډۍ او نـورو ځایونو ته د ارغوان مېلو او سیل ته ځي.
د ارغوان څانگې ډېرې کلکې او ارتجاعي (نه ماتېدونکې) خاصیت لري، کله چې تازه وي ښې تاوېږي او په تاوولو سره نه ماتېږي .
نو ځکه د ارغوان له څانگو څخه کجاوې، د قلبې آتنگ (سربانډې) او نور سامانونه جوړوي.

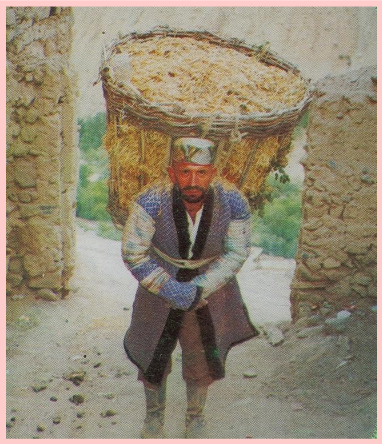

کجاوه

کجاوه یا سبد یو داسې لوښی دی چې د ارغوان، سرې ولې او د ورغشته له څانگو څخه جوړېږي؛ کلیوال خلک خپلې تازه مېوې لکه: شفتالو، زردآلو، آلو بالو، گیلاس، توت، آلو او داسې نورې له یوه ځای څخه بل ځای ته پکې لېږدوي. بزگران د جوارو وړې، د څارویو لپاره واښه او حیواني سرې هم د دې په واسطه پرخپلو اوږو له یوه ځای څخه بل ځای ته وړي.

د قلبې سر بانډې (منجیله)

بزگران د ارغوان او یا د ورغشته د ونو څانگې یو له بلې سره نغاړي (منجیله کوي)، بیـــا د هغې په واسطه د قلبې جُغ (سپار) له یوې سره تړې او ځمکه پرې قلبه کوي.

د منجیلو لارې (راه آتنگا)

دحیرانتیا خبره ده چې د ارغوان له څانگو او لښتوڅخه د لارو په جوړولو کې هم کار اخیستل شوی دی چې په لاندې ډول تشریح کېږي.
د بدخشان د درواز ولسوالۍ د آمو سیند (دریای پنج) پرغاړوکې د ارغوان له څانگوڅخـــه د منجیلو لارې جوړې شوې وي.

د ارغوان ډېل لرګي به يې د ميخونو په شکل تيره جوړول او د غره په کمره (ګټ) کې به يې ټکوهل. بيا به يې د څلوېښتوڅخه تر پنځوسو پورې د آتنګونو کړۍ چې د زنځير په ډول به يو له بل سره اوبدل شوې وې په دې ميخونو پورې کلکې تړلې.

کوم يو لاروی به چې له ډېرو اوړدو او پلي منزلونو څخه وروسته دې ځای ته رسېده او غوښتل يې چې له دې ځايه تېرشي نو د آتنګونو لومړنۍ کړۍ به يې په خپلو لاسونو رانيوله او د آتنګونو په همدې زنځير باندې به پورته کېده. په دې ډول چې يوه يوه کړۍ به يې رانيوله، په هغې کې به يې خپله پښه ټينګوله او بلې کړۍ ته به ورپورته کېده چې په دې ترتيب به له دېرشو څخه تر څلوېښتو کړيو پورې پورته خاتّه او ځان يې اصلي لارې ته رساوه.

کله کله به د ميخونو د ماتېدلو يا د اوچتو آتنګونو د خوځېدلو او ټکانونو له امله ځيني لاروي ډارېدل او د څوسوو مترو اندازې اوچتوالي څخه به ښکته را ليکا کېدل او د آمو په سيند کې به لوېدل .

دا ډول پيښې به هر کال زياتې را مينځ ته کېدلې.

- که اوس هم د ارغوان، ورغشته او زرد بيد له لښتو څخه وسيلې واوبـدل شــي، دا بــه ګټورې اوکنه! که ګټور نه وي نو زيانونه يې وواېئ!

پوښتنې

– د غنمو له ډنډرو (دروزو) او کېکي څخه د سامانونو جوړول څه ډول دي؟ تاسې داســې اسباب پيژنئ چې د غنمو له ډنډرو څخه جوړ شوی وي؟

– د مېږو له کولمو څخه کوم سامانونه جوړېږي؟

– د آتنګونو لارې څه ډول لارې دي ؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو او ګاونډيانو څخه معلومات واخلي، هغه سامانونه چې له کېکو او د غنمو له ډنډرو څخه جوړ شوي دي اوس هم شته ؟ خپل راټول شوي معلومات دې به خپلو کتابچو کې وليکي .

گنډل او ګلدوزي

– ستاسې په کورنيو کې څوک خياطي (ګنډل) او ګلدوزي کوي ؟

خلکو د جامو اغوستل په تېرو و ختونوکې يواځې د اړتياوو د پوره کولو او له يخنۍ او ګرمۍ څخه د ځان ساتنې له پاره کارول، خو کله چې بشرى ټولنې په تدريج سره وده وکړه، د دې سره سم د جامو اغوستل هم د اړتيا او ضرورت د پوره کولو له مرحلې څخه تېر شول او د تجمل او سينګار بڼه يې ځانته غوره کړه او ورو ورو ګلدوزۍ رواج وموند . نن ورځ زياتې ښځې، نجونې او د ګلدوزۍ استاذانې د کابل کندهار، ميدان وردګ، غزنې، لوګر په ښارونو

او د هيواد په ټولو ولايتونو کې په خپلو نازکو او هنرمندو ګوتو په پوره کمال او هنر سره غوره او ښکلې ګلدوزۍ کوي.

ګلدوزي ډېر ډولونه لري چې دلته يې پنځه وېشت ډولونه تاسو ته درپېژنو:

د گلدوزۍ ډولونه(خامک دوزی)

کندهاري دوزی، گینده، بخی، جَوَک دوزي، دندانک موش، چوبک‌دوزی، زنجیــره دوزي، پنیرک دوزي، چپه دوزي، سوزن دوزي، تکه دوزي، تارشمار، آئینه دوزي، پسته چــین، شــبکه دوزي، گنډ دوزي (افغاني گنډ)، صدف دوزي، گره دوزي، شال دوزي، گراف دوزي، جالي دوزي، پوکانه دوزي او داسې نور چې د دې زیاتې نمونې زموږ د هیواد د لویو ښارونو په دکانونو پــه ځانگړي ډول د قندهار په ښار کې شته دي.

په ټولگي کې فعالیت

- یو زده کوونکی دې د ټولگي مخې ته راشي او د گلدوزۍ په هکله دې معلومات ورکړي.

پوښتنې

– تاسی څو ډوله خامک دوزي پیژنئ ؟

– که گنډل او گلدوزي وده او پرمختگ وکړي، آیا کېدای شــي چــې دا زمــوږ د هیــواد دلاسي صنایعو د صادراتو یو ښه قلم وي ؟

– زموږ د هیواد د سوزن دوزۍ (گنډلو) او گلدوزۍ د هنر د پراختیا او ودې لپــاره کــوم وړاندیزونه لرئ ؟

کورنۍ دنده

- ټول زده کوونکي دې د گنډلو اوگلدوزۍ ډول ډول نمونې چې په کورونــو کــې یــې موجودې وي، که ډېرې قیمتی (گرانې) نه وي، ټولگي ته دې راوړي، خپلــو ټولگیوالــو او ملگرو ته دې وښیي.

ترکاڼي او د لرگي صنعت

- په عکسونو کې څه وينئ ؟

له لرگي څخه په جوړو شوو سامانونو کې، که مو له زانگو څخه غير نور کوم وسايل ليدلي وي نومونه يې واخلئ؟

زموږ په گران هيواد کې لرگين سامانونه او له هغو څخه گټه اخيستل له پخوا زماني څخه را په دې خوا دود وو. زرگونه کاله مخکې زموږ خلکو د لرگي سامانونه او د لرگي کارگاوې په خپلو لاسونو جوړول او له هغو څخه به يې گټه اخيستله چې په لاندې ډول دهغوی يوڅونمونې درپيژنو:

د قلبې سامان لکه يوې، جُغ اوماله، همدارنگه جواز (د پومبه داني او نورو غوړينو زړو څخه د تېلو ويستلو گاڼې يا کارگاه، د ټوکرانو يعنې د خامتا اوبدلو کارخانې يا وسيلې، زانگو، د تار د ورېښلو وسيلې(څرخه او څرخکی)، حلاّجـــي، ځمڅې، د آش اوښوربا غتې ځمڅې ، طـــشت،(د لرگي څخه جوړ شوی لوی لوښی يـــا خانـــک)، کټاوې، د لرگي هاونگ(چټو)، د اوبدلو رېمنځ، د اوبدلو گُله، صندوق، دروازې، الماری، ورســـی (کړکی او اشدارې)، د لرگي لگن(خـــانکی)، د

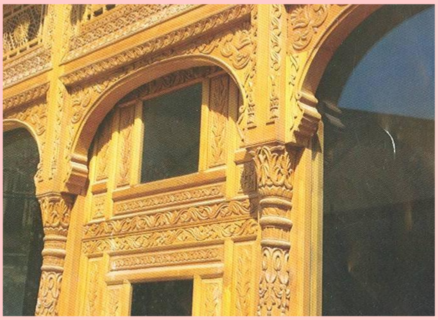

لرگی کاسه، کټونه، د موسیقۍ سامان لکه: دنبوره، رباب، سیتار، تنبور، ډول، طبله، څــوکۍ، میزونه، د ندافۍ دستگاه (ډانډس)، نیزه، لیندۍ، د غلو دانو شانډۍ، کشتۍ، آبگوټونه او داسې نور چې د ځینو نومونه او عکسونه په کتاب کې وینئ .

زانګو

د کوچني ماشوم د ويده کېدلو او هوساينې لپاره يوه ښه وسيله ده چې د زېږېدو شخه تر يونيم يا دوه کلنۍ پورې ماشومان پکې زنګول کېږي. زانګو له لرګي شخه جوړېږي او د هغـــې پـــه تختو کې د ترکاڼ له خوا ښکلي ګلونه کيندل کېږي، نرم توشک پکې هـــواروي او ماشـــوم

ورباندې ويده کوي. زانګو د ماشوم د روزنې لپاره يوه ښه وسيله ده. د ماشوم د هوساينې او امـــن لپاره له زانګو شخه غير بل ښه ځای نشته، چې د غورځېدلو، د پښولاندې کېدلو، د ســـوځېدلو، د مضرو شيانو د خوړلو او له يخنۍ شخه د ماشوم د ساتلو ډېره ښه وسيله ده . کله چې يوه مور خپـــل ماشوم په زانګو کې وېده کوي، نو دغه شان خوږې سندرې ورته زمزمه کوي: آللو! للو! ، دلته مـــه راځه پيشو! صديقه داسې ويده ده لکه ګوډۍ د رانجو

د مورد«للو» سندره ډېره لطيفه او خوږه سندره ده چې ماشوم يې د خپـــل ژونـــد پـــه اوږدو کـــې اوري.کله چې ماشوم په خوب کې لاړشي بيايې مور په ډاډه زړه خپل کارونه سر ته رسوي.

زانګو په ټول افغانستان کې دود ده.

اوغور

يوه داسې وسيله ده چې په هغې کې غنم، وربشې، نخود، باقلې،توت، زغر، دنيا، مرچک او داســـې نور شيان ټکوي او ميده کوي.

ډېر پخوانی اوغور د تيږې هاونګ دی چـــې پـــه دوديز ډول د خلکو په منځ کې مروج و او له دوو تيږو شخه جوړېږي .

۱ – د دايرې په ډول تيږه چې د نيم متر مربع په اندازه پلنه او د ۲۰ يا ۲۵ سانتي متر مربع په اندازه پنډوالی لري او سطحه يې هواره وي. د کور په انګړ کې يې له ځمکې څخه څو سانتي متره اوچته ږدي او د هغې خوله (منځ) د فولادی قلم او څټک په واسطه د ۱۰ - ۱۵ سانتي متره عرض او د ۶ - ۸ سانتي متره په ژور والي تشوي .

د ځينو سيمو خلک د تيږی لوی اوغور ته (بغرۍ) او د لرګي کوچنی اوغور ته هاونګ او چټو وايي. په ځينو ځايونو کې بغرۍ د کلي په مرکزي برخه کې هم ځای لري چې ټول کليوال ترې هر وخت کار اخيستلی شي.

۲ - يوه تيږه چې تقريباً دوه کيلوګرامه دروند والی لري او د بادرنګ په ډول وي چې د کوبه (ځولي يا ټکوونکې وسيلې) په حيث ترې کار اخلی. هاونګ د اوسپنې، مس، برونز (زيـــړ) او دلرګي له سختو کُندو څخه هم جوړېږي چې هغه سپک او ګرځنده وي.

په دې وروستيو کې برقی هاونګونه هم جوړ شوي دي .

د لوست نوی اصطلاحات

برونز	برنج (يو ډول فلز)

په ټولګي کې فعالیت

- د ماشوم په روزنه کې د زانګو ښېګنې په خپلو کتابچوکې ولیکئ !

پوښتنې

- له لرګی څخه سامانونه جوړول زموږ په هیواد کې له کوم وخت څخه دود درلود ؟
- هغه سامانونه چې په کتاب کې یې یادونه شوې تاسې له هغوی څخه کوم یو پېژنئ ؟
- تاسې لوی اوغور چې پایکوب ورته ویل کېږي او شولې پرې ټکوي، پېژنئ ؟ د هغې د کـــار څرنګوالی ولیکئ.

کورنی دنده

- ښوونکی دې د هر زده کوونکي لپاره په کوچنیو لرګینو تختو باندې یوه یـــادوه څلـــوریزه (رباعی) په ښکلي لیک ولیکي او زده کوونکي دې هغه په خپلو کورونو کې حکاکي کړي او ټولګي ته دې راوړي .
- ښوونکي ته ښایي چې په دې هنر کې وړ زده کوونکي وهڅوي او مرسته ورسره وکړي.

نهم لوست

ګاڼې

- ګاڼې له څه شي څخه جوړېږي ؟
- په عکسونو کې کومې ګاڼې وينئ؟

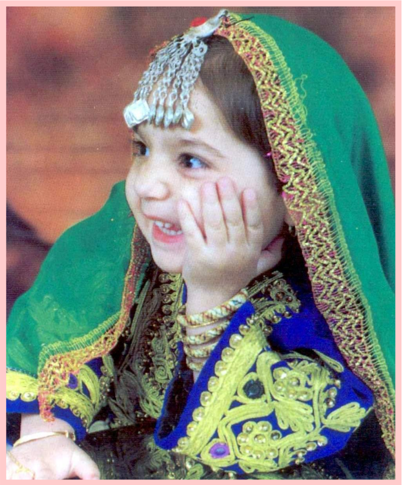

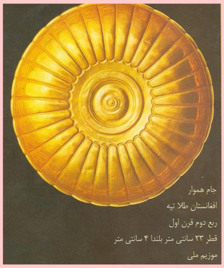

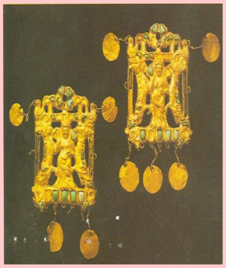

د ګاڼو د استعمالولو فرهنګ زموږ په هیواد کې لـــه ډېـــرو پخـــوا زمانوڅخه دود و. لکه څنګه چې د لرغـــون پوهـــانو د کِينـــدنو (حفرياتو) په نتيجه کې د بغلان پـــه (ســـرخ کوتل)، د جوزجان په (طلا تپه) او د کابـــل په (خيرخانه) کـــې د زرګرۍ نښې؛ لکه: غرڅه، هوار جام، او دوه د انسان مجســـمې چـــې د لومړۍ پېړۍ د دويمې ربعې لاسي صنعت او هنر دی لاسته راغلي دي.

طلايي کمربند، د سور يا د لمرد رَبُّ النوعي مجسمه چې د هغې په سر او مخ باندې طلايي زنځيرونه، غوږوالۍ او په لاسونو کې يې د سرو زرو بنګړي کارول شوي دي، د بغلان د سرخ کوتـــل لـــه

آتشکدې څخه لاس ته راغلي دي، په زردشتي دورې پورې تړلي دي.

همدارنگه د کوشاني او اشکاني دورو د دوه زرو توټو طلايي گاڼو نښې چې د جوزجان د طلاتپې ، د منگلو د میرزکې او د جلال آباد له هډې څخه لاس ته راغلي دي، د دې مطلب څرگندونکي دي چې د داسې گاڼو بې ساري نمونې چې په هغې وخت کې استعمالېدلې او زموږ تر زماني پورې يې دوام کړی دی، اوس هم په کابل او د هیواد په ټولو ښارونو او کليوکې ښځې او نجونې د گاڼو سره مینه لري او هغه کاروي .

په لاندې ډول د گاڼو يو څو ډولونه تاسوته درپېژنو:

دگاڼو ډولونه

د سروزرو تاج، ټیک، غوږوالی، لښتی، دغوږونو حلقې، د غوږونو چسپکونه، سیخکي، چارگل، د غاړې زنځیر، لاکټ، اوربی، پېزوان، چمکلی، حمایل، ښېلا ښېلې غاړه کی، سلسلې (د غاړې دوه ډوله امیلونه)، بازو بند، غمي لرونکي بنگړي، ساده بنگړي، باهوگان، وښي، دغاړې امېل، د سینې گل، کمر بند، پای زیب (خلخا ل)، د تندي زنځیر، طلايي غمي دارې گوتې، د سرو زرو تعویذونه، چلّې او داسې نور.

ځرنګه چي مورږ وینو په سلګونو ډوله طلايي اود سپینوزرو ګانې ښځې او پیغلې کاروي په دې کې ځینې ډولونه هغه ګانې دي چې د هغې له نومونو څخه معلومېږي چې په سر، غوږ، پزه، لاسونو او پښو کې کارول کېږي او نور شپږ ډولونه یې که څه هم ښځې او نجونې پېژني، خو د زیاتو معلوماتو لپاره یې دلته یادونه کوو:

شپږ ډوله طلايي ګانې

۱ – د تندي ټیک

د مثلث، مربع، ګرد، ساده او غمي لرونکو په شکل جوړېږي؛ د نازکو ګونګرو لرونکو زنځیرونو په ډول د دوارو وروځو ترمنځ ځړول کیږي . ښځې او نجونې یې په ودونو او د خوشحالیو په محفلونو کې اچوي .

۲ – د سروزروچارګل

د پزې دښکلا لپاره یوه ګاڼه ده چې په شا پورې یې یوه نرۍ او کوچنۍ میله نښلول شوې ده. دامیله د پزې په سوري کې اچول کیږي، په پاسني سر (مخ) کې یې ورته د قیمتي زمرّد، یاقوت یا د الماس د غمي لپاره یو مناسب ځای جوړ کړي وي چې دغه غمی پکې لګول کېږي.

۳ - د سرو زرو لاکټ

دا د ښځو د غاړې او سینې د ښکلا یوه طلايي ګاڼه ده . په مختلفو ډولونو د سپارښتنې او غوښتنې سره سمه جوړېږي. د یوه زنځیر په واسطه د غاړې شا ته ترل کېږي او د ټټر په سر باندې یې راځوړندوي.

۴ - چمکلي

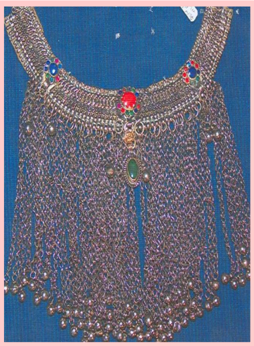

له ډېرو لرغونو ګاڼو څخه دي چې مخکې به یې له نقرې څخه جوړول. ځینوشتمنو خلکو به له سروزرو څخه هم جوړول چې ډېر قیمتي اوښکلي به وو. اوس هم چمکلي په ځینو سیمو کې دود لري.

۵ - غاړه کۍ او سلسله

دا دوه ګانې هم په غاړه کې اچول کېږي او ښځې یې ډېرې خوښوي .

۶ – چشم مهره

دا د کوچنۍ تختې یا لوحې په شکل یوه ګاڼه ده چې د هغې په مخ باندې غمي لګول کېږي او تقریباً له سترګې سره ورته والی لري.

چې په ځينو سيمو کې تخته کی ورته وايي.
چشم مهره هم ګاڼه ده او هم په عامه توګه خلک داسې ذهنيت لري، کله چې ځينی کسان د رخـــی له مخې ددغې ګاڼې اغوستونکي ته ګوري نوسترګې يې په دې ګاڼه پريوځي دغــه مــرۍ د حاســد (نظر باز) د سترګو د نظر غشی دفع او هغه انسان له بده نظره ژغوري.

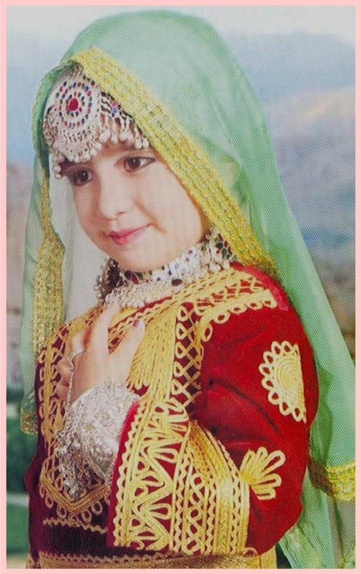

د لوست نوي اصطلاحات

ګانه	پسولونه
الماس	قيمتی تيږه، جواهر
دفع	مخنيوی

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وويشل شي او هره ډله دې د ګاڼو د کارولو په باب خبرې وکړي.

پوښتنې

– ګاڼې له کومو فلزاتواو جواهرو څخه جوړيږي ؟
– د څو ډولو ګاڼو نومونه واخلئ ؟
– ښځې او نجونې کومې ګاڼې ډيرې خوښوي؟ طلايي اوکه د سپينو زروګاڼې؟ او ولې؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د امکان په صورت کې په خپلو کورونو يا د خپلوانو کره وګـــوري او د دې ګاڼو عکسونه يا د هغې بازاري نمونې چې قيمتي نه وي، ټولګي ته راوړي او يو کلکسيون دې ترينه جوړکړي.

د مسگرۍ صنعت او هنر

- گرانو زده کوونکو تاسی مس پېژنئ ؟
- په عکسونو کې کوم شیان وینئ ؟

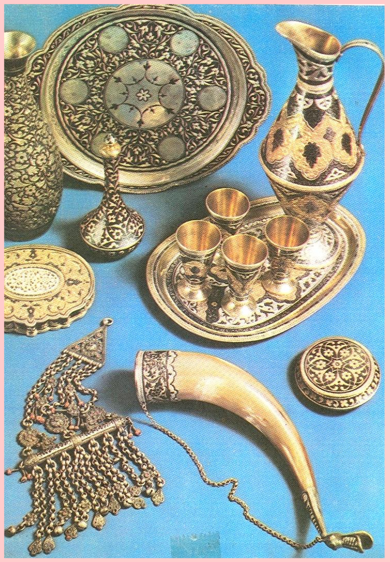

د مسو د کشف او د کارولو تاریخ د انسانانو د ژوند له هغې دورې سره تړلی دی چې هغې ته (په مغارو کې د انسانانو د اوسېدلو دوره) وایي . بشر لومړی ځل له مسو څخه د مسکوکاتو او پیسو په توګه کار واخیست .

پخوا د خلکو د ژوند په هره برخه کې مسو خورازیات ارزښت درلود؛ خو د ماشیني صنعت په رامنځ ته کېدو او د نورو وسایلو په جوړېدو سره چې د مسو پرځای یې کارول؛ نوځکه زموږ په هېواد کې د مسو صنعت ته پاملرنه لږغوندې کمه شوه .

مس د خپلې لرغونتیا او ارزانۍ په سبب اوس هم د ټولنې دېراخو پرګنو له خوا استعمالیږي .

د کابل په ښار کې د "میوند جادې" له جوړېدلوڅخه مخکې د مسګرۍ بازار په (چار سوق) کې و.

له مسو څخه ښځينه گاڼي لکه: غاړه کۍ، غوږوالۍ، ميخکۍ، پای زيب، بازو بند ، تعويذونـــه، ماتيک، د سينې گل،بنگړي،گوتې، په ښکليو او ښايسته ډولونو سره جوړوي.

له مسو څخه دمُجَللو ماڼيو، د جوماتونو په گنبدو او گلدستو او د متبرکو مزارونـــو د قُبَّه وو جوړولـــو، د ليکلـــو د لوازمـــو، د مجسمو د ښکلا او د زينتـــي وســـيلو، د هندارو د غاړو(څنډو) او په لرغونو ښارونو کې د شمعدان، مشعل، مسی چراغونـــو، لالټين(ارکين) او داسې نورو وســـايلو پـــه جوړولو کې کار اخيستل شوی دی .

څرنگه چې د مسو آواز ډېر آهنگ لرونکی دی نو ځکه له دې څخه جرس(گينگړی، زنگوله)، د ښوونځي زنگ، سرنی، شپېلۍ، بوق(د شپيلی نوعه) او داسې نور جوړوي .

هغه لامل چې د مسگرۍ رواج يې تر نن ورځې ژوندی ساتلی دی، هغه له مسو څخه د کـــور دسامان آلاتو په توگه گټه اخيستل دي، لکه د آشپزۍ او د خوړو لوښي چې پـــه لانـــدې ډول دي:

– د کور د کاروبار لوښي

عبارت دي له: لگن يا خانکی، پتنوس، کوزه، لوټه (آفتابه)، چلمچي، آبدان، صابون دانـــۍ، شمع دانۍ او داسی نور لوښي چې تر اوسه د هغوی نمونې په پخوانيو کورونو کې شته .

– د آشپزۍ لوښي

ډول ډول دېگونه، چلوصاف، قفگير، آب گردان (غټه څمڅۍ)، سماوار، لگـــن، ډولچـــه، چای‌جوش، چرې، او داسې نور اړوند لوښي.

- د خوراک لوښي

د بشقاب ډولونه، غورې، کاسې، قاشوغې، څمڅۍ، گيلاسونه، جامونه (کټوری يا مـــشربه)، د ښوروا خورۍ کاسې او د اسې نور .

مسگري چې له پخوا څخه ورسره د خلکو ډېره مينه وه، نو ځکه د فن او هنر ډېرو ډولونو په دې صنعت کې وده کړې ده.

د مسو ښکلا، ځلا، رنګ آميزي، ډيزاين کول، شبکه کاري، زنځيرجوړونه، د هغو هنرونو له جملې څخه دي چې زموږ د هيواد په ګوټ ګوټ کې په ځانګړې توګه په کابل، بلخ، تاشقرغان، هرات، کندهار، ننګرهار ، غزني او نورو ښارونو کې ډېر دود وو.

د يادونې وړ ده چې له بهر څخه د ځينو سپکو بادوامو او ارزانو سامانونو د راوړلو په سبب زموږ په هيواد کې د مسو صنعت يوه اندازه کم شوی دی؛ خو که چېرې په ګټورو تبليغاتو سره خلک وهڅول شي، کېدای شي چې دې لرغونی صنعت ته دخلکو له ذوق او سليقې سره سم په عصری ډول ښه رونق ورکړشي.

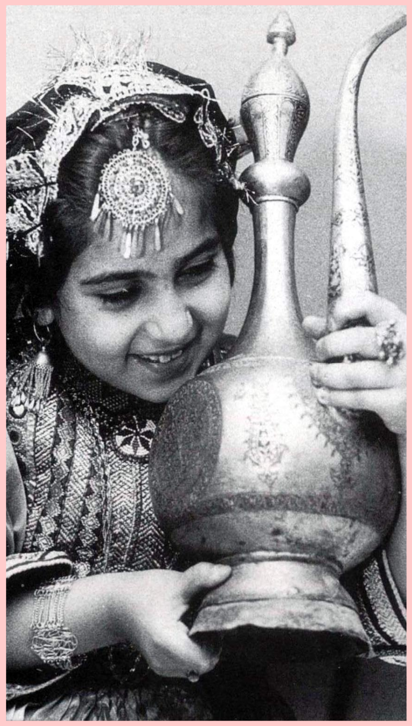

د لوست نوي اصطلاحات

خورا	زيات، ډېر
هڅونه	تشويق كول

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په دريو ډلو وويشل شي او هره ډله دې د مسينو لوښو په بـــاب خبـــرې وکړي او د مسي لوښو نومونه دې وليکي! .

پوښتنې

– زمونږ په هيواد کې له مسو څخه کومې وسيلې جوړېږي ؟

– مسګري زمونږ د هيواد په کومو ولايتونو او ښارونو کې ډېر رواج لري ؟

–که چېرته زمونږ په هيواد کې د مسګرۍ صنعت ته خلک وهڅول شي څومره اقتصادي ګټـــې به ولري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د مسو هغه لوښي او سامانونه چې په خپلو کورونو او يا د خپلوانو کره يې ويني، د هغو عکسونه او يا لستونه دې ټولګي ته راوړي .

د لومړي څپرکي لنډيز

فرهنګ د هغه هويت څخه عبارت دی چې يوملت ته ټولنيزه او طبيعې هستي ورکوي. يا فرهنګ د يوې ټولنې د معنوي ارزښتونو، د مادّي هنري لاس ته راوړنو تمثيلوونکی، د ژوند او د اخلاقو د مزاياوو څرګندونکی دی چې.

ګاڼې، د لرګي مستظرفه صنايع او د دې صنايعو او هنرونو ډېر ډولونه يکې شامل دي. د ليمڅي جوړول زموږ د هېواد د لرغونو لاسي صنايعو څخه دي چې په دی جوړولو کې وړی نه وريشي بلکې هغه مينځي، رنګوي يې بيا ورڅخه ليمڅی جوړوي.

ټغر زموږ په ګران هيواد کې د(اورمک) په کار ګاه کې په بېلو بېلو ډولونو اوبي؛ لکه مزاري ټغر، کشيده ټغر، پلاس ټغر او داسې نور.

زموږ د هيواد د اوبدنې د لرغونو او ظريفو هنرونو څخه د غاليو اوبدنه ده چې پخوا د هيواد په شمالي ولايتونو، هرات او بادغيس کې دود وه، خو نن ورځ په ډېرو ولايتونو کې د کابل په شمول د غالی او بدل دود شوي دي.چې د وړيو، پنبې او وربښمو څخه په بېلا بېلو ډولونو اوبدل کيږي.

زموږ خلک د مالوچو له تار څخه خامتا، د کړکي څخه پوزي يا چغ، د غنمو له تنې څخه ټوکري، شکُور، چج، او څپلۍ، د ميږو د کولمو څخه چغيل (د غنمود پاکولو غټ غلبېل)، د اوړو غلبيل، متروکه، د ارغوان د لښتو **څخه** کجاوه او منجيله اوبي، ان تردې چې د ارغوان دلښتو څخه آتنګونه (منجيلې) د پوړيو(زينو) په ډول جوړوي، چې په سختو لارو او د غرونو په تيږو کې يې ميخ کوي چې د زينې په ډول ترې د تيريدلو لپاره کار اخلي.

زموږ په ګران هيواد کې ګنډل او ګلدوزي د ظريفو هنرونو د جملې څخه دي همداشان زموږ په ګران هيواد کې د لرګي مستظرفه صنايع او هنر له پخوا څخه دود دی چې د لرګي **څخه** ښکلې دروازې او کړکۍ، ښايسته ميزونه او الماری، زانګو، دوربښلو خرخ، د لرګي کڼاوې هاونګ، څمڅی، د موسيقۍ سامان او داسې نور ډېر سامونونه جوړوي.

له پخوا څخه د نقرې او د طلايي ګاڼو څخه د کار اخيستلو فرهنګ زموږ په هيواد کې دود و. لکه چې زموږ د هيواد په ډېرو سيمو کې د لرغون پيژندونکو د کيندنو په نتيجه کې د زرګری نښې تر لاسه شوي دي چې غرڅه(آهو)، کټوری(د څښلو جام) او ښکلې ګاڼې دي، او نن ورځ هم با ذوقه ښځې او جونې دګاڼو د اغوستلو سره مينه لري چې نقره يي او طلايي ګاڼې لکه ګوشوارې، چمکلي، د غاړې زنځير، حمايل، سلسله، کره، چوري، ګوتې، چارګل او داسې نور اغوندي.

له مسو څخه د کور سامان، آشپزۍ او د ژوند په نورو اړتياوو کې هم ګټه اخيستل کيږي.

دويم څپرکی

هنرونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د موسيقۍ د خوشحالۍ را وړونکي او ښکلې هنر سره چې د انسان د زړه د عواطفو ښکاره کوونکي او بيانوونکی دی بلدېږي. زموږ د هيواد کلاسيک او معاصر هنرمندان، ملّي اتڼ او د موسيقۍ سامان آلات پېژني او همدارنګه زده کوونکي به په دې لوست کې د اسلامي هنرونو نړيوالې او سيمه ييزې نمونې لکه: ښکلې معمارۍ، د ليکاطۍ او ښکلو ليکونو هنرونه چې زموږ د خلکو د مادّي او معنوي فرهنګ يومهم عنصر دی او د هغوی د ټولنې له تل څخه ځليږي، وپېژني.

موسیقي

- موسیقي څه شی دی؟

موسیقي د ښکلو او زړه راښکونکو هنرونو له جملې څخه ده چې له پخوا زمانوڅخه تر اوسه پورې انسانانو خپل باطني عواطف او نازک احساسات، خوشحالۍ، غمونه اوخپلې روحي جذبې د موسیقۍ په واسطه ښکاره کړې دي .

په اسلامي نړۍ کې د موسیقۍ پوهان

ابو نصر فارابي (معلم ثانی) د اسلامی نړۍ ستر فیلسوف، د موسیقۍ عالم و چې د موسیقی په علم کې تالیفات لري. سرینده (غیچک) هغه اختراع کړې ده.

وايي چې: یوه ورځ فارابی یوه مجلس ته راننوت او یو څو ټوټې لرګي یې له یوې کڅوړې څخه راوایستل، هغه یې یو له بل سره په ځانګړې توګه ترکیب او یو ځای کړل او بیا یې وغږول. په یوه حالت کې یې ټول حاضرین په ژړا کړل او په بل حالت کې یې ټول وخندول بیا یې د ساز غږ بدل کړ، ټول یې ویده کړل او خپله ترې ولاړ.

د اسلامی نړۍ پوهانو دغه ښکلي هنر ته د پیړیو په اوږدوکې وده ورکړې ده، لکه:ابوحفص سُغدی دڅلورمې هجري پېړۍ ادیب او موسیقي پوه یوه جعبه یې په قانون سره برابره کړه او هغې ته یې د قانون نوم ورکړ .

رودکي سمرقندي به چنګ ډېر ښه غږاوه .

فرخي سیستاني هم د چنګ او عود په غږولو کې وړتیا درلوده .

ابن سینا بلخي د موسیقۍ په فن کې لوی لاس درلود چې د هغه د (شِفا) کتاب یوه برخه دموسیقۍ د علم په باره کې لیکل شوې ده .

خواجه عبد القادر عودي، خواجه محمود شهابی هِروي، قاسم قــانوني، حــافظ بابــا جــان، مولانابنايي، ټول د موسيقۍ په هنر کې استاذان او پوهان وو.

خوشحال خان خټک په خپل مشهور اثر«دستارنامه» کې د سلو هنرونو او سلو خصلتونو په لړکې د يوه شخصيت لپاره د موسيقي پر هنر پوهېدل هم لازمي ګڼلي دي او د خپل دغه کتاب يوه برخه يې ورته ځانګړې کړې ده.

هغوی چې موږ يې نومونه يادکړل زموږ د هيواد د کلاسيکی موســيقۍ او د پخوانيــو ټولنــو د لرغوني تاريخ له تل څخه را وتلي دي او د هغوی د ميراثونو سلسلې زموږ تر ژوندانه پورې رارسېدلی دي.

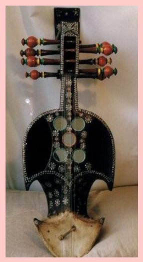

زموږ د هيواد معاصر موسيقي پوهان هريو: استاد قاســم افغــان، استاد پيارا‌خان، استاد محمد حسين سرآهنګ، استاد رحيم بخش، ميرمن پروين، استاد شيدا، استاد هاشم، استاد اولمير، اميرمحمد، محمد آصف، استاد محمد عمر، استاد مهوش، ملنګ، اســتاد در محمد لوګری، شيرغزنوی، ناشناس، ســاربان، بيلتــون، اســتاد ايوب، ځلاند، ارمان، احمد ظاهر، فيض منګل، بازګل بدخــشی، استاد محمد دين زاخيل، استاد ګلزمــان،ميرمن قمرګل،قــديم، صفدر توکلي او په زرګونو نور هنر مندان دي چې زموږ خلک د هغوی د نومونو او هنرونو سره آشنايي لري.

د کابل ښار د (پايان چوک) د خرابات په کوڅه کې د دوی د غونډېدو مرکز و.

د موسيقۍ (ټنګ ټکور) سامان

د موسيقۍ سامان بېلا بېل ډولونه لري چې په عمومي توګه په درې برخو وېشل کېږي:

۱ – د موسیقۍ بادي (لوله يي) آلات

عبارت دي له: شپیلۍ، سورنۍ، شهنايي، نفیر، شیپور، کرنا، ترومپت، تونت، موسیقار، سیفون، او داسې نور .

۲ – د موسیقۍ تاري او آرشه يي آلات عبارت دي له:

د نبوره، دوتار، سه تار، تنبور، رباب،بینجو، بربط، ماندولین، گیتار، سرنده، چنگ، شـــهرود، چغانه، پیانو، رود، عود، کیبورد، هارپ، سنتور، سارنگ، وایلون، دلربا، غیچک، هارمونیـــه، آرگن، اکوردیون، شوتک او داسې نور .

۳ – د موسیقۍ ضربي آلات: طبل (ډول)، طبله (دوپړۍ)، زیربغلي، دف، چمبـــه، منگـــی، نغاره، ارغنون، بانگودرم، تبیره، او داسی نور دي.

باید ووایو چې: د اسلام له نظره هر هغه کار چې د انسان د شهواني غرایزو د راپارېدو لامـــل وگرځي نا جایزدی؛ نو ځکه د اسلامي امت د فقهاوو او پوهانو په مینځ کې د هغې موسیقي په حرمت چې د شهواني غرایزو د راپارولو لامل وگرځي او انسان د بې بندوباري او فحشا خوا ته بیايي د نظر اتفاق لري.

د لوست نوي اصطلاحات

غيچک	د موسيقۍ يوه آرشه يي آله ده .	
تَل	ژوره، ببخ	
کلاسيک	قديمي - لرغوني	

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې په دوه ډلو وويشل شي، يوه ډله دې د لرغوني موسيقي سامانونو په هکله او بله دې د عصرى موسيقۍ د سامانونو په هکله خبرې اترى وکړي او دخپلو خبرو نتيجه دې وليکي.

پوښتنې

– تاسی د محلي موسيقۍ څو ډوله سامانونه پيژنئ ؟
– څو کسه وطني او محلي سندرغاړي پيژنئ ؟او په هغوی کې د کوم يو آواز ډېرخوښوئ؟
– ستاسې په ټولګي کې څوک د موسيقۍ د آلاتو له غږولو سره بلددي ؟
- سرُ او تال په موسيقۍ کې څه معنا لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. يوه ډله دې د نامتو وطني او محلی موســـيقۍ د آلاتو غږوونکي او بله ډله دې د نامتو سندرغاړو نومونه وليکي .

مِلّي اتڼ

- د مِلّي اتڼ په باره کې څه پوهېږئ؟

مِلّي اتڼ زموږ د هېواد له لرغونو عنعناتو او فرهنګ څخه دی چې د هېواد په ختيځو او جنوبي سيمو کې رواج لري. په نوي کال، ودونو، اخترونو، د ماشومانو د سنت کولو په خوښۍ او د خپلواکۍ په جشنونو کې ملي اتڼ ترسره کېږي.

د ملی اتڼ د کولو طريقه

ملی اتڼ تل د ډول په وهلو سره پيل کېږي چې ډول وهونکی، شپيلۍ غږونکی د ځانه سره ملګری کوي. ځوانان او اتڼ کوونکی کله کله په دوو ډلو وېشل کېږي او د اتڼ د ځانګړو سندرو په ويلو چې په پښتو ادبياتو کې ورته د (اتڼ نارې) وايي، پيل کيږي. چې د اتڼ کوونکو له خوا کله د سؤال او ځواب په بڼه او کله يوځايي د ځانګړې نڅا او حرکت سره ويل کېږي.

د نمونې په ډول يو څو سندرې دادي:

واخ ودی ویشتمــــــــــه	مین دې په دا تــــورو سترګو یمه
پاس پـــــــه بام ولاړه یې	زاری درته کوم که خولګۍ راوړې
که شین دی آسمان شین دی	شیرین لالۍ مې غاړې لونګین دی

د سندرو د ویلو په پای کې دواړه ډلې قطار برېږي او د اتڼ په ډګر کې یوه دایــره جــوړوي. د ډول وهل تېزېږي. ځوانان او اتڼچیان په داسې حال کې چې سپین کالي، پــه ګلـــدوزۍ او چرمه کارۍ ښکلي شوي واسکټونه اغوستي، په ډېر جوش او شوق د ډول او سرني د آواز سره د سر، وینبتانو، غاړې، اوږهې، ملا، د لاسونو او پښو حرکتونه منظم او هم غبرګ کوي او اتڼ ته دوام ورکوي.

د اتڼ دوام

ټول خپل مخونه او لاسونه په یوه حرکت د دایرې دننه لوری ته ګرځوي. یو وار چکې وهي او بیا خپل لاسونه او ښۍ پښه اوچتوي او بیا چکې وهي. په همدې ترتیب خپل مخونه د دایــرې بیرون خواته ګرځوي اوبیا چکې وهي. د دې حرکتونو د اجرا کولو په وخت کــې ټــول راتاویږي. همدا منظم چکونه (دلاسونو پړکا) د دایرې دننه او د باندې د ډول او سرني سره په هم آهنګه توګــه دوام کــوي او ورو ورو شور او جذبې ډېرېږي. داسې چې ټول ځوانان د اتڼ په وخت کې د ټوپونو په وهلــو ســره

پخپلو کې تاوېږي؛ لاسونه پړکوي؛ سرونو او غاړو ته منظم او یوځایي ټکانونه ورکوي؛ د سر وینبتان ښې او کیڼ خوا ته غورځوي. چې ډېره په زړه پوری منظره مینځته راوړي.

هرڅومره چې اتڼ دوام کوي په هماغه اندازه د ځوانانو جذبې زیاتېږي او په ډېر جوش او خروش سره یو ډول ښکلي آوازونه کاږي. د اتڼ نغمه او د ډول آواز ځانګړی ساز او آواز لري چې د ځوانانو ډېر شور او غوغا راپاروي.

دلوست نوي اصطلاحات

لالی	لالي- دوست- محبوب- زړه ته نږدې
چکې	لاسونه پړکول

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي د ملي اتڼ په باره کې خبرې اترې وکړي!

پوښتنې

- ملي اتڼ د جسم او روح له نظره په اتڼ کوونکو او ننداریچیانو باندې څنګه اغېزه کوي؟
- ملي اتڼ زموږ د هېواد په کومو سیمو کې ډېر دود لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د ملی اتڼ په باره کې یوه مقاله ولیکي.

د اسلامي هنرونو نړیوالې او سیمه ییزې نمونې

الف: نړیوالې نمونې

- د اسلام د سپیڅلي دین په راتلو سره زموږ په هیواد کې کومو هنرونو زیاته وده وکړه؟

د اسلام سپیڅلی دین چې رڼا یې ټوله نړۍ روښانه کړه، له معنوي او اخلاقي ارزښتناکو لاربښوونو څخه سربېره یې د نړۍ په مادّي فرهنگ او هنر باندې هم ډېرې اغېزې وکړې چې دا اغېزې په معمارۍ، لیکاطۍ او خوشنویسۍ، مُذَهّب کارۍ، صحافۍ، انځورگرۍ، مجلّد کارۍ او په داسې نورو کې روښانه دي چې د هغې نمونې تر نن ورځې پورې د نړیوال فرهنگ په مجموعه کې د لمر غوندې ځلېږي.د معمارۍ د هنر په برخه کې یې اغېزې تر اروپا رسېدلې دي چې د هسپانیې په هیواد کې د مسلمانانو په واسطه ډېر ښکلي او بې ساري جوماتونه ودان شوي دي.

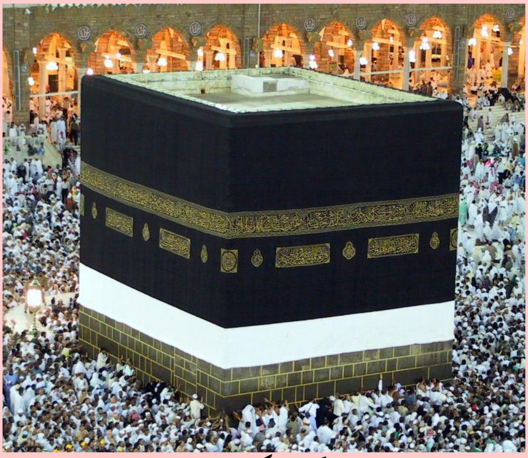

کعبه مکرمه

مدینه منوره، نبوی جومات

د الوغ بیگ مدرسه
(سمرقند)

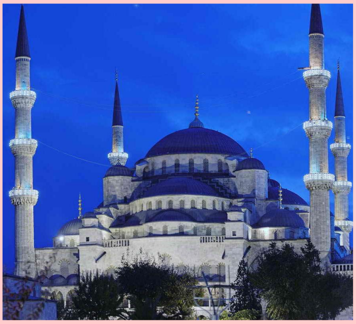

د سلطان احمد جومات
استانبول

په افریقې، مصر، ترکیې او په نورو اسلامي هیوادونو همدارنګه په سعودي عربستان او نورو عربي هیوادونو او په هند کې د شېرشاه سوری،ظهیرالدین محمد بابر او د هغه د زامنو د بادشاهۍ په دوره کې لوی لوی جوماتونه او نورې تاریخي ودانۍ جوړې شوې دي چې تر نن ورځې پورې په هماغه شان په خپل جلال او پرتم پاتې دي.

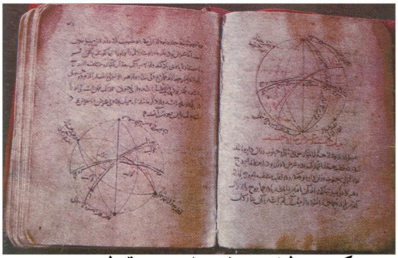
کتاب التفهیم الاوایل صناعة التنجیم
ابوریحان بیرونی

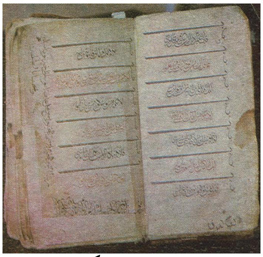
قوتاد غوبیلیک
یوسف خاص حاجب

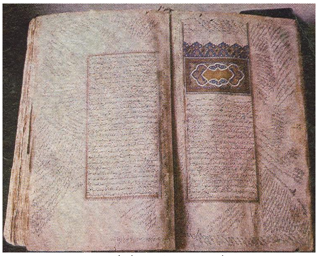
القانون فی الطب
بوعلی سینا

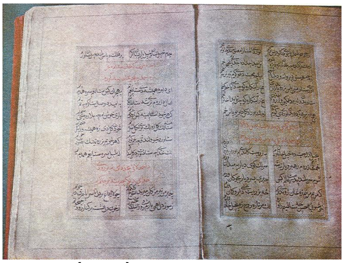
د احمد شاه درانی (دېوان)

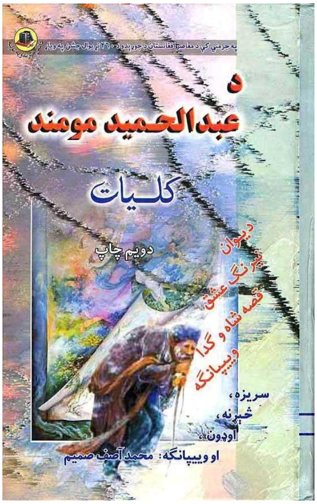

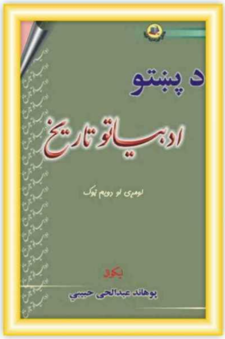

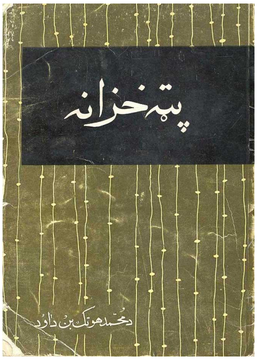

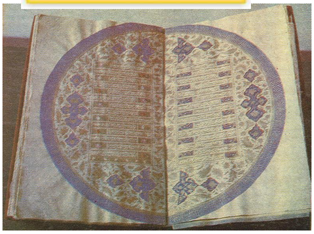
د علی شیر نوایی
دیوان

ب: سیمه ییزې نمونې

زموږ په ګران هیواد کې د هرات د تیموري پاچاهانو، بابرشاه او د هغه د زامنو له خوا ډېر باعظمته او ښکلي جوماتونه ودان شوې دي چې په هغو کې د اسلامی معمارۍ له ځانګړي سبک او طریقې څخه ګټه اخیستل شوې ده. د غه جوماتونه ډېرې ښکلې منقشې ګنبدې لري چې رواقونه یې په ښکلو میناتوریو او د قران کریم مبارک آیتونه یې په نستعلیق، ثلث، ریحان، او په شکسته لیکونو باندې ښکلي لیکل شوي دي.

د لیکونو په څنډوکې د ګلونو او پاڼو تصویرونه په تناسب او تناظر سره په طلایي او لاجوردي پخو رنګونو انځور او نقاشي شوي دي.

دغه یادې شوې ښکلې نقاشۍ او د معرّقې کاشي کارۍ نمونې د هرات په تاریخي جومات، دشاهرخ میرزا په لویه مدرسه، د مصلاّی هرات په مجموعه، د ګوهر شاد بیګم په مدرسه، د شاه ولایت مآب په روضه، د شاه دوشمشیره ولی په جومات، د خواجه پارسای ولی په جومات او داسې نورو کې په ځلانده توګه تراوسه پاتې دي.

د بابر شاه د بڼ جومات
کابل

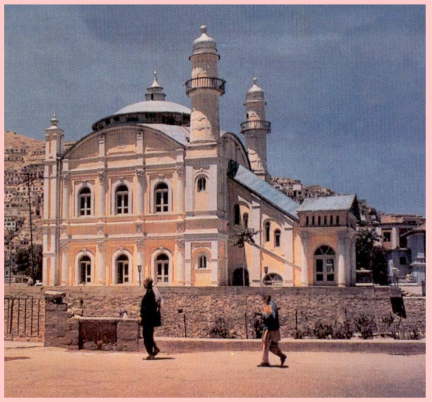

د شاه دو شمشیرهٔ ولي جومات
کابل

د هرات مُصَلّى

د هرات مُصَلَّى چې دغه ځايونه پکې شامل دي: د گوهر شاد بيگم مدرسه، د سلطان حسين ميرزابايقرا مدرسه او خانقا، د اميرعلى شير نوايى جومات، دارالحّفاظ، دارالّشفِا، د اخلاصيه خانقا او مدرسه چې داټول د ((هرات د مصلى مجموعه يا ټولگه)) او د اسلام د عالي هنرونو څخه دي . د غلوار مسجد (مسجد حوض كرباس هرات) چې د هغې محراب د اسلامي او تيموري هنرونو څرگند او وتلى صنعت دى او په خپله طرح، طرز او نوعيت كې د ليكاطى، خوشنويسى، كاشي كارۍ او خاتَم كارۍ (غمى لگولو) په هنر كې لوړه نمونه ده.د هغې د (اوو رنگونو) كاشي كارۍ كې د معدني رنگونو ښكلي نقشونه كارول شوي دي.

د نړۍ په تاريخ كې تر ټولو عالي ودانۍ

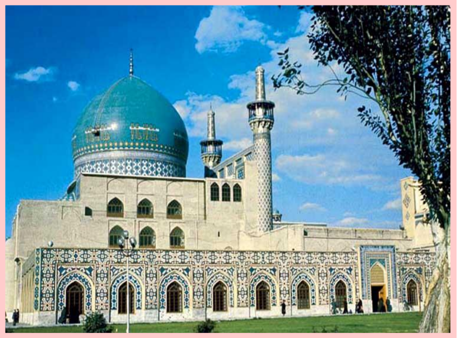

د گوهر شاد جومات چې د خراسان د مشهد په ښار كې دى او تر اوسه په همااغه اصلي بڼه ودان پاتې دى د اسلامي هنر او زموږ د هيواد د هرات د تيموريانو د دورې د غوره معمارۍ نمايندگي كوي. د ځينو لرغون پوهانو په نظر دا ودانۍ دنړۍ د دوولسو تاريخي او عالي ودانيو په كتار كې شمېرل كېږي.

د ليكاطۍ او ښكلې ليكنې هنر

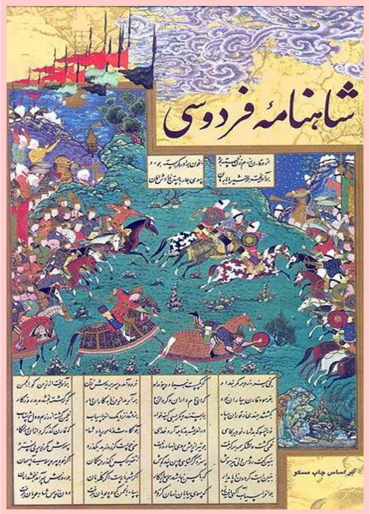

زموږ د فرهنگ دبې سارو هنرونو څخه يو، ښكلي ليكلنې دي چې د ظرافت او ښكلا له پلوه د تجسُّمي هنرونو په محراق كې ځاى لري.

زموږ ليكاطي اوښكلي ليكنې په (عربى- فارسى) ليكونو سره په نړۍ كې يوازنى او ځانگړى هنر دى. زموږ د هيواد ليكاطانو او ښكلي ليكونكو په پوهه او كمال سره دغه روښانه هنر د يوه اصيل شرقي او اسلامي فرهنگ په توگه نړيوال فرهنگ ته وروپېژاند او هغې ته يې بډاينه وربخښلې ده.

په (عربی- فارسی) لیکونو کې ددې ځخه نور اوچت مقام کوم دی؟ چې ربّاني کلام (قرآن شریف) په دې لیک سره لیکل شوی دی.

قرآن شریف چې نور په هر لیک سره ولیکل شي هغه نسخه د قرآن کریم ترجمه ده نه خپله

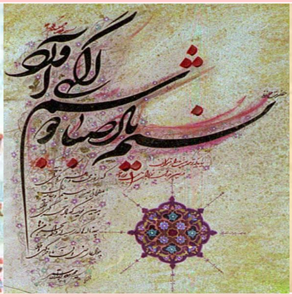
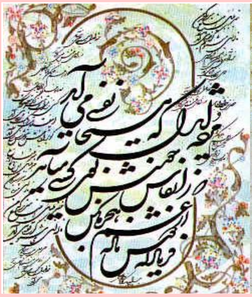

قرآن کریم. په دې لیک سره د الله (ج) کلام د لایتناهي عالم څخه زموږ د نړۍ غېږې ته راغلی دی.

د (عربی- فارسی) لیک زموږ د فرهنګ د معنویت ښکارندوی دی چې د فرهنګ ټولې خواوې، معنوی اړخونه اوښکلې بڼه یې په غیږه کې لا تر اوسه ساتل شوې او تل پاتې ژوند یې موندلی دی.

بل هیڅ لیک نه شي کېدلی چې داسې ښکلی ولیکل شي.

په (عربی- فارسی) لیک کې د حروفو تناسب او تناظر په داسې ظرافت سره په پام کې نیول

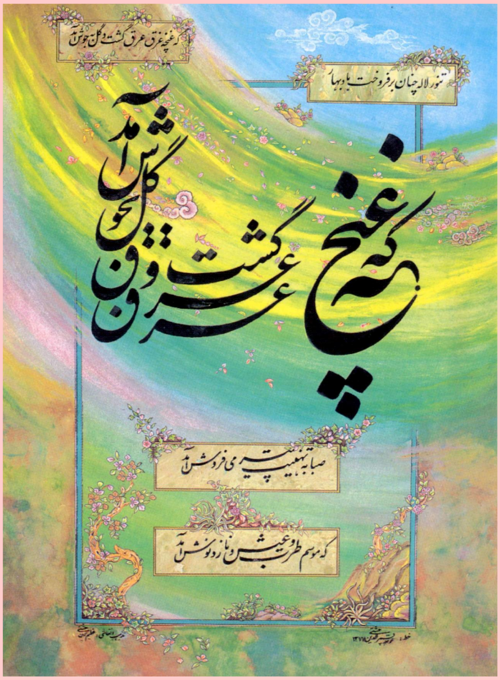

شوی دی چې که چیرته د وېښته په اندازه د هغې له تناسب څخه لږ زیات ولیکل شـــي؛ نـــو نیمگړتیا یې په آسانۍ سره لیدل کیږي.

په دې هکله د یاقوت مستعصمي مشهور حکایت چې قرآن کریم یې په ښکلي لیک سره لیکلی او د بغداد خلیفه ته یې وړاندې کړی و، شته دی چې ښوونکی به هغه تاسو ته ووایي.

د تاریخ په اوږدو کې چې کوم ملاحظات د انځور گرۍ او موسیقۍ په ډگر کې موجـــود وو د (عربي- فارسي) لیک ددې دوو نازکو او لطیفو هنرونو پیټی پخپلو اوږو باندې تراوسه پـــورې راوليږدوه، له دې کبله په ځینو مواردوکې دې لیک او ښکلو لیکنو په انځور گرۍ او تـــصویر جوړونه کې بدلون موندلی دی.

تاریخ گواه دی چې د شاهرخ میرزا او د هغه د ملکې گوهر شادبیگم د سلطنت په وخت کې هـــرات او د بایسُنغُری کتابتون اواکاډیمي د ښکلې لیکنې د روزنې او هڅونې د راټولیدو لوی مرکز و.

د لیک ډولونه په ځانگړې توگه د نستعلیق لیک د ښکلي لیکونکو د ذوق او سلیقې تجلّیگـــاه گرځیدلې وه.

په دې دوره کې شمس الدين محمد هّشام هروی بایسُنغُری او شمس سلطانی په نهمه هجری پیړۍ کې د شاهرخ میرزا په دربار کې د بې ساري ښکليو ليکونکو څخه وو چې په سته، یاقوت او نسخ لیکونو کې استاذان وو او کلام الله مجید به یې په دې ښکلو ليکونو سره ليکه.

زموږ د ګران هیواد د تیموري علم دوستو او هنرپالو بادشاهانو د پالنې له کبله لیکاطانو او ښکلی ليکونکو دا ښکلی او ظريف هنر د کمال لوړو پوړيو ته رسولی و چې هغه يې په اوه ډوله په اوو قلمونو (په داسې حال کې چې د ټولو لیکونو په ليکلو کې يې د تورو(حروفو) تناظر او تناسب په پام کې نیوه)، لیکل کول؛ چې په دې توګه یې په اوه قلمي لیکاطانو شهرت موندلی وو.
حضرت مولانا نورالدين عبدالرحمن جامي چې ددې دورې دنومیالیو عالمانو او شاعرانو څخه و د اوو قلمونو ښکلی لیکنه یې پخپل شعر کې داسې ښکلی بیان کړې ده.

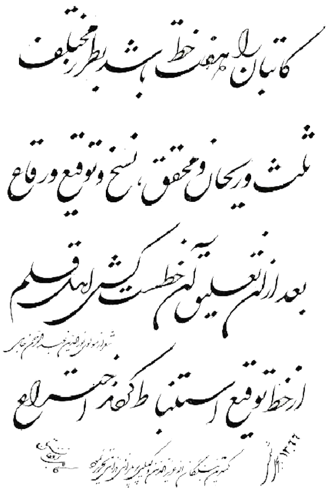

د یادونی وړده چې تیموري شهزاد ګان او پاچاهان پرته له دې چې د هنرمندانو او ښکلو لیکونکو هڅوونکي وو، بلکې دوی هریو په خپله بې ساري هنرمندان او ښکلي لیکونکي وو. لکه څنګه چې بایسُنُغر میرزا په ۸۲۳ هجری کال کې د فردوسي شهنامه خطاطي او په ښکلا لیکلې وه چې د لیک د ښکلا، د کتاب جوړونې، انځورګرۍ اود اسلامي هنر نـور اړخونـه اوښبګنې پکې راغونډې شوې وې چې د نړۍ په ټول تاریخ کې د بې ساروهنري آثارو اوشاهکاریو څخه دي. چې دغه نړیوال اوچت مقام د اسلام د مقدس دین اود اسلامي فرهنګ د برکت څخه ترلاسه شوي دي.

د لوست نوي اصطلاحات

رواقونه	د ودانیو د ګنبدونو لاندینۍ برخه
مُعَرّقې	ځلېدونکي.
بنا	ودانۍ
تجلید	کتابونو ته پوښ جوړول

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په ډلوکې زموږ د هیواد دتاریخي جوماتونو او ودانیو د عکسونو پـه اړه خبرې وکړي.

پوښتنې

- د شاهرخ میرزا لوی جومات، د هرات د مصلی مجموعه، د ګوهر شاد مدرسـه، د شـاه ولایت مآب روضه، د خواجه پارسای ولي جومات، هریو زموږ د هېواد د اسلامي هنرونو پـه پېژندنه کې څه رول لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې داسلامي تاریخي ودانیو په هکله د خپلو کورنیو په مرسته څـو کرښـې ولیکي او ټولګی ته دې راوړي.

د دويم څپرکي لنډيز

موسيقي د لطيفو او ښکلو هنرونو څخه ده چې انسانانو د پخوا زمانو څخه تر اوسه پورې خپلې خوشحالۍ، غمونه او هيجانات، باطني عواطف او احساسات ددې په واسطه څرګند کړي دي.

په اسلامي نړۍ کې د موسيقۍ پوهان ډېر وو، لکه څرنګه چې ابو نصر فارابي د اسلامي نړۍ لوی فيلسوف د موسيقۍ عالم و. د هغوی د ميراث دوام تر نن ورځې پورې رارسيدلی دی. زموږ د هيواد په سلګونو معاصر د موسيقۍ پوهان او استاذان زموږ خلک پېژني. د موسيقۍ سامان په عمومي توګه په درې ډوله دي: بادي، ضربي، تاري او آرشه يي. ملّي اتڼ زموږ د هيواد د لرغونو هنرونو څخه دی چې د هيواد په جنوبي، جنوب ختيځو او جنوب لويديزوسيموکې دود دی. اتڼچيان په دايروي شکل درېږي د ډول او سرني په و هلو ملّي اتڼ ترسره کوي.

د اسلام سپيڅلي دين د نړۍ په مادّی او معنوي فرهنګ باندې اغيزه کړې ده چې د معمارۍ او شاندارو جوماتونو د جوړولو په برخه کې يې اغيزې له سعودی عربستان څخه نيولی ان تر هند، افغانستان، په اروپاکې د هسپانيې تر هيواده پورې رسيدلي دي دهرات مصلا او جامع جومات، په مشهد کې د ګوهر شاد بېګم جومات او د ډهلي جامع جومات، په سمرقند کې د ريګستان مدرسه، په مزارکې د حضرت علي کرم الله وجهه آرامګاه او دخواجه پارسای ولي جومات، په مدينه منوره کې نبوي(ص) جومات او داسې نور.

د ليکاطۍ او ښکلو ليکنو په هنر کې د هرات د تيموريانو دوره، د بايسنغري اکاډمي او کتابتون د خپل وخت دښکلو ليکنو او د غونډو لوی مرکز و چې ډېرېې اوه قلمي وو او په ځانګړې توګه دا مرکز د نستعليق ليک تجلّيګاه ګرځېدلی وه.

دريم څپرکی

سيمه ييز دودونه

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې به زده کوونکي د ميلمه پالنې د غوره دودونو سره چې زموږ د خلکو د لرغونو سنتونو څخه دي بلدشي او همدارنگه په کليو، ښارونو او دنړۍ په نورو هيوادونو کې به د ډوډۍ د خوړلوآداب اوهم به د سنتي او پخوانيو خوړو بېلا بېل ډولونه چې د پېړيو په اوږدوکې يې دخلکو ترمنځ دود درلوده, آشنايي پيدا کړي.

د مېلمه پالنې دودونه او مېلمستون

که چېرې ستاسې کور ته يو ورې، ترې او سترې مېلمه له اوږده سفر څخــه راشـي او ډوډۍ ستاسې د کورنۍ په اندازه وي نو تاسې به څه کوئ؟

مېلمه پالنه زموږ د خلکو ډېر پخوانی دود دی. پخوا زموږ د هېواد په ډېرو سيمو کې خلکو د جوماتونو په څنگ کې قومي حجرې درلودلې. چې د هېواد په شمالي سيمو کې ورته خلــک قوش‌خانه، په کابل او ځينو نورو سيمو کې ورته مهمانخانه، په کونړونو، لغمــان، جنــوبي او جنوب غربي ولايتونو او په ننگرهار کې ورته حجره او ديره وايي.

پخوا به يې د ژمي په موسم کې حجرې، مېلمستونونه او جوماتونه په (تاوه خانو) يا د نغري په اور باندې گرمول او شتمنو خلکو شخصي حجرې هم درلودې. کليوالو خلکو به زيات وخت د سهارچای (سبا ناری) او د ماښام خواړه، په ځانگړې توگه د ژمي په موسم کــې پــه دې حجروکې له ميلمنو سره گډ خوړل.

مېلمه به يې په برځای کې کېنباوه. يو ځلمي به کوزه او چلمچې راوړل، د مېلمــه او نــورو لاسونو ته به يې اوبه اچولې. بل ځوان به دستپاک مېلمه ته ورکاوه او بــل بــه د ســترخوان هواروه، بيا به د کورنۍ غړو يا کليوالو په گډه سره د خوړو لوښي راوړل. لومړی بــه يــې د مېلمه مخې او بيا به يې نورو ته کېښودل. مېلمه چې به هر څوک و او هر څو ورځې به دلته و، کليوالو يا دکور خلکو به په ورين تندي ډوډۍ ورکوله.

مسافر مېلمه

مسافر مېلمه چې په قرآنکريم کې ورته ((ابن السبيل)) (د لارې زوی يا د لارې مسافر) ويــل شوی دی چې ورې، ترې او پلی به په لارو تېريده او په کوم کلي به چې راغی، خلکو به يــې ډېر درناوی کاوه او ويل به يې: ((دا د خدای مېلمه دی او مېلمه د خدای دوست وي.)) همدا راز ديني طالب العلمانو ته هم ابن السبيل ويل کېږي.

د کليو خلک د ښار د خلکو په پرتله ډېر مېلمانه لري، ځکه چې په کليو کې د ډوډۍ خوړلو او د شپې تېرولو لپاره هوټلونه او رستورانتونه نه وي، نو يو مسافر مېلمه ناچــاره وي چــې د کليوالو حجرو، جوماتونواو يا مېلمستونونو ته ورشي او خپله شپه تېره کړي؛ مگــر پــه دې

وروستیو کې چې په ښارونو کې هوټلونه او رستورانتونه ډېر شـــوي دي، مـــسافر میلمانـــه د کورونو پرځای هوټلونو ته ځي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د مېلمه پالنې د څرنګوالي په بـــاب خپل نظرونه او وړاندیزونه د نن ورځې د ښاري ژوند او د ټولنیزو بدلونونو او غوښتنو سره سم ترتیب او یو یو تن دې د خپلې ډلې په استازیتوب د ټولګي مخې ته راشي او هغه دې ولولي.

پوښتنې

- په پخوانیو وختونو کې زموږ خلکو د مېلمنو پالنه او درناوی څنګه کاوه؟
- ستاسې په آند میلمه پالنه په پخوانۍ (دودیزه) بڼه ښه ده او که په هغې کې د نـــن ورځـــې د ژوندانه له غوښتنو سره سم بدلون راوړل شي.

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د پخوانۍ کلیوالي یا دودیزې مېلمه پالنې په هکله د خپلو کورنیو په مرســـته معلومات راغونډ کړي.

د ډوډۍ خوړلو آداب

- انسان باید په یوه ډله کې ډوډۍ څرنګه وخوري؟

د ډوډۍ خوړل، په ټوله نړۍ کې خپل ځانګړي آداب لري چې د هر هېواد وګـړي د خپلـو دودونو سره سم هغوته پاملرنه کوي.

د نړۍ په ډېرو پرمخ تللو هیوادونو کې خلک ډوډۍ د مېز پر د قاشوقې او پنجې پـه واسـطه خوري. د چین د لوی او ګڼ نفوسه هېواد خلک په ځانګړو کوچنیو، پاکو او ظریفـو لرګیـو باندې ډوډۍ خوري چې هغه لرګی یو وار کارول کېږي. اوس په ځینو هېوادونو کې قاشـقه، پنجه او نور لوښي هم (یووار کارول) رواج شوي دي. زموږ په ګران هېواد کې په رسـمي او دولتي میلمستیاوو او ودونو کې د کابل او نورو لویو ښارونو ډېر خلک په هوټلونو کـې پـه قاشقه، پنجه او د مېز پر سر ډوډۍ خوري. خو په ډېرو سیمو، کلیو، ولایتونو او ان په ښارونو کې خلک پر فرش باندې کښېني او په لاسونو ډوډۍ خوري چې هغه دودونه او رواجونه پـه لاندې ډول دي:

په کلیو کې د ډوډۍ خوړلو آداب

زموږ زیاتره خلک په سهار کې لږه او ماښام زیاته ډوډۍ خوري چې دا ښه او ګټور نـه دي، بلکې په سهار کې ډېر او ماښام لږ خوراک غوره دی. په دې باره کې مقوله ده چې وایي:

((د سهار ډوډۍ په خپله خوره! غرمه یې له دوستانو سره خوره! او د ماښام خوراک دښمن ته ورکوه!))

د ډوډۍ په وخت د کور ټول غړي پر فرش باندې ناست وي، یو هلک کـوزه او چلمچـي راوړي او د ټولو لاسونو ته په ترتیب سره اوبه اچوي، بیا د کور ښځه په دسترخوان کې وچـه ډوډۍ، بیا غوري او کاسې راوړي او په دودیز ډول یوې کاسې یا غوري ته دوه یا درې کسه کښېني او خوري یې.

ځینې خلک ماشومان یوازې لوښي ته کښېنوي.

د ډوډۍ د خوړلو پیل

د ډوډۍ خوړل په (بسم الله الرحمن الرحيم) باندې پیلوي.که خوراک شوربا یا نـور اوبلـن خواړه وي، وچه ډوډۍ په هغې کې ماتوي چې پسته شي. ډوډۍ په کـراره او آرامـۍ سـره خوري.

کله چې ماړه شي کاسې په ګوتو پاکوي او وایي چې د کاسې په پاکولو کې ثـواب دی او د کورنۍ مشر د خدای (ج) د نعمتونو د شکرانې د ادا کولو په خاطر لاسونه پورته کوي او دعا وایي. د کورنۍ نور غړي هم ورسره لاسونه پورته کوي او په ګډه سره آمین وایي.

دستر خوان ټولوي. د کورنۍ یو وړوکی هلک یا نجلۍ بیاهم کوزه اوچلمچـي راوړي او پـه ترتیب سره لاسونو ته اوبه اچوي. مور یا ځوانه لور لوښي وړي او هغه مینځي؛ مګـر پـه دې وروستیو وختونو کې په ښارونو کې بدلونونه راغلي دي. که خواړه ښوروا وي، د دوه کسانو لپاره یوه کاسه یا د هر کس لپاره یوه کاسه راوړي. میوه، سلاد او سابه په بېلا بېلو قابونو کې ږدي او هر څوک یې په خپله خوښه له ښوروا سره خوري. غوښه یو کس په ټولو وېشي. زیاتره ماشومان او ځوانان د هډوکو غوښه خوښوي. پخوا د سبو او میوو خوراک په کلیو کـې لـږ رواج و؛ خو په دې وروستیو کې خلک د دې په ګټو پوه شوي دي او ډېر یې خوري.

په ودونو کې د ډوډۍ خوړلو آداب

په یوه کور یا یوه لویه حجره کې اوږد او لوی د سترخوان هواروي. مېلمانه خپـل لاسـونه مینځي او له دسترخوان څخه چاپیره پرفرش باندې کښېني. ټاکلي کسان د پلو غوري او نـور اړوند خواړه راوړي.دوه یا درې کسان یوه یوه غوري ته کښېني. د خوړلو په پای کـې دعـا کوي اوله دسترخوان څخه خوربېږي.

په هوټلونو کې د ډوډۍ د خوړلو آداب

په وروستیو کلونو کې خلک داسې فکر کوي چې د واده مراسم په هوټلونو کې بې ستونزو دي او یا دمنفي سیالۍ له مخې ورو ورو هوټلونو ته مخه کوي چې د خپل واده مراسم په هوټل کې سرته ورسوي که څه هم د هوټل لګښت ډېر درووند دی.

(۱۵-۲۰) کلونه مخکې کله چې به میلمانه هوټل ته وغوښتل شول او هلته به ورغلل، په هوټل کې به څوکۍ او میزونه ایښودل شوي وو او مېلمانه به لس یا دوولس کسان د هر مېز څخه چاپېره په څوکیو باندې کښېناستل .کله چې به د هوټل خدمتګارانو خـــواړه پــــه غوریـــو او قابونوکې په میزونو کېښودل؛ نور به نو څنډ او معطلي جایز نه وه. هر څوک به چې په کراره خوځېده څه به یې لاس ته نه ورتلل،نو مجبور به و چې په کور کې ډوډۍ وخوري.

خو په دې وروستیو وختونوکې له یوې خوا په هوټلونوکې د خوړو کمیت ښه شوی دی، او له بلې خوا د پوهې په رامنځ ته کیدو سره د ډوډۍ خوړلو فرهنګ او آدابو هم بدلون موندلی دی.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې هریو د هغو آدابو په هکله چې ددوی کورنۍ یې د دسترخوان پرمخ د ډوډۍ د خوړلو په وخت په پام کې نیسي خبرې وکړي!

پوښتنې

- ستاسو په فکرډوډۍ خوړل په جلا کاسو کې ښه دي او که په ګډه سره په یوه کاســـه یـــا غوري کې؟
- ډوډۍ خوړل په قاشقه او پنجه څه ګټه لري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د ډوډۍ خوړلو په هکله چې له پخوا څخه یې څومره بدلون موندلی پوښتنه وکړي او هغه دې په خپلو کتابچو کې ولیکي.

خواړه

- په عکس کې کومې میوې وینئ؟

خواړه د انسانانو د ژوند د پایښت یوه اصلي او بنسټیزه وسیله ده چې هغه له مېوو، سبو، حبوباتو، لبنیاتو، کبانو، مرغانو، چرګانو، د چرګانو د هګیو او له څارویو څخه د خوړلو لپاره لاس ته راوړي.

زموږ خلک خواړه په ساده ډول خوري او ډول ډول مواد سره نه یوځای کوي.ځکه پــه دې پوهېږي چې که څومره مختلف مواد سره یوځای شي او یا هغو ته زیات جوش ورکــړ شــي، هومره یې د خوړو کیفیت کمېږي. مېوې او زیاتره سابه تازه یا اومه خوړل کېږي. خلک ځینې حبوبات او سابه پخوي او بیا یې خوري. شېدې له ایشولو څخه وروسته تومنه کوي چې مستې، پیروی، کُچ،خیدک(پنیر)، تروې(شــړومبې) او کُرت ورڅخه جوړوي. که چېرته د اخواړه تازه وخوړل شي، ډېر ګټور دي.

په غوښنو کې ډېره ښه غوښه د کبانو غوښه ده. کبـــــان ډېر ډولونه لري؛ لکــه: خاویــار، خــــال لرونکــي کبــان، شــیرماهي، لقـه، اوزون بورون، قزل آلا او داسې نور ...

دویمه درجه د مارغانو غوښه ده؛ لکه: مرز (بودنه)، سی‌سی، زرکه، د چنچنو ډولونه، کــورنې او ځنګلي چرګان، قره قوش، زرې کبک ، وحشي او اهلي فیل مرغ، هیلۍ(مرغابی) او نور.

غوښه خلک په مختلفو ډولونو پخوي لکه: ډول ډول کباب، کوفته، منتو، ښوروا، چــاينکي، يخني، تندوری، دوپيازه، کوزه بته، وريته، او داسې نور.
د کبابونو په څېر د غوښو پخول د خوړلو لپاره ښه اوبې زيانه دي.
په هر صورت د غوښې ډېر خوړل د انسان روغتيا او سلامتيا ته زيان رسوي. د اســلام لــه مشرانو څخه يوه، داسې ويلي دي:
(له خپلو خېټو څخه د ځاروېو هديره مه جوړوئ!)

د خوړو ډولونه

الف: هغه خواړه چې د اوړو (خمير) او سبو څخه برابرېږي:
آش، منتو، سمبوسه، کُتَخي، قيماقي، آشَک، اوماچ، بوګنآش، بولاني، دلده (د غنمو دل شوی خواړه) او داسې نور.

ب: هغه خواړه چې له وريجو څخه برابرېږي
پلو، چلو، قابلي پلو او ښلابښل ډولونــه يــې، شيربرنج، شــوله، شــوروابرنج، د وريجــو او شړومبو اوګره، ډنډه کی، قولوتُرش او داسې نور.
کچړي قروت اوچاينکي زموږ د هيواد د خلکو ډېر پخواني خواړه دي.
ج: د وچې ډوډۍ ډولونه
د تناره ډودۍ، د تبې ډوډۍ، خاصه ډوډۍ، د تبې پراټه،قماچ (کلوله ډوډۍ)، چپاتي، فتيــره، ابشله، کلچې، ورقي کلچې، په تېره باندې پخه شوې ډودۍ، ګــوشفيــل، د ســيلوډوډۍ، ګنځاخي، چپه تاوه او داسې نور.

کُتَخي

د بدخشان ولايت د اوزبېکانو په منځ کې رواج لري.
دا خواړه د سوزمې، اوړو، پیازو او حيواني زېړو غوړيو کې جوړېږي.
د پخولو طريقه
ميده شوي پياز له سوزمې سره ګډوي او بيايې پر لرګينو تختو باندې د آغېل شوو اوړو زوالې (پيړی) د يوه استوانه يې شکل لرګي په واسطه هواروي. بيا دغه ګډ شوی پياز او سوزمه پــه هوارو شوو پيړو کې را تاووي او په يوه پلن ديګ کې يې د داغ شوو غوړيو په مــنځ کــې د پخېدو لپاره اچوي.
کُتَخي ډېر خوندور خواړه دي.

منتو

لازمي مواد: د پسه غوښه او لم، پیاز، ترمیده اوړه، پُلی (وچه خمیره)، زنکۍ (زیره)، هـوړه، مُرچ، یوه اندازه غوړي، او لږه مالګه.

د پخولو طریقه

اوړه اغږي، بیا غوښه، پیاز، د پسه لم او هوړه دغوښې له ماشین څخـه باسي او یـوه انـدازه میده شوی مرچ او مالګه ورسره ګډوي، بیا اغږل شوي اوړه کلوله کوي او له آش غوڅوونکي ماشین څخه یې باسي چې د نازکو تختو په شکل جوړېږي. بیا دغه اوار شوي اوړه د یوه ګـرد لوښي لکه د چاینک د سرپوښ په واسطه د دایروي ټوټو په شکل غوڅوي او بیا هغه غوښه، لم او له هغې سره نور یوځای شوي مواد چې مخکې تیار شوي دي، د کوچنیو کلولو په شـکل را اخلي او د دایروی نازکو هوارو شوو اوړو پر منځ کې یې ږدي او په یوه ځانګړې بڼه یـې راتاو او جوړ وي.

کله چې ټول منتو په دې شکل تیار شو نو د منتو د پخولو ځانګړي دیګ کې اوبه اچوي او د اور د پاسه یې ږدي او منتو د هغې په مخصوصو قالبونو کې چې مشبک او سوري سوري دي، ځای پر ځای کوي. پنځه یا شپږ قالبونه چې هر یو یې د منتو د ځلویښتو څخه تر پنځوسو دانو پورې د ځایېدلو ظرفیت لري، ډکوي او په دیګ کې یې ږدي او سرپې ترې.

هغه اور چې د دیګ د لاندې بلېږي، د دیګ اوبه په تدریج سره په بخـار بـدلوي. د اوبـو بخارات د هغو قالبونو په تشوځایونوکې چې سر پر سر کېښودل شوی دي راتاوېږی، نو منتو په همدې بخاراتو کې لږ ترلږه په یوه ساعت کې پخېږي.

په ټولګي کې فعالیت

- د امکان په صورت او د لېسې د مدیر په اجازه دې زده کوونکي د آشپزۍ لوازم ا و د یـو ډول خواړو د پخولو لپاره ضروري مواد ښوونځي ته راوړي او په یوه مناسب ځای کې دې هغه پاخه کړي.

پوښتنې

- خواړه د انسان په ژوند کې څه رول لري؟
- د انسانانو لپاره ډېر ښه خواړه کوم خواړه دي؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د خپلې تیرې شپې د خوړو په هکله چې څرنګه برابر شوي وو؟ معلومات په خپلو کتابچو کې ولیکي.

د دریم څپرکي لنډیز

میلمه پالنه زموږ د خلکو د لرغونو دودونو څخه ده. پخوا زموږ د هیواد په ډېرو سیموکې خلکو د جوماتونو په څنګ کې قومي میلمستونونه درلودل چې د هیواد په شمالی سیموکې ورته قوش خانه او په جنوبي او لویدیځو سیمو کې یې ورته حجره ویله. خلک په کلیو کې د ښارونو په پرتله ډېر میلمانه لري. څرنګه چې په کلیو کې د ډوډۍ خوړلو او د شپې تېرولو لپاره رستورانتونه او هوټلونه نه وي نو مسافر میلمه مجبور وي چې د دوستانو کورونو ته ولاړشي.

زموږ د ګران هیواد د کابل په ښار او ځینو نورو لویو ښارونو کې په رسمي اواجتماعي میلمستیاوو او ودونو کې خلک په هوټلونو کې په قاشقه او پنجه د میز په سر ډوډۍ خوري خو د ولایتونو په ډېرو سیمو، کلیو او ښارونو کې ډېر خلک پر فرش شوي ځای پرڅمکه کښېني او ډوډۍ په لاسونو خوري.

زموږ خلک په کلیوکې سهار ډوډۍ لږه او د شپې ډېره خوري، د ډوډۍ د خوړلو په وخت کې د کور ټول غړي د کور پر فرش باندې د دسترخوان څخه چا پېره کښېني او او په معمولي توګه یو یا درې تنه په یوه کاسه سره کښېني.

د ډوډۍ خوړل په ((بسم الله الرحمن الرحیم)) سره پیل کیږي او خواړه په کرار او پرته له خبرو خوري، د خوړلو په پای کې کاسې پاکوي، د کور مشر دالله تعالی د نعمتونو د شکرانې په خاطر چې دوی ته یې ورکړي دي دعا کوي او نورغړي آمین وایي.

خواړه د انسانانو د ژوند د دوام بنیادي وسیله ده زموږ خلک خواړه په ساده ډول خوري. ډول ډول او ډېر مواد سره نه ګډوی. غوښه په مختلفو ډولونو پخوي او خوري یې لکه: د کباب ډولونه، کوفته، منتو، ښوروا، چاینکي او داسې نور.

ډېره ښه غوښه د کبانواو مرغیو غوښه ده.

خلک د شیدو، د سابو د ډولونو، وریجو، دانو، اوړو او د غوښو څخه ډول ډول خوندور خواړه پخوي,لکه: سمبوسه، منتو، آش، کتخي، ګنزاخي، دپلو ډولونه، کچري قروت او داسې نور.

څلورم څپرکی

سیمه ییزې جامې

د دې څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د خلکو د سنتي او سیمه ییزو جامو، پښویا پایزارونو او د خولیو د بېلابېلو ډولونو سره بلدېږي او زده کوونکي به د دې لوست په ویلو سره د هغو ګڼو لباسونو سره چې د خلکو په منځ کې دود دي لکه څادر، چپن، پټو، کمیس او پرتوګ، د ښځو او نارینه وو واسکټونه، د ښځو څادریو او څړوکو سره آشنایي پیدا کړي. په دې لړکې به زده کوونکي د ماشومانو، تنکیو ځوانانو، او د سړیو د ځانګړو مراسمو جامې او هغه جامې او خولۍ چې نړیوال نوم لري وپېژني.

سنتي او سيمه ييزې جامې

- تاسې ګران زده کوونکي په ملي- مذهبی ورځو، جشنونو او مېلو کې کوم ډول جامې اغوندئ؟

زمونږ خلکو له پخوا څخه د وړيو، پومبې (خامتا) او له ورېښمو څخه دجوړوشووجامو او د څارويو د څرمنې له څپليو سره بلد او روږدي شوي وو چې ټولو به دا لباسونه او کالي خپله جوړول. وړۍ، پومبه او ورېښم به ښځو او نجونو ورېشل بيا به يې کسبګرو او د تنستو دستګاوو ته ورېشلي تارونه وروړل.

کسبګرو به په تنستوکې تارونه پيېل او له هغې څخه به يې ډول ډول ټوکران لکه: خامتا، اَلَچه، چکمن (پشمي چپن) او داسی نور اوبدل چې ځينې به يې اغوستل او ځينې به يې د پردو، فرشونو او دکور په نورو سامان آلاتو کې کارول.

هغه سنتي جامې چې زمونږ په هېواد کې تراوسه پورې دود لري، په لاندې ډول دي:

چپن، جېلک، چکمن، قاقمه، گوپيچه، کميس اوپرتوګ، واسکټ، پوستين، پوستينچه، څادري، څادر، لونګۍ، پټو، پکول، وړينه څونډۍ داره خولۍ، قره قلي، ګلـــدوزي شـــوې خـــولۍ، د مشکنو خولۍ، او داسې نور چې په لاندې ډول جلا جلا تشريح کېږي.

الف- چپن

چپن په اصل کې زموږ د هېواد د شمال او شمال ختيځو ولايتونو دخلکو جامه ده. چپن لستونې، ښکلي يخن، مخ، استر او فراويز لري. د مخ او استر منځ يې له پومبې څخه ډکوي چې بدن تود وساتي. د اوږې له سرنه تـــر لمنـــې پورې لستوني په موازي ډول بخيې کوي چې پومبه يې بې ځايه نه شي. د چپن د يخن په برخه کې ښکلي فراويز چې له وربښمو څخه د نوار په ډول اوبدل کېږي،ګنډې چـــې چپن ته ښکلا ورکوي. د چپن د مخ او استر ټول رختونه د پومبې له تارونو څخه دي او ځينې له وربښمينو تارونو هم جوړ وي.

ب- جېلک: (Jelak)

جېلکې بې پختې سپکه چپنه ده او د ګرمۍ د موسم ښکلې او سپک لباس دی. خلک جيلکه پر اوږو باندې اچوي او لستوني يې کم تر اغوندي. جېلکه د تار، سنډو او ځينـــې وختونه يې له وربښمو څخه هم جوړوي.
وربښمينه چپن او جېلکه د نقش او رنګ په لحاظ د اَلچې، قناويز، غراوي او د شاهي چپنو په نومونو سره يادېږي.

ج- چکَمن

چکمن هم د چپنې په ډول ده، خو د چکمن تان (رخت) د يو ډول پسه له پستو وړيو څخه چې د "ګدِيک" (Gadik)په نوم يادېږي، همدارنګه د غژګاو له ډېرو نرمو ويښتانو څخه هـــم اوبـــدل کېږي.

د چکمن ډېر ښه تان(بَرَک) د بدخشان په غاران، په میدان وردگ، هزاره جاتو اود غزني پــه مالستان کې ډېر جوړېږي.

د – قاقمه

قاقمه هم د چکمن په ډول له وړیو ښخه جوړېږي؛ مگر د دې تار نری ورېشل کېږي. رخت یې نازک دی او پت نه لري او د جېلکې په څېر سپکه ده.
د بدخشان په شغنان، هزاره جاتو او د هېواد په ډېرو سیموکې له نرمو وړیو ښخه جاکټونــه د غاړې دسمالونه، دستکشې، جرابې او ښکلې خولۍ اوبدل کېږي چې ډېر شهرت لري.

هــ - گوپیچه

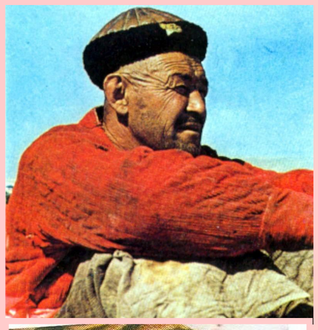

دا چپن لنډه لمن لري چې د مخ او استرمنځ یې له پُنبې ښخه ډکوي.
له پنبې ښخه ډکه شــوې گوپیچــه زیــاتره چــاپ انــدازان پــه وزلوبه(بزکشی) کې اغوندي. بې مالوچو او نازکه گوپیچې هم شته.

و- پټو

پټو یا قدیفه (څادر) یوه داسې جامه ده چې لستوڼي، غــاړه او پاینڅې نه لري. څه باندې دوو مترو په اندازه اوږدوالی او سور یې یو یا یونیم متر وي. له وړینو، تارونو او ســنډې ټوکرانــو ښخه جوړېږي.
پټو په پخوانیو وختونو کې زموږ د هېواد په جنوبي او شــرقي تودو سیمو کې خلکو اغوسته؛ مگر نــن ورځ دا پــه ټــول افغانستان کې مروج شــوی دي. پټــو د ســنډې، نخــې او ورېښمینو تارونو په واسطه گلدوزي او ښکلی کوي. په ځانگړې توگه کنــدهارۍ هنرمنــدې ښځې او نجونه پټو په عالي سبک او طرز سره گنډي.
پټو زیا تره له وړیو ښخه جوړېږي.او مشهور ډولونه یې: کابلي، هراتي، کشمېري او اســتالفي پټوگان دي. تاري او کرباسي ډول ته یې کېش وایي چې په کوهدامن، په ځانگړې توگــه پــه استالف کې جوړېږي چې زیاتره د ټولنې غریب خلک او سپین ږیری ترینه کاراخلي. قدیفه چې

په کندهار کې ورته دوپټه، په ننګرهار کې څادر او په پکتیکا کې ورته تاځر وايي، پــه ځینــو وختونو کې د هغې حاشیې د وریښمو د تار په واسطه ګلدوزي او ښکلې کوي.

ز- واسکټ

واسکټ بې لستوڼي جامه ده چې زموږ د هېواد په ټولو ښارونو او کلیو کې د خلکو تر مـنځ د دې اغوستل دود لري.

واسکټونه وریــن، تــاري، ســنډي او د وریـــښمو مختلف ډولونه لري. نسبت ګوپیچې او کرتۍ ته سپک دي. د دې ډولې او تَجَمُلي ډولونو ته د چرمه کارۍ او ګنډدوزۍ واسکټونه وايي. د ښکلا لپاره پکې ډېر ګلان او ډیزاینونه، مرۍ، کــوچنۍ آیینې او ورې ځلېدونکې ستارې ګنډي.

د چرمه کارۍ واسکټونه ماشومان، ځوانان،اوتنکي ځوانان د خوشحالیو په ورځو، نوې کال، مذهبي اخترونو، جشنونو او په ملي ورځو کې اغوندي.

ح- پوستین

پوستین د پسه،ګیدړ، سنجاب، خفک او دسمور له پوستکو څخه چې پاسته او نرم دي جوړوي دا د ژمي تود لباس دی. پوستین د چپن او چکمني په څېر لستوڼي، یخن او اوږده لمن لري. د تَجَمُّل او ښایست پــه مقــصد پوستین په سرو، زېــړو او نارنجي تارونو

ګلدوزي کوي چې دا ډول پوستین ډېر ښکلي او شاهانه وي. د غزني پوستین له پخوا څخه شهرت لري. د پوستین د خرڅلاو دکانونه اوس په کابل او د هېواد په نورو ښارونو کې ډېر دي.
نړیوال سیلانیان پوستین په ډېر اوچت قیمت اخلي.

ط: پوستینچه

پوستینچه هم د پوستین په شان ګنډل کېږي، مګر د دې لمن د پوستین له لمنې څخه لږه لنډه ده.

ی- افغاني ګنډل

افغاني ګنډل هم سنتي جامه ده. ښکلي ګلدوزي لري چې ښځې او نجونې یې د نوي کال په ، جشنونو او نورو ملّی او دخوشحالیو په ورځوکې اغوندي.
په دولتي ادارو، ښوونځیو، مدرسو او پوهنتونونو کې کارمندان، زده کوونکي، او مُحَصّلان په عمومي توګه د زینتي جامو پرځای ساده جامې او دریشي اغوندي، که څه هم دریشي زموږ دودیزې او ملّي جامې نه دي، خوبین المللي یونیفورم دی.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د سنتي او وطني جاموځرنګوالی او دګنډلو ډولونه په خپلو کتابچوکې ولیکي او د هرې ډلې استازی دې هغه د ټولګي په مخ کې ووایي.

پوښتنې

- کوم ډول جامو ته سنتي جامې وایي؟
- د واسکټونو بېلا بېل ډولونه ولیکئ.؟
- توریستان کوم ډول پوستین او پوستینچه خوښوي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د سنتي جامو په هکله د خپلې کورنۍ له غړو او نـورو مـشرانو څخـه معلومات را غونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

اته لسم لوست

د خولۍ او څادر ډولونه

- تاسې څو ډوله خولۍ پېژنئ؟

الف- پکول

پکول په دوه ډوله دی. یو هغه پکول دی چې د څارویو له پوستکي څخه جوړېږي چې د یخنۍ،

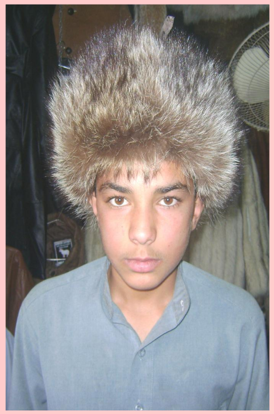
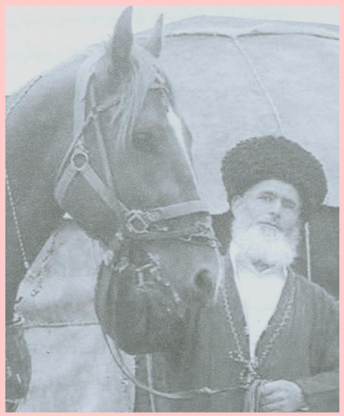

واورو او باران په موسم کې سر تود او همدارنګه یې له بهرني احتمالي ليکرونو او د لمر له تاوڅخه خونــدي ســاتي. دې پکولونو ته تيليک هم وايي. بل ډول هغه پکول دی چــې لــه وړين توکرڅخه جوړېږي. ګرد

او موړې لرونکی دی. په اغوستلوکې د آسانۍ پــه سبب مجاهدينو د جهاد په دوران کې له پکول څخه ډېره استفاده کوله. د پکول جوړولــو مــشهور او اصلي مرکزونه د نورستان او چترال سيمې دي.

د بدخشان په شغنان کې ښځې د ګدیک له وړيــو څخه نفيس پکولونه اوبي.

ب- د قره قلي خولۍ

دغه خولۍ د قره قل د وري له پوستکي څخه جوړېږي. د قره قلـــي خـــولۍ زيـــاتره د ډول او سينګار په مقصد استعمالېږي. دغه پوستکي ګلدار او ډول ډول رنګونه لري لکه: کبودچـــه، شتري، تور، سور،سپين، برګ او داسي نور.

د پوستکي ګلان د هغه د وړيو منظمه چـين خـــوردګي (کوړۍ شوې وړۍ) کتارونه دي چې د هغـــې د ښـــکلا سبب ګرځي.

تجربه لرونکي د پسونو خاوندان او شپانه پوهېږي چـــې کوم رنګ قُچ (نر پسه) له کوم رنګ مېږي ســـره جـــوړه کړي چې دهغوی ديوځای کېدلو په پای کې داسې ورى چې پوستکی يې ښکلی او د پـــه زړه پورې رنګ لرونکي وي وزېږي.

همدارنګه په ځينو وختونوکې پوهېږي چې د وري د پوستکي ګلان د هغې لـــه زېږېدوڅخـــه وروسته خلاصيږي او هغه ښکلا چې د مور په خيټه کې يې لري، له منځه ځي؛ په دې سبب د مېږې سر، د بچې له پيدايښت څخه مخکې پرې کوي او بچې يې له خيټې څخه را باســـي. دا ډول پوستکی د (تِقر) په نوم يادوي، چې ډېر قيمتي وي.

ځيني خلک وايي چې د پوستکي په خاطر د وري د سر پرې کول بې رحمي ده.

ج- کندهارۍ، اوزبيکۍ او هزاره ګۍ خولۍ

دا ډول خولۍ د (تاقين) په نوم هم يادوي چې له نخي ټوکر څخه جوړېږي. بيايې د ورېښمو او سنډي رنګينو تارونو په واسطه ګلدوزي کوي.

په اندراب، چاه آب او تخارکې د خولۍ ګلونه يو له بل سره نږدې نږدې اوکـــوچني کـــوچني ګنډي چې دې ته (چکن دوزي تاقين) هم وايي. کندهارۍ خولۍ هم ډېرې ښکلې او نفيـــسې خولۍ دي. په دې کې مُهرۍ (مشکنې) ستارې او وړې وړې ځلانده ښيـــښې کـــاروي چـــې ځانګړې ښکلا او ځلا ورکوي. دا ډول خولۍ د فراه او نيمروز په ولايتونو کې هـــم ګنـــډل کېږي.

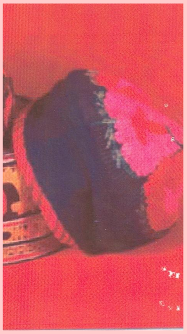

هغه خولۍ چې په باميان، غزني، ارزګان، سمنګان او درۀ صـــوف کـــې ګنډل کېږي، د ګلدوزۍ له مخې د فارياب، جوزجان، شبرغان او مزار خلکو له خوليو سره ورته والي لري.

هغه زربافت دوزي خولۍ چې د زري تار څخه ګنډل کېږي دوردګو پـــه ولايت کې دود لري چې د زرتاري خوليو په نوم يادېږي.

د – لونګۍ

لونګۍ ته دستار، پټکی، پګړۍ، سله، لنګوټه او عمّامه هم وايي.

لونګۍ د نارينه وو د سر لپاره ده چې له ځانګړې خولۍ سره يې پـــر سر تړي. زموږ د هېواد په ټولو ولايتونو کې د دې په سرکول رواج لري. د پکتيا، پکتيکا، خوست، قندهار، مزار شريف، ميدان وردګ، د غزني مقر، کټواز او نورو ډېرو ولايتونوکې خلـــک لــوی او ډول ډول دستارونه په سر تړي او د هرې سيمې د خلکو دستارونه يوله بل څخه يو څه توپير لري.

پخوا به د ستار د سان يا ململ د سپين ټوکر څخه جوړېده، خو اوس د لونګۍ په نوم يـــو ډول ټوکر اوبدل کېږي چې د (۴- ۵) متره اوږدوالي او د (۵۰ – ۶۰) سانتي متره پلنوالي لري.

د لونګۍ ټوکر، ورين، تارين، سنډين،وربښمين او يا د دې ټولو څخه ګډ وي. زموږ د هېواد ديني عالمان او روحانيون سپين يا تور دستار تړي او نور خلک د خپل ذوق او خوښې سره سم رنګونه غوره کوي.

لونګۍ زموږ د خلکو لرغونی لباس دی خو ځوانان، د مکتبونو زده کوونکي، محصّلان او د دولت کارمندان يې، په ښوونځيو، پوهنتونونو او په رسمي مؤسساتو او ادارو کې لږ په سر کوي.

هـ - څادري

څادري د ښځو د ستر او حجاب جامه ده چې پخوا به د اشرافو کورنيو ښځو په ښارونو کې اغوستله. په کليو کې يې رواج کم و. اوس يې په کليو، ښارونو او هرځای کې ښځې او پيغلې اغوندي. ښځې او نجونې يې په رسمي دولتي ادارو، مدارسو او د عالي تحصيلاتو په مؤسساتو کې ډېرې نه استعمالوي؛ بلکې پرځای يې څادر ټيکری (پوړنی) په سر کوي او داسلامي حجاب رعايت هم پکې په ښه توګه کيدای شي.

څادري د بهرنيو نفيسو او قيمتي ټوکرانو څخه په آبي، لاجوردي، ماشي، فولادي، سپينو او داسې نورو رنګونو کې جوړيږي چې ښځه له سر څخه تر پښو پورې پوښي (پټوي). څادري د سر په برخه کې ځانګړې ، بخيې او ګلدوزي شوې خولۍ لري. د څادري هغه برخه چې د سترګو د پاسه رالوېږي، جالۍداره وي چې له هغې څخه لاره يا نور شيان وليدلی شي.

و- څادر، ټيکری (ځړوکی)

ټيکری د ښځو او نجونو د سر او بدن پټوونکی دی چې په زياتو آسيايي او اسلامي هېوادونو کې يې ښځې او نجونه په کور، بهر، مدارسو، د لوړو زده کړو په تحصيلي مؤسساتو، پوهنتونونو او د کار په ساحو کې اغوندي.

ځړوکي د رنګ، د ټوکر د ځرنګوالي او اندازې له مخې، بېلا بېل ډولونه لري. د ځړوکي يا ټيکري تَجَمّلي ډول چې د هغه ټوکر هم زيات او لوي وي، ګلدوزي کېږي چې ښځې او نجونې يې په ودونو، جشنونو، مېلو او داسې نورو د خوشحاليو په ورځو کې په سر کوي.

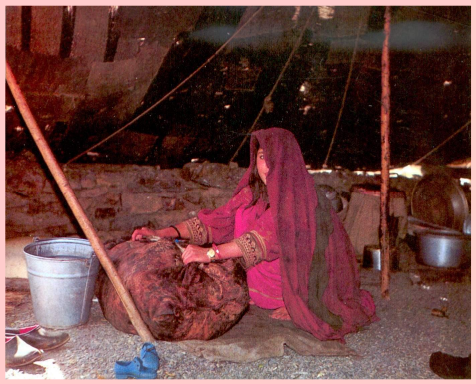 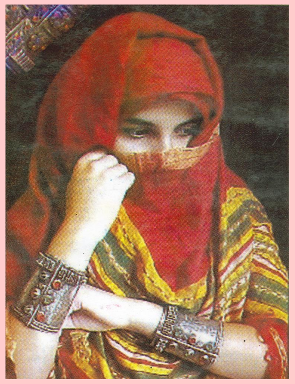

ټيکري د ساده ململ، ښکلي وربښمين؛ همدارنګه د سپين، تور او رنګه ګاچونو په ډول هـــم جوړيږي.

د لوست نوي اصطلاحات

ستر	پرده، حجاب
روحانيون	مذهبي لارښوونکي
معروف	مشهور- معلوم
نوار	فيته

په ټولګي کې فعاليت

- زده کوونکي دې د ښوونکي په لارښوونه په ډله ييزه توګه د خپلې سيمې او ولايت د جامو د ښکلا او ډولونو په هکله معلومات وليکي او نورو ته دې ولولي.

پوښتنې

- قره قلي خولۍ، پکول، ټوپۍ، کندهارۍ خولۍ، زري خولۍ، اوزبيکي خولۍ، هــزاره ګــي خولۍ، ځائي او ننګرهارۍ خولۍ کوم ډول خولۍ دي.

- ستاسې په نظر که چېرته د څادرۍ په شکل او د ګنډلو په طريقه کې بدلون راوړل شي ښه به وي او که نه؟ په دې کې خپل نظرونه څرګند کړئ.

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د خپل کور اوخپلوانو، څخه د سنتي کاليو لست برابر کړي او ټولګي ته دې راوړي.

خپلۍ او پایزارونه

لکه څنګه چې وایې: «ستاسې پښې ستاسې دویم زړه دی» څه مفهوم لري؟

چمبوس (وتارې)

زموږ د ګران هېواد خلک له پخوا څخه د څرمنې پای افزارونو په پښو کولو سره روږدي وو چې د هغې له جملې څخه یو ډول، چمبوس دی. چمبوس اوږد پوست ساق او ډبل تلی لـري چې د جرابو اوپایتاوو سره په پښو کېږي.

په دې توګه پښې له یخنۍ، ګرمۍ او همدارنګه د تیږو، لرګیو، اغزیو او د ضررې شـیانو لـه ټکرونو او لیکرونو څخه خوندي ساتي. هغه بزګران چې له سهار څخـه تر ماښامه پورې کـار کوي، شپانه چې په غرونو او دښتو کې تل د خپلو وزو او مېږو د رمو پسې روان وي؛ وتارې د هغوی ډېر ښه پای افزار دي.

مُوکِې

موکی هم د غوایې، وزو او د ګډو (مېږو) له څرمنې څخه ګنډي.
د دې ساقونه د چمبوس څخه لږ لنډ وي او بندونه نه لري او کله کله یې د ښکلا او سینګار لپاره په ساقونو کې ګلان او څوندې ګنډي.

خپلۍ

خپلۍ زموږ د هېواد د تودو سیمو د خلکو پاپوشـــونه دي. د دې تلې له ډبلې څرمنې او ربړ څخه جوړېږي، پاسنۍ برخه یـــې لـــه نازکې(نرمې) څرمنې څخه او د تلـــې پـــه دواړو خواوو پورې داسې ګنډل کېږي چې هم د ګوتو او هم د پـــښې د پونـــدې خـــواوې خلاصې وي چې پښې د ګرمۍ او خولـــو احساس ونه کړي.

په دوو تسمو او یوه سګک (غربی) باندې د پښې بل اړخ ته ترل کېږي.

د پکتیا او خوست په ولایتونو کې چې د مزرو څخه د ټوکرۍ او نور سامان اوبـــدلو صـــنعت مروج دی، له همدې موادو څخه د مزرو څپلۍ هم جوړوي چې بی وزلـــه خلـــک یـــې ډیـــر کاروي،خو ډېر دوام نه کوي.

موزه

د موزو پڼو کول زموږ په هېواد کې له پخوا زمانو څخه رواج و.
موزې زیاتره د غرڅه او نورو څارویو له څرمنو څخه جوړوي. دا ډول موزې ډېرې نرمـــي او دوام داره وي او چاپ اندازان یې په پښو کوي.
هغه موزې چې د مصنوعي څرمنې څخه جوړېږي، د هغو ځینې ډولونه دننه منځ کې پَت لري چې پت لرونکی ډول یې ښځې ډېر خوښوي.

مسحی

مسحی تقریباً د موزو په شکل دي، اوږده ساقونه لري؛ مگر د موزې په شان کری نـــه لـــري.
مسحی د جرابو، پایتاوو او له کَلَوشو سره په پښو کېږي. د هېواد په شمالي برخو، کابل او په زیاترو لویو ښارونو کې یې له پخوا څخه عالمان، روحانیون او شتمن خلک د ژمي په موسم کې په پښو کوي.

جرموق

جرموق د مسحی یو ډول دی چې لنډ ساقونه لري او د نارینه وو د ژمـــي پـــای افـــزاردي.
دجورابو، نفیسو پایتاوو او د کلوشو سره په پښو کېږي.

پڼې (پيزار)

پڼې له عادي څرمنو څخه جوړېږي. د مخې پاسنۍ برخه کې د تسمې نرۍ ټوکه د چـــرگ د قرقرې په ډول پورته راکږه شوې وي او د پوندې په برخه کې يې هم يوه اوچته تسمه د نيولو

او پښو کولو لپاره گنډلې وي. د پڼو تجملي او ښکلي ډولونه هم شته چې د هغې څرمن ښکلي گلدوزي کوي. د نارينه وو پڼې په معمولي توگه ساده او کلکې وي او ښځينه پڼــې ښـــکلې، نازکې او گلداره وي. هغه پڼې چې په ځلېدونکې سندې او زري تار سره گلدوزي شوې وي، هغې ته زري پڼې وايي.

کړاوې

دا لرغونی پای‌افزار ترکاڼ له لرگي څخه تراشي چې په هغې کې د پښو کولو د آسانۍ لپاره يوه تسمه کلکوي. کړاوې د اوداسه لپاره ښه پای افزار دی او اوس يې په حمامونو کــې ډېـــرې کاروي.

لرگين بوټان

د بدخشان په درواز ولسوالۍ کې د غوزانو او دتوت د ونو له کُندې څخه د بوټـــانو غونـــدې پای‌افزارونه جوړوي چې له جورابو او چمبوسو سره يې په پښو کوي. دا بوټان ډېر کلـــک او پښې خوږوي، خو اوس نه استعمالېږي.

بوټان

ځرنګه چې زموږ په هېواد کې له پخوا وختونو څخه خرمن ډېره پیدا کېدله، نو په همدې لحاظ پــه ډېــرو سیمو کې د بوټانو ګنډل له پخوا څخه دود درلود. په ښارونو کې بېلا بېلې رستې وې چې د نارینـــه وو، ښځو او ماشومانو له پاره یې بوټان ګنډل.

د کابل په ښار کې د بوټ ګنډلو مشهوره راسته په "خیابان" کې واقع وه.

همدارنګه د (بوټ آهو) کارخانه هم د کابل په ښارکې ډېره مشهوره وه.

په ټولګې کې فعالیت

- زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې له بهر څخه د راوړل شوو پــای افزارونو صحي او اقتصادي زیانونه او دویمه ډله دې د وطني پای افزارونو صحي او اقتصادي ګټې ولیکي او په ټولګي کې دې ووایي.

پوښتنې

- ستاسې په نظر که له وطني خرمنې څخه بوټونه جوړشي، ښه به وي او که له بهرنیو؟
- که د وطني پای افزارونوجوړولو ته پاملرنه وشي او د هغې کیفیت ته د خلکو د خوښــې او ذوق سره سم بدلون ورکړ شي؛څومره ګټه به ولري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې هغه پای افزارونه چې په کلیو، ښارونو او ولایتونو کې یــې خلـــک پــه پښو کوي، د هغوی لستونه برابر کړي او له ځانه سره دې ټولګي ته را وړي او ودې وایي چې له هغوی څخه کوم یو وطنی پای افزارونه دي.

د څلورم څپرکي لنډيز

زموږ خلکو د پخوا څخه د وړينو، نخي، وريښمو، د پوستکو د جامو او د څرمنې پای افزارونو سره عادت درلوده او دغه ټولې جامي يې پخپله جوړولې.

وړۍ، پنبه او وريښم به ښځو او نجونو وريشل او بيا به خلکو په لاسي کار ګاوو کې او بدل هغه جامې چې تر اوسه زموږ په ګران هيواد کې کارول کېږي لکه چپن، جبلک، چکمن، قاقمه، ګوپيچه، کميس او پرتوګ، واسکټ، پوستين، څادري، څادر، پټکی او لونګۍ، پټو، پکول، خولۍ، قره قلي، ګلدوزي شوې خولۍ، د زري تار لرونکی خولۍ او داسې نور.

چپن: د هيواد د شمال او شمال ختيځو سيمو د خلکو جامه ده، داسې جامه ده چې لستوڼي، ښکلی يخن، مخ او استر لري او د مخ او استرمنځ يې ورته د مالوچو څخه ډکوي؛ تر څو چې بدن تود وساتي.

جبلک: بې پختې سپکه چپنه او د اوړي د ګرم موسم د تجمل جامه ده.

چکمن هم د چپن په ډول ده. مګر د چکمن ټوکر د يو ډول ميږو د پستو وړيو **څخه** چې د ((ګديک)) په نوم يادېږي او د غژګاو له وېښتانو څخه چې ډېر پاسته دي اوبدل کېږي.

پټو يا څادر داسې جامه ده چې لستوڼي، يخن، او پايڅې نه لري، دوه متره اوږدوالی، يو يا يونيم متر سور لري، له وړين تاري يا سنډې ټوکر څخه په ډېره ښکلې بڼه جوړېږي.

واسکټ بې لستوڼي نيم تنه يي جامه ده چې زموږ د هيواد په ټولو ښارونو او کليوکې دود دی.

پوستين د پسونو، د ګيدړ، سنجاب، خفک او د سمور پوستکي څخه جوړوي چې د ژمي توده جامه ده د چپن په ډول اوږده لستوڼي ښکلې غاړه او لمن لري.

افغاني ګند هم يوه دوديزه او د ښکلي ګل ګنډ شوې جامه ده چې نجونې او ښځې يې په خوشحالۍ او ملّي ورځوکې اغوندي.

لنګۍ: د نارينه وو د سر سرپوښ دی چې د ځانګړې خولۍ سره يې په سر تړي، په ټولو ولايتونو کې د دې په سرول دود لري.

څادري د ښځو د ستر او حجاب جامه ده چې پخوا به په ښارونو کې د اشرافو کورنيو ښځو اغوستلې، اوس هم په ښارونو او کليو کې دود لري.

څپلۍ، چمبوس، موکي، چپلي او د پای افزارونو نور ډولونه په هيواد کې دود دي چې خلک يې له څرمني، پوستکي، او نباتاتو څخه جوړوي او د اقليمي شرايطو سره سم يې په پښو کوي.

پنځم څپرکی

تفریحي او سیمه ییزې لوبې

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي د سیمه ییزو لوبو په دودیزو ارزښتونولکه سانګه وهل، وزلوبه، د ځوانانو او ماشومانو د لوبو په بېلابېلو ډولونو چې زموږ دهیواد په هرګوټ کې دود دي پوهېږي.
زده کوونکي باید د ماشومانو او ځوانانو د بېلابېلو سیمه ییزو لوبو ډولونه وپېژني.
آس چې ښکلی او د غښتلي بدن څاروی دی، زده کوونکي دې له هغې څخه د ګټې اخیستلو طریقه زده کړي, او په دې باندې دې وپوهیږي چې آس ته د سورلۍ او د پیټې دلیږدولو سربیره، د بهرنیو سیلانیانو پاملرنه را واړوي.
زده کوونکي دې دا زده کړي چې په کوم ډول کولی شي چې سانګه وهلو او وزلوبی ته دیوې افغاني ملي لوبې په توګه نړیواله بڼه ورکړي.

سانګه وهل

سانګه وهل (نیزه بازی) کوم ډول لوبه ده؟

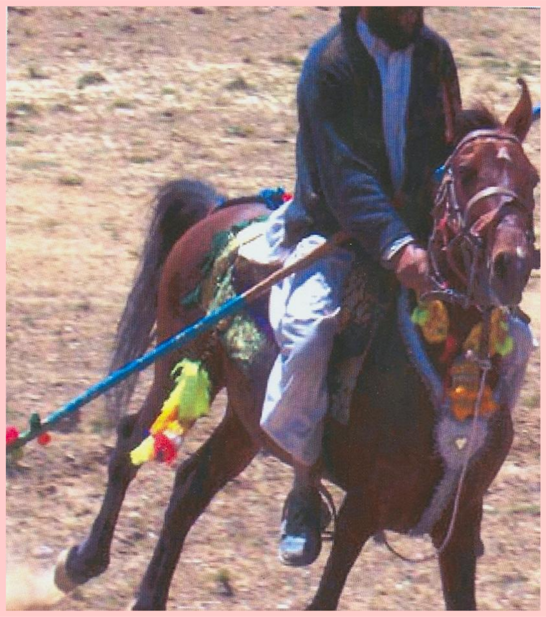

سانګه وهل ډېره پخوانۍ او په زړه پورې لوبه ده چې زموږ د ګران هېواد په سویلي سیمو؛ لکه: غزني، پکتیا، لوګر او پکتیکا کې ډېره کېږي.
سانګه وهل د دې خلکو دودیزه لوبه ده.
کوم آسونه چې د سانګې وهلو لوبې ته روزل کیږي، دوزیرستان له سیمې څخه یې راولي، چې هغو ته وزیري آسونه وایي.
دا آسونه اوچته غاړه، تیز او نازکه غوږونه، متناسب اندام، مشکي، کرنګ، کمید، سُرخون، اَبرَش، سمند، قره کهراو داسې نور رنګونه لري. نیزه بازان هغه سمند آسونه چې تور څنګونه او دهغه له پاسه سپین رنګ او په تندی کې سپین خال ولري، د دې لوبې لپاره خوښوي. هغوی خپل آسونه په ښکلو زینونو او ځلونو، په ورېښمینو ځوندې لرونکو دستمالونو او یالپوښونو سره چې په هغې کې کوچنۍ هنداري لګېدلې وي، سینګاروي.
نیزه تېره نوک (څوکه) لري او د اوسپنې یا له کلکو پولادو څخه جوړېږي چې د دوو یا درې مترو د بانس لرګي په سر کې یې کلکوي. د نیزې د لرګی اوږدوالی زیاتره د نیزه باز په خوښه وي.
نیزه بازي د اخترونو په ورځو، د نوروز په مېلو، ودونو، زوکړو او د خوشحالیو په نورو مراسمو کې ترسره کېږي چې ټول خلک د ننداري او سیل لپاره د نیزه بازۍ ډګر ته په ډېره مینه ورځي.

د سانګې وهلو د لوبې طريقه

له مشرانو څخه يوتن په خپل څادرکې د لرګي نيم متره موړې راوړي او د سيالۍ د ډګر په منځ کې يې د څو قدمونو په واټن په ځمکه کې ټکوهي او بيا هر نيزه باز په خپل آس باندې سپور په ښي لاس کې يې نيزه او په کيڼ لاس کې يې د خپل آس قيزه (واګې) نيولې وي ، په خپل وار

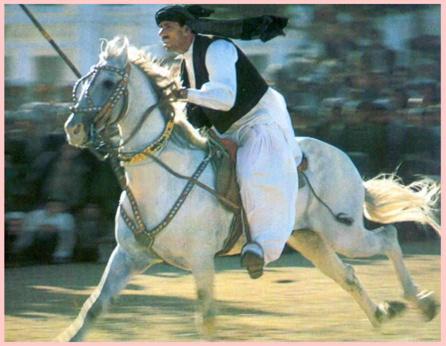

سره د لوبې ډګر ته ورځي او د موړې د راپورته کولو په مقصد خپل آس هغه لورې ته په منډه کوي. په دې وخت کې ډولچي چې د موړو په خوا کې تيار ولاړ وي، د سواره او د آس د تَهَيُّج او مستۍ په خاطر د ډول آواز تېزوي او نندارچيان چې د سواره د منډې په لور دواړو خواو ته په کتارونوکې ولاړ وي، د هغه د برې لپاره لاسونه پړکوي. نيزه وهونکی خپل ځان له نيزې سره د موړې په خوا را ټيټوي او د نيزې څوکه په زور سره په موړې کې ور ننباسي او هغه په ډېر مهارت او تيزۍ سره له ځمکې څخه راباسي.

د نيزه بازانو له ګډون کوونکو څخه هر يو په خپل وار سره دا فعاليت سرته رسوي. هرچا چې ډېر برې لاس ته راوړل دلوبې دويم پړاو ته لاره پيدا کوي.

د نيزه بازۍ دويم پړاو

يوځل بيا يو څو دانې موړې په ځمکه کې ټکوهي او بايد چې اتل نيزه باز دا ټول موړې د آس په يوه منډه يو په بل پسې د نيزې په واسطه له ځمکې څخه راوباسي او اوچت يې کړي. کله

چې په دې کار هم بريالی شو، بيا يو دسمال د تنکۍ لښتې په سرکې بندوي يا د نصوارو قطۍ چې کوچنۍ آيينه لري، اتل نيزه باز ته يې نيسي چې دا شيان هم د آس د ځغاستې په حالت کې د خپلې نيزې په څوکې را اوچت کړي او دا ټول حرکتونه بايد په زيات سرعت سره سرته ورسيږي.

دا عمل څو واره تکراريږي.

د سیالۍ سرته رسېدل غالباً دوه یا درې ساعته نیسي او بیا پای ته رسېږي. د ســیالۍ د پــایلې خوشحالي د ډوډکو په ډزو او ملي اتڼونــو سره بدرگه کېږي. د مسابقې د اتل او ټولو نیزه بازانو لپاره بېل بېل انعامونه لکه: نغدې روپۍ، پسه، نوې جامې، لونگۍ، چپنــه او داسې نور شیان ورکول کېږي. البته د لوبې د اتل انعام له نورو نیزه بازانو څخه زیـات وي. همدا شان پسه حلالوي او نیزه بازانو ته مېلمستیا ورکوي. ډولچي خپـل انعـام نغدې پیسې اخلي.

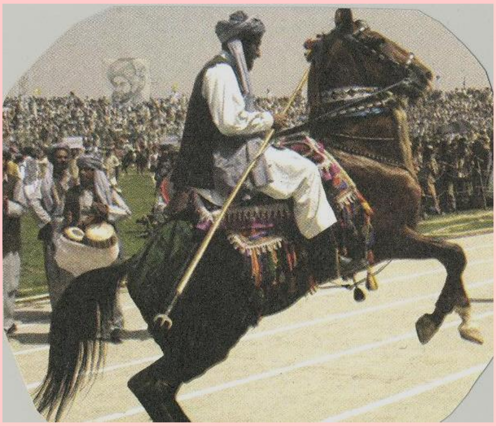

په ټولگي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د نیزه بازۍ د آس ځانگړتیاوې ولیکي او په ټولگي کې دې ولولي.

پوښتنې

- د نیزه بازۍ په لوبه کې څو سپاره برخه اخلي؟
- نیزه بازي زموږ د هېواد په کوم زون کې ترسره کېږي؟
- د نیزه بازۍ د اجرا کولو طریقه تشریح کړئ؟
- کېدای شي چې د نیزه بازۍ لوبه ملي او بین المللي شي؟ خپل نظرونه څرگند کړئ.

کورنۍ دنده

هر زده کوونکی دې په خپل کلي، ښار او سیمه کې د نیزه بازۍ په هکله معلومات راټول او په راتلونکي درسي ساعت کې دې خوتنه خپلو ټولگیوالو ته ولولي.

يو ويشتم لوست

آس

- آس څه ډول ځاروی دی؟

آس زورور، مقاوم او قوي هيکله ځاروی دی چې په يقينې توګه په پخوانيو وختونو کې وحشي و، بيا انسانانو وروسته اهلي کړ. له آسونو څخه پــه بـــار وړلو، سورلۍ او ان په جګړو کې کار اخيستل کيږي.

په پخوا زمانو کې هم لکه د نن په شان د جګړو ډګرونو ته د وسلو او جنګي سامانونو دلېږدولـــو اود دې خـــدمتونو د سرته رسولو لپاره له آس څخه کار اخيستل کيده.

آس د هغه د بدني جوړښت او کاراخيستلو له نظره په درې ډوله دی:

الف- د وزلوبې آس. ب- پيګه آس، ج- يابو.

الف- د وزلوبې آس

د آسونو د روزونکو د تجربې له مخې سربيره د آسونو له جنـــسيت څخه د ځينوځانګړيو رنګونو لرونکي آسونه په طبيعي توګه د نـــورو رنګونو پر آسونو باندې بنيګڼې لري، لکه:جېرن (Jeran) آس.

له دې سره سره د وزلوبې ښه آس هغه آس دی چې اوچته ونه او اوږدې پښې ولري او د څلوروارو پښو په منځ کې ساحه يې پراخه، سر، غاړه، دواړه اوږې او د بدن مخکينۍ برخه يې د وروستنۍ برخې په نسبت اوچته، با حجمه او په اصطلاح (شېرپيش) ډوله وي. د آس غاړه راوتلې (اوږده) ملا نسبتاً لنډه، خنگري (سمان) يې د يابو آسونو د خنگرو په نسبت ظريف، د څټ (يال) او د لکۍ ويښتان(لومې) يې لږ کمې او تنک تری په اصطلاح کې (تُنک يال، تُنک سم او تُنک دم) وي.

که چېرته (سپين تندی او څلور سپين سمان) ولري، ډېر ښه آس گڼل کېږي. په ځانگړې توگه که دغه نښې په جيرن آس کې وي، د وزلوبې لپاره ډېر غوره او مناسب آس دي.

څرنگه چې آس يو ښکلی څاروی دی، نو له دې امله پاچاهانو او امپراطورانو د خپل شان او شوکت د ښودلو لپاره ښکلي او نامتوآسونه د طلايي يراقونو (گاڼو) سره ساتل، په جشنونو، ملي او مذهبي اخترونو او په نظامي نمايشونو کې به يې استعمالول.

زموږ د گران هېواد په شمالي ولايتونو کې خلکو له پخوا څخه آسونه اهلي کړي او له هغې څخه يې په بار وړلو، سورلۍ او د وزلوبې لپاره گټه اخيستې ده.

د وزلوبې لرغونی لوبه د دې ولايتونو په خلکو کې تل دود وه. د لويو، قوی هيکلو او ماهرو چاپ اندازانو نومونه لکه: تاش پهلوان، برکَش پهلوان، حفيظ پهلوان، پهلوان خدايي او داسې نور په سلگونو مشهور نومونه اوس هم د شمال د خلکو په ذهنونو کې شتون لري.

ب- يَيگه آس

ييگه آس نسبتاً کوچنی او گرڼدی وي. سپور د سيالۍ په وخت کې د خپل آس په لوڅه او بربنډه شا(پرته له زين او ځل) سپرېږي. زموږ د هېواد

په شمالي سیموکې خلک د نوي کال په دودیزه مېله، ودونو او د جشنونو په خوشحالیو کــې پیګه آس ځغلوي.

ج- یابو

دا آس د قوی جسم لرونکی دی. د دې سر، ورووستی برخه، پښې، ورنونه او ســمان ډبــل او مضبوط دي.

څټ (یال) او لکۍ یې د ویښتانو (لومو) څخه ډک وي. ډېر ځغلیدونکی او ګړندی نه دی. یابو د باروړلو، کراچۍ او د ګاډۍ په کشولو کې کارول کېږي.

د رنګ له مخې د آس ډولونه

د رنګ له مخې د آس ډولونه په لاندې ډول دي:

جیرن، قزل، سمند، بوز، سُرخون، تـــورروغ، مُشکي کُمَید، اَبرَش (ګل بادام)، برګ(ابلق)، ګل‌ګز، قره‌کهر، کوکلان، او داسې نور.

۱- جیرن: د جیرن آس رنګ سور زېړ ته نژدې دی. دغه رنګ د ســمند او تـــورروغ ترمنځ دی. هغه جیرن چې په تندي بانـــدې سپین خال ولري، هغې ته "جیرنـــد بورنـــاق" وایي.

د خلکو په ګومان جیرن اصیل آس دی.

۲- قیزیل: قیزیل آس سور رنګ نه لري؛ بلکې یو ډول خاص سپینوالی لري.

۳- سمند: دغه آس زیړ رنګ لري.

۴- بوز: سپین آس ته بوز وایي او چې پـــه سپین رنګ کې د ویښتانو په منځ کې هـــیڅ تور ویښته نه وي، د شیر بوز په نوم یې یادوي.

۵ - سُرخون: سرخون سپین دی مگر تور ویښتان هم لري. په ځانګړې توګه په غاړه او پـــښنو کې یې د سپینو په نسبت توروېښتان ډېر وي.
٦ - توروغ: د توروغ رنګ سور دی.
٧ - مُشکي: د مشکي آس رنګ ټول تک تور وي.
٨ - کُمَید: هغه آس چې د هغې رنګ، نه تور مشکي او، نه سور توروغ بلکې رنګ یې د سور او تور په منځ کې وي.
٩ - اَبرَش: هغه آس دی چې په هغې کې ټول رنګونه موجود وي.
١٠ - ابلق: دا آس تور او سپین یا سور او سپین رنګونه لري.
١١ - ګل ګز: هغه سرخون چې سپین رنګ او خرمايي ویښتان ولري.

په ټولګی کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څلورو ډلو ووېشل شي او هره ډله دې د دریو ډولو آسونو ځانګړتیاوې په خپلو کتابچو کې ولیکي او د هرې ډلې مشر دې، هغه د ټولګي په مخ کې ولولي.

پوښتنې

- تاسې څو ډوله آسونه پیژنئ؟
- د وزلوبې آسونه کومې ښېګڼې او ځانګړتیاوې لري؟
- له آس څخه په کومو چارو کې کار اخیستل کیږی؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د خپلوانو، د کلي او د سیمې له خلکو څخه د آس په هکله معلومـــات را غونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې ولیکي.

وزلوبه

- وزلوبه څه ډول لوبه ده؟

په وزلو به کې اړوند توکي

وزلوبه زموږ د خلکو لرغوني او ملي لوبه ده اود خلکو د اتلوالۍ او شهامت نښه ده. چې پــه دې لوبه کې دخیل توکی دا دی: پهلوانان (چاپ اندازان)، د وزلوبې آســـونه، د آس ســـامان آلات. دا عناصر هر یو پر لوبه باندې اغیزه لري چې له جزئیاتو سره لوستل کېږي.

د بزکشۍ د آس یراق (ابزار)

قیزه، رکاب، زیــن، قمچــین، تَکَل، قوش قون، پشت تنــگ، زیرتنـــگ، تَرقُـــو، چُرگِـــی، سرزینی،پیش بند، د فتـــراک تسمه، جَلدُوق، نعل، دواله او داسې نور.

د چاپ اندازانو جامې

د ښاروېو له پوستکو څخه جوړشوی پکول، له پومبې څخه ډکه شوې گوپیچه،پطلون، موزې، پایتاوې او کمربند.

د وزلوبې د آس روزنه

د وزلوبې آس په ځانگړې ډول روزل کېږي. د آس روزونکي ته (میر آخور) یـــا (سَـــیس- sayis) وایي. سیس د بزکشۍ آس په پسرلي او دوبی کې له وښو څخه په ډکو چمنونو او ځرځـــایونو کـــې پیایي. د منې په موسم کې یې په کمند (جای بند)کوي، وربشې،وچ واښه او رشقه ورکوي.

هره ورځ آس خرخره کوي او خاورې او گردونه یې له بدن څخه لرې کوي. هره اوونۍ د آس بدن په اوبو او صابون مینځي او دوه درې میاشتې ورته وربشې، واښه او اوبه یوځایي ورکوي ، آس پــه دې طریقه روزي او وزلوبې ته یې چمتو کوي.

د وزلوبې آس ځانګړتیاوې

د وزلوبې آس غښتلی، قوي هیکله، مقاوم او تېزوي. که د آسونو د لوبې ډلې (قوره) په منځ کې آس احساس وکړي چې یو انسان یې تر پښو لاندې شوی دی؛ خپلې پښې ور څخه اړوي او پرهغه یې نه ږدي.

کله چې آس وګوري چې سپاره یې خوسی راپورته کړ، نو په تېزۍ سره د آسونو د قورې له مینځه ځان باسي.

د هېواد د شمالي سیمو ځوانان او تنکي ځوانان د ځوانۍ له لومړیو ورځو څخه په آس سپرېدل، ځغلول او د وزلوبې مشق او تمرین کوي.

د وزلوبې موسم

وزلوبه له ډېرو پخوا زمانو راهیسې تر نن ورځې پورې زموږ د هېواد په شمالي سیمو کې دود ده. دا لوبه د نوي کال په لومړۍ ورځ، ودونو، جشنونو، د ماشومانو په سنتولو، اخترونو او په نورو ملی ورځو کې سرته رسېږي.

د وزلوبې ډګر باید هوار، بې تیږو او بې خنډونو وي. یو کلن یا دوه کلن خوسی حلالوي او هغه په لوبه کې کشوي. پخوا به ورغومی یا وزه استعمالېدله؛ ځکه ورته وزلوبه ویل کېږي.

وزلوبه په دوو ډولو سرته رسېږي:

یو ډول یې پخوانۍ (دودیزه) لوبه ده. بل ډول یې هغه ده چې په پخوانۍ لوبه کې یو څه بدلونونه راوړل شوي دي.

الف- د عنعنوي وزلوبې طریقه

کله چې د آسونو خاوندان، چاپ اندازان او نور خلک خبر شي چې په پلانکۍ سیمه کې وزلوبه کېږي نو ټول په مینې سره د لوبې ډګرته چې مخکې ټاکل شوې ځای وي، ورغونډېږي. په معمولي توګه له پنځوسو او سلو سپرو څخه زیات په یوه لوبه کې ګډون کوي او په زرګونو خلک یې ننداري ته راځي. یو یا دوه کلن خوسی حلالوي. ګېډه یې تشوي او د ډګر د برداشت (جګولو) په دایره کې یې پر ځمکه غورځوي. په دې لوبه کې چاپ اندازان په یوه ډله کې لوبه کوي. دې ډول وزلوبې ته (توده برآ) وایي. یعنې هر پهلوان چې خوسی د آسونوله (تودې) څخه بیرون کړي، هغه د لوبې ګټونکی شمېرل کېږي.

د لوبې پیل

کله چې خوسی لومړی ځل په دایره کې وغورځول شي؛ نوچاپ اندازان بې له ځنډه پر خوسي حمله کوي او هر چاپ انداز هڅه کوي چې ځان خوسي ته ورسوي، ټيټ شي او هغه له ځمکې څخه راپورته کړي.

یو بل په ځنګ (بَرغَه) وهل، بې باکه یرغلونه او د قوی آسونو ګوزارونه اوټکرونه، د رزمي پهلوانانو زور او مهارت داسې پیل کېږي؛ لکه د شاعر په وینا:

دو ده ساله اسپ و سه ده ساله مرد- بر آرند از سنګ پولاد، ګرد

البته هغه آس او چاپ انداز په دې لویه ګنه ګوڼه کې زور کوي او دایرې ته ور دننه کېږي چې ډېر روغ، دپیاوړي بدن لرونکی، زورور او تجربه کار وي او دپهلوان په سر، پکول، په پومبې سره ډک شوی شلوار،ګوپیچه او په کلکو مضبوطو موزو باندی ملبس وي.

دغه له قوت څخه ډک کوښښونه او هلې ځلې په ساعتونو دوام کوي او په لږ وخت او آسانۍ سره ځوک خوسی له ځمکې څخه پورته کولی نه شي.

په آخر کې له ساعتونو قوی کوښښونو او هلوځلو څخه وروسته له پیاوړي چاپ اندازانو څخه یوکس له خپل غښتلي آس سره خوسی له ځمکی څخه پورته کوي او د آسونو له تُودې څخه یې د باندې وړي. کله چې د میدان حَکَم هغه ومني نو د لوبې د یو دور ګټونکی ګڼل کېږي. په دې وخت کې یوتن غږکوونکی (جارچی) په اوچت آواز سره د هغه نوم او د هغه د آس د خاوند نوم د لوبې په ډګرکې اعلانوي چې ټول خلک ترې خبر شي او ټول خلک چاپ انداز ته شاباسی وایي. د آس خاوند او ځینی نور خلک هغه ته سالیم (پیسې، چپنه، لونګۍ او نور

شیان د انعام په ډول) ورکوي. دا لوبه تر مازیګره پورې دوام کوي. مازیګر د میدان حکم (آخر اوغلاغ) اعلانوي. یعنی هرچاپ انداز چې په وروستي ځل کې خوسی د تودې له منځه بیرون ته انتقال کړ نو هغه د نن ورځې د سیالۍ ګټونکی ګڼل کېږي او لوبه پای ته رسېږي.

ب- د وزلوبې اصلاح شوی ډول

په دې ډول وزلوبه کې چاپ اندازان د سیمې پرُبنیاد سره دوه لوبډلې جوړوي او لوبه کوي.

. په پراخه او هوار میدان کې دوه دایرې چې یوه د برداشت دایره او بله دد بیلګې په توګه پنځلس سپاره له یوې لوبډلې څخه او پنځلس سپاره له بلې لوبډلې څخه ټاکل کېږي حلال(غورځولو) دایره ده په تخمیني توګه د پنځوسو مترو په واټن ټاکل کېږي او تقریباً د پنځو سوو مترو په واټن یو بیرغ په ځمکه کې دروي.

خوسی د برداشت په دایره کې غورځوي. د دواړو لوبډلو سپاره د برداشت له دایرې څخه څو متره لرې یو بل ته مخامخ درېږي. د میدان د حکم په اشاره د دواړو لوبډلو سپاره له دواړو خواو څخه په خوسي یرغل کوي او هره لوبډله هڅه کوي چې خوسی له ځمکې څخه پورته کړي. څرنګه چې په دې لوبه کې د چاپ اندازانو شمېر ډېر زیات نه دی او ټیمونه هم دوه دي، نو له چاپ اندازانو څخه یو تن ژر خوسی له ځمکې څخه پورته کوي او د بیرغ په لوري منډه وهي؛ چې له بیرغ څخه دوره وکړي او بیا یې د حلال دایرې ته ورسوي او د خپل ټیم لپاره د امتیاز نومره واخلي.

طبعاً په دې لړکې د سیالې لوبډلې له سپرو څخه یوکس (یانباش) کوي. یعنی (د آس په شا باندې په یوه اړخ سره ځملي) او خوسی له یوې بلې پښې څخه را نیسي او په ټول قوت سره خوسی له مقابل چاپ انداز څخه د راشوکولو او رانیولو په مقصد کش کوي. داسې قوت چې د منډې په لړ کې آسونه کله یو له بل څخه لرې شي او کله بیا ببرته په زور یو له بل سره لګېږي.

د امتياز نمره اخيستل

له دوو حالتونو څخه بهر نه وي. يا به يو چاپ انداز په يواځې يا به دوه چاپ اندازان په ګــډه سره خوسي ته له بيرغ څخه دوره ورکوي او د حلال دايرې ته يې رسوي او امتياز اخلي. طبعاً په دې لړ کې ټول چاپ اندازان د خپل ټيم له غړو سره مرسته کوي. آس يې په قمچين وهــي. هغه له قيزو څخه رانيسي او له خپل ټيم سره په لسګونو ډوله مرسته کوي او همدارنګه خپــل آس د مخالف ټيم د آسونو مخې ته دروي او کوښښ کوي چې د مخالف ټيم د بري مخنيــوی وکړي.

د دې وزلوبې ښېګنه او ځانګړنه په دې کې ده چې د سپرو شمېر پکې کم دی، هم آســونو او هم چاپ اندازانو ته تکليف او زحمت کم رسېږي. د لياقت او وړتيا د ښودلو فُرصـــت هــر چاپ انداز او هر آس ته زيات په لاس ورځي او د هر پهلوان مهارت په ښه ډول څرګنــدېږي.

د هر ټيم د غړو په منځ کې هر چاته په لوبه کې د برخې اخيستلو او مرستو زمينې برابرېږي.

په عامه توګه وزلوبه يو ډېر دروند ورزش دی چې د هغې د سرته رسولو په لړکې د پهلوانــانو سر، پښو، لاسونو، ملا او د بدن نورو غړو ته سخت زيانونه او تکليفونه رسېږي. کله کله يو چاپ انداز له خپل آس سره پر ځمکه را پرېوځي. آس او پهلوان دواړه سخت ژوبل کېږي. يا د منډې په حالت کې آسونه په خپلو کې ټکر کوي چې زيات تکليفونه رامنځتــه کــوي او ان د مرګ او مړيني ليکرهغوي تهديدوي.

له دې سره سره بياهم وزلوبه ډېره له ولولو ډکه لوبه ده او لاندې زيانونه او نيمګړتياوې هــم لري.

- دوزلوبې د آس روزل ډېر لګښت لري.

- په وزلوبه کې د خوسکي کشول چې حلال او د خوړلو شی دې سم کارنه دي.

که د خوسکي پرځای له څرمن او ربړ يا بل کوم شی څخه د خوسکی په څېر يوجسم جوړشي او په وزلوبه کې ترې کار واخيستل شي، ښه به وي.

د وزلوبې په لوبه کې داسې ګټور اصلاحات راوړل شي چې چاپ انــدازانو او آســونو تــه د زيانونو درسېدو مخنيوی وشي او هسې قواعد او قوانين منځ ته راوړل شي چې د هغې زيانونــه راکم شي نو بيا به ديو ملي ورزش په توګه په نړيواله کچه وپېژندل شي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې د وزلوبې د ښه کېدو او د هغې د نړیوال کېدو لپاره خپل افکار او نظریات ولیکي.

پوښتنې

- وزلوبه څه ډول لوبه ده؟
- د وزلوبې آس، پیګه آس او یابو یو له بل سره څه توپیرونه لري؟
- د وزلوبې اصلاح شوې لوبه په کوم ډول سرته رسېږي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې د وزلوبې په هکله د خپلو سترګو لیدلي یا د خپلوانو له تجربې څخه یو څه معلومات ولیکي او په راتلونکي ساعت کې دې ټولګي ته راوړي او ودې لولي.

سیمه ییزې لوبې او کاغذپران

- سیمه ییزې لوبې څه ډول لوبې دي؟

سیمه ییزې لوبې د ماشومانو او ځوانانو په جسمي او رواني وده کې ډېره اغیــزه او ارزښــت لري. سیمه ییزی لوبې ډېر ډولونه لري چې موږ دلته دوه په زړه پورې لوبې تاسوته در پیژنو چې د بوبو ګل چې؟ او کاغذ پران په نومونو یادېږي.

بو! بو! ګل چې؟

د ګډون کوونکو شمېر-٦- ٨ کسه

د لوبې وخت - پسرلی

د هلکانو عمر - د ٨ – ١٢ کلنۍ

د لوبې وسیله - یوه لونګۍ

د پسرلی په موسم کې چې هوا معتدله وي، هلکان د لوبو په میدان کې راغونډېږي او خبرې سره کوي چې: (بو! بو! ګل چې؟) لوبه وکړي. دا لوبه یو میر لري او په یــوه ډله کې ترسره کېږي.

د لوبې کولو طریقه

لونگۍ د رسۍ په ډول تاووي او په یوه سرکې ورته د بادرنگ غوندی غوټــه اچــوي. میـــر تاوشوی لونگۍ (ډبلۍ) په لاس کې نیولي او پر یوه غونډۍ باندې کېنېني او غوټه شوې برخــه خپلې پوزې ته نژدې کوي، گنې چې ددې په بویولو یې له گلانو څخه د یوه گل عطـــر حـــس کړې دی. هلکان یې مخې ته درېږي او له هغه څخه پوښتنه کوي:

بو! بو! گل چه؟ (د کوم گل بوی؟) میر په دوارو لاسونو باندې په خپل نظرکې د نیول شــوي گل اندازه په تخمیني بڼه تمثیلوي او وایي: (دومره گل).

هلکان بیا پوښتنه کوي: ((باغي مي؟ تاغي؟)) یعنی دغه گل په باغونو کې شین کېږي یــا پــه غرونو کې؟، دمثال په توگه میر ځواب ورکوي: ((تاغي)) یعنی غرنی.

هلکان بیاهم د میر په نظر کې نیولی گل د پېژندلو او پیدا کولو لپاره بې له واره خپلو پوښتنو ته داسې ادامه ورکوي:

بوگن؟ گل قره قاش؟ گل جوغاشیم؟ گل نوروزي؟ گزروپ؟ تاران؟ ابرې؟ او داسې نور ...

هلکان هریو له میر څخه د گلانو د نومونو پوښتنه کوي او له ډېرو پوښتنو څخه وروســته، د مثال په توگه یو هلک چې پوښتنه وکړې: گزرپ؟ ناڅاپي میر وایي:(دِه! دَه سر گزرپ)(یعنـــې

ســـم دې وویـــل) او ډبلۍ هغــه ته ورکوي. هغه هلـــک چـــې اوس گویـــــا (ښـــکاري) دی، ډبلـــۍ نیسي او له خپل سر څخه بلې یې گرده راتاووي او د ډگر په منځ کې په نورو لوبغاړو باندی یرغل کوي او په ډبلۍ باندې یې وهي.

لوبغاړي په مستۍ اوخندا ګانو سره منډې وهي، تېښتي او په احتیاط سره ځانونه د ډبلۍ له ګزارونو څخه لرې ساتي، خو په عین وخت کې هڅه کوي چې ښکاري راونيسي.

لوبه لنډ وخت (لس – پنځه لس) دقیقې د هلکانو په منډو، ټوپونو او خنداګانو سره دوام کوي او په آخر کې ښکاري نېول کېږي او هغه په ځمکه باندې اچوي. سترګې يې پټوي. يو هلـــک ډبلۍ، بل د هغه خولۍ اخلي او په يوه پټ ځای کې يې ږدي او نور هلکان، ښکاري پـــه پټـــو سترګو د مير حضور ته راولي.

مير پوښتنه کوي: «چېرته تللی وې؟» هلک وايي: "ښکار اَشه مَشه" مير بیا پوښتنه کوي: "څو دې ووهل؟" ښکارى د وهل شوو ډبليو شمېر وايي. که ځواب سم وي، باک نـــشته او کـــه ځواب سم نه وي ټول په يوه آواز وايي: "يوه ګناه" (څرنګه چې ټولو په دې منډو ترړوکـــې د ښکاري ګزارونه شمېرلي وو او دوى ته معلوم دى). مير بيا پوښتنه کوي: «ته چا ځملـــولې؟» ښکاري د هغه کس په لورې چې دا يې ځملولی و په طنز او ټوکې سره اشاره کوي او وايـــي چې: "دغه هلک" خولۍ چا راوړه؟ دې هلک، ډبلۍ له چاسره ده؟ خولۍ لـــه چاســـره ده؟ دا پوښتنې مير له ښکاري څخه کوي. طبعاً ښکاري ځينو پوښتنو ته سم ځوابونه وايي او په ځينـــو ځوابونو کې تېروتنه کوي.

د ښکاري ګناهونه د هغه د ليکا ځوابونو په اندازه ټاکل کېږي.

په پاى کې ډبلۍ چې يې په هرځای کې پټه کـــړې وه، راوړي. ميـــر د ښـــکاري د ګنـــاهونو (ليکاګانو) په شمېر په ډبلي باندى ښکاري په اوږه وهي. (البته دغه وهل د تَفَنُّن او تفريح پـــه غرض دي نه داذيت او تکليف ورکولو په مقصد) په دې ډول د لوبې يوه دوره پاى ته رسېږي.

دا لوبه څو وارې د هلکانو په مستۍ، منډو، خنداګانو، ټوپونو او خيزونو سره يـــونيم يـــا دوه ساعته دوام کوي او کله چې ستومانه شول، لوبه پاى ته رسېږي.

د پتنګ (کاغذ پران) لوبه

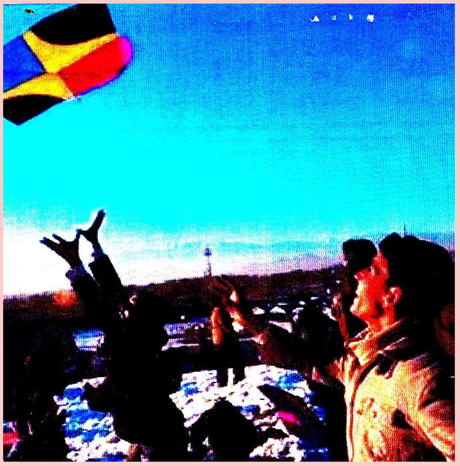

په ژمي کې ماشومان کومې لوبې کوي؟

د کاغذ پران لوبه د کابل ښار او د هېواد په نورو ښارونو کې د ځوانانو او خلکو ترمنځ په دوديزه توګه له پخوا څخه رواج لري.

ځوانان کاغذ پران د نازکو رنګه کاغذونو او د بانس له نريو لرګيو څخه په ډول ډول شکلونو جوړوي چې هغې ته يوه پارچه، دوه، درې، څلور يا پنځه پارچه، کشميري، واسکټي، کله ګنجشکي، چشمک دار او نوشته دار وايي.

د کاغذ پران جوړول هم خپل استاذان يا کسبګر لري چې په ډول ډول شکلونو يې جوړوي او په دکانونو کې يې خرڅوي.

د کاغذ پران جنګول

د کاغذ پران د جنګولو لپاره ټول شيان تر ځانګړو شرايطو لاندې تر سره کېږي دمثال په توګه:
د کاغذ پران او د هغه د شيشه وهل شوي تار او داسې نورو لپاره څو کسان د دوو لوبوکوونکو په منځ کې منځګړيتوب کوي. د تار جنسيت ګوري چې دواړه له يوې کارخانې څخه وي.

بیا یو کس د تار چرخه په لاس کې نیسي او بل کس کاغذ پران الوزوي او په هوا کې یې پـــه مهارت د خپل سیال له کاغذ پران سره په جنګ اچوي او دواړه لوبه کوونکي هریو هڅه کوي چې لوبه وګټي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په بېلا بېلو ډلو د بوبوګل چی؟ لوبه دلېسې د ورزش په ډګر کې ترســـره کړي.
- زده کوونکي دې د کاغذ پران لوبې په اړه خپل نظرونه ووايي.

پوښتنې

- بوبوګل چی؟ څه ډول لوبه وه؟
- ستاسې پرته له دې دوه لوبو څخه نورې کومې لوبې زده دي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې هر یو د خپلو خپلوانو او مشرانو څخه د دوو دوو لوبو پوښتنې وکړي، په خپلو کتابچو کې دې ولیکي او ټولګی ته دې راوړي.

د پنځم ټولګي لنډيز

تفريحي اوسيمه ييزې لوبې د ماشومانو، ځوانانو او ان د لويانو په ژوندکې ډېر ارزښتونه لري.

لکه نيزه بازي چې ډيره لرغوني او په زړه پوري لوبه ده، زموږ د هيواد په سويلي سيموکې ډيردود لري او ددې خلکو د ځانګړو دودونو څخه ده.

نيزه باز په ځانګړي آس سپريږي، نيزه په لاس کې نيسي د آس په ځغلولو سره هغه ميخ چې په لوبغالي کې پرځمکه ټکوهل شوی دی د نيزې په څوکه يې دځمکی څخه پورته کوي سيل کوونکي هغه تشويقوي او انعام او جايزه ورته ورکوي.

آس يو زورور، غښتلي، قوي او ښکلی حيوان دی چې د هغې څخه په پښتو وړلو, سورلی، وزلوبه اوپه نظامي موخوکې ګټه اخيستل کيږي.

آس د کار کولو او د پوستکي د رنګ له اړخه بېلا بېل ډولونه لري,چې د هغې ډولونه د رنګ او پوستکي له پلوه په لاندې ډول دي:

جيرن، قزيل، سمند، بوز، سرخون، توروغ، قره کُهر، کوکلان او داسې نور آسونه. د آس څخه په وزلوبه کې هم کار اخيستل کيږي. وزلوبه زموږ د هيواد د شمالي سيمو د خلکو پخوانۍ او لرغوني ورزش او لوبه ده چې دهغوی د شهامت او قهرمانۍ ښکارندويه ده. دوز لوبې آسونه غښتلي، تنومند او هوښيار دي او په ځانګړي ډول روزل کېږي. وزلوبه په دوه ډوله ده يو پخوانی سنتي ډول دی چې ډېر شمير سوار کاران وريکې ګډون کوي او ځانته کوم ټيمونه نلري. بل يې اصلاح شوی ډول دی چې چاپ اندازان د سيمې په معيار وريکې دوه ډلې جوړوي او دسيالۍ په ترسره کولو پيل کوي او حلال شوی خوسی په سيالۍ کې کښوي، که چېرته د خوسي پرځای يوبل جسم چې خوسي ته ورته وي وکارول شي غوره به وي.

سيمه ييزې لوبې د ځوانانو او ماشومانو په جسمي او رواني روزنه کې ډېر ارزښت لري.

او دا لوبې بېلا بېل دولونه لري لکه بوبوګل چې؟ او د کاغذ پران لوبه.

د بوبوګل چې؟ په لوبه کې چې ځوانان په يوه ډله کې لوبه کوي او يو ميرلري، ديوه ګل په نوم د پوښتنې په وړاندې کولو سره چې د لوبه کوونکو څخه کيږي, په ډېرشوق او خوند سره لوبې ته دوام ورکوي.

د کاغذ پران لوبه هم د کابل ښار او دهيواد په نورو ښارونوکې د خلکو او ځوانانو ترمنځ د پخواڅخه دود درلوده چې هغه به يې د نري کاغذ او د بانس د نازکه لرګيو څخه جوړاوه او په هغه تار چې په څرخ کې يې تاو کړي وي په هواکې اوچتوي او دبل کاغذ پران سره يې په جنګ اچوي.

مالداري، باغداري ، ځنګلونه، درملي بوټي او مېلې

د دې څپرکي موخې

زده کوونکي پوهېږي چې زموږ هیواد یو کرنیز هیواد دی. ددې برابره او مناسبه هوا د هیواد په ډېرو سیموکې د ونو د بیلابیلو ډولونو او دغورو او اعلی میوو د ودې او نمو سبب شوې ده.

زموږ د هیواد ډېر خلک په کرنه، بڼوالۍ، د ځنګلونو په جوړولو، د شاتو میچیو په روزلو، د ماهیانو روزلو، د غویانو او چرګانو په فارمونوکې مشغولتیا لري او ددې لارې څخه ډېرې ګټې لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې د هیواد زراعتي کېدلو ته خپل پام وګرځوي اود بڼوالۍ، د ځنګلونو جوړولو، دسیل ځایونو جوړولو او د ژوند د چاپیریال د ساتلو د پرمختګ مفکوره دې پیداکړي.

زده کوونکي باید پوهه شي چې ځنګلونه او د سیل ځایونه د زرګونو فرهنګي او تاریخي میراثونو په څنګ کې د نړۍ د سیل ګرۍ د صنعت د ودې او دنړۍ د سیلانیانو د پام راګرځول به ددې سبب شي چې د دې لارې څخه زموږ خلکوته ډېرې زیاتې ګټې تر لاسه شي.

مالداري، باغداري او ځنګلونه

- تاسې د خپل هېواد د غوره مېوو ډولونه پېژنئ؟ نومونه يې واخلئ.
- ښه او غوره انار، انګور، زردآلو، شفتالو، توت، مڼه او غوره ناک د افغانستان په کومو سيمو کې پيدا کېږي؟

زموږ د ګران هېواد خلک په سلو کې له اتياوو څخه ډېر په کرنه او مالدارۍ بوخت دي؛ څنګه چې د ګډو (ميږو) او وزو د څريدو لپاره پراخو ورشوګانو او څرځايونو ته اړتيا ده او دغه څاروي چې تل په دې کې څري؛ نو د ځمکو او ځنګلونو د ونو لرونکې پوښښ خوري له منځه يې وړي. د غرونو لمنې، دښتې او غرونه لوڅ او لغړشي چې دا خرابکاري د ليکرناکو سيلابونو د بهېدو لامل هم ګرځي.

زموږ د هېواد زياتو مالدارو او بزګرو په دې وروستيو کې دا هوډ کړی چې د وزو او ګډو پرځای د ډېرو غوښو او شيدو لرونکې اصلاح شوې غواوې وساتي او په خپلو ډېرو ځمکو کې ورته رشقې او شوتلې وکري او د هغوی د شيدو، غوښو، څرمنو او پوستکو څخه ښه ګټه واخلي. ځکه چې د غواوو ساتل او د هغوی د فارمونو اداره کول نسبت د وزو او ميږو ساتلو او پوولو ته آسانه او هم ډېر ګټور دي.

ځينو خلکو د غوښو او هګيو لاس ته راوړلو لپاره د چرګانو او کبانو فارمونه جوړ کړي دي چې چرګان او کبان پکې روزي.

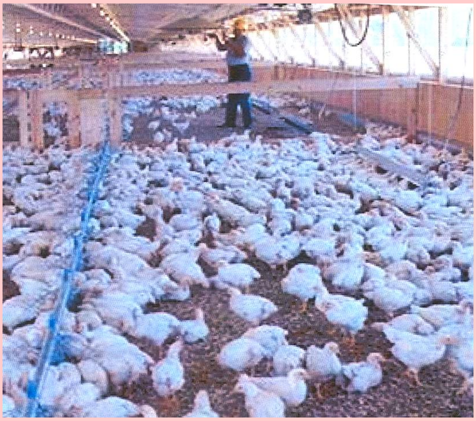

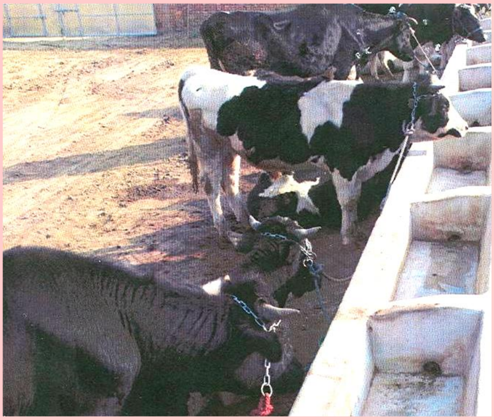

د باغونو او ځنګلونو شنه کول

له دې کبله چې زموږ ګران هېواد يو غرنى هېواد دى، د کرنې ډېره ښه ځمکــه او مرطوبــه (نمجنه) هوا لري نو د باغونو او ځنګلونو په جوړولو او روزلـــو او ان د چـــايو د کرونـــدې لپاره؛(لکه د کونړونو په ولايت کې) ډېر ښه شرايط لري. په دې لحاظ خلکو د پخوا په شان د نيالګيو نيـــالولو، د ونـــو روزلـــو او د ځنګلونو جوړولو ته پاملرنه کړې ده او دې نتيجې ته رسېدلي دي چې د ونو او ځنګلونو د ساتنې او روزنې ګټه، له هر کار څخه غوره ده؛ ځکه په دې پوهېږي چې ونې که مېوه لرونکې وي او که بـــې مېوې، دا لاندې ګټې لري:

د ونو او ځنګلونو ګټې

الف- د هغو مېوې هم په خپله خوري او هم يې خرڅوي او پيسې ترې لاس ته راوړي.

ب- زړې او وچې ونې پرې کوي او د سُوَن د موادو په توګه ترې کار اخلي او د کار ځينـــي سامانونه ترې هم جوړوي.

ج- د ونو زېلې (جرړې) په دښتو، غونډيو او غرونو کې د ځمکې د خاورې ساتنه کوي او د زياتو سيلابونو د بهېدلو او د ځمکو د ويجاړېدو مخه نيسي.

د- دونو پاڼې لوګي او ناپاکه هوا جذبوي او د هوا ککړتیا له مینځه وړي. د سیمې هـــوا او د ژوند چاپیریال پاکوي.

هــ - د ونو له ګلانو او غوټیو څخه د شاتو مچۍ خپل خوراک برابروي او شات(ګبین) ترې جوړوي.

و- په دښتو او غرونو کې د ونو او ځنګلونو شتون د سمسورتیا او ښکلا لامل ګرځي چې هم د خلکو د روغتیا لپاره ګټه لري او هم زموږ هېواد ته د نړیوالو سیلانیانو پام راګرځوي.

زموږ د هېواد غوره مېوې

زموږ د هېواد ټولې سیمې د میوه لرونکو او بې میوو ونو د روزلو لپاره مناسبې دي، مګر ځینې ســیمې د ځینو ځانګړو ونو د ودې لپاره ډېرې مساعدی دي، د مثال په توګه:

د زردآلو، شفتالو، منو او د ناکو ونې په بدخـــشان، غزنـــي، میـــدان وردګ، لوګر، فرخار، اندراب، ایبک تاشقرغان او په چاه آب کې ښه وده کوي. غوره انار، انځر او زردآلو په تاشـــقرغان ، ایبـــک، تګاب، نجراب او قندهارکې. تور بې دانه غوره انګور په ســـان چارک، میمنه ، تګاو، قندهار، هرات اوغزني کې؛ اعلا انار او د انګورو ډېر ښه ډولونه په کندهار کې؛ د شلو څخه زیـــات د اعـــلا انګورو ډولونه او نورې مېوې په هرات کې؛ په غزنی او لوګر کـــې انګور او نورې مېوې؛ په غور بند، غزني، اروزګان، تخار، میـــدان وردګ، لوګر، او نورو ځایونو کې. امیري زردآلـــو؛ د بـــادامو مختلف ډولونه په پروان، استالف، کوهدامن، ګلدره، شکردره

او پنجشیر کې د انگورو مختلف ډولونه؛ توتان او نورې مېوې شته.

پسته او بادام د بادغیس، هرات، سمنگان او بدخشان په غرونو کې؛ غوزان په پغمان، میـــدان وردگ، پکتیا، پکتیکا، شـــینوارو، د کونړونو او نورستان په غرونو کـــې؛ کینو، مالټه، نارنج او زیتون په ننگرهار او د هغه په خواو شاکې؛ د جلغـــوزو ونې د پکتیکا، پکتیا، خوست، کـــونړ او نورستان په غرونو کې ډېرې دي او ښه حاصل ورکوي.

د ونو ښېګڼې د غلو تر کرلو

زموږ خلکو تجربې کړې او لېدلي يې دي که په ځمکو کې غنم، وربشې، جوار او نورې غلّې دانې وکرې نو مجبور دي چې هر کال هغه ځمکې يوې او ماله کړي. تخم او کود (سره) پکې وشيندي. کروندې خيشاوه کړي، خوځو واره اوبه ورکړي. دواپاشي يې وکړي، چې په خو مياشتو کې د ځمکې محصول ورسېږي؛ بيايې لو کړي او په درمند کې يې غوبل کړي، له ډېرو لګښتونو او زحمتونو څخه وروسته له ځمکې څخه حاصل واخلي او معلومه هم نه ده چې وروسته له دومره خواريو هغه لګښتونه پوره کوي او له هغې څخه يو څه زياته ګټه ورته پاتې کېږي که نه؟

لږه خواري او ډېره ګټه

که چېرته په ځمکه کې نيالګي کښېنول شي، په دوو يا دريو کلونو کې مېوو ته رسېږي او حاصل ورکوي؛ څنګه چې د هر کال په تېرېدلو سره ونه غټېږي او ريښې يې په ځمکه کې نورې هم ښکته ځي نو د اوبو د نشتوالي يا کموالي په صورت کې ونه د خپلو ريښو په واسطه يوه اندازه اوبه د ځمکې له نم اورطوبت څخه چې د باران

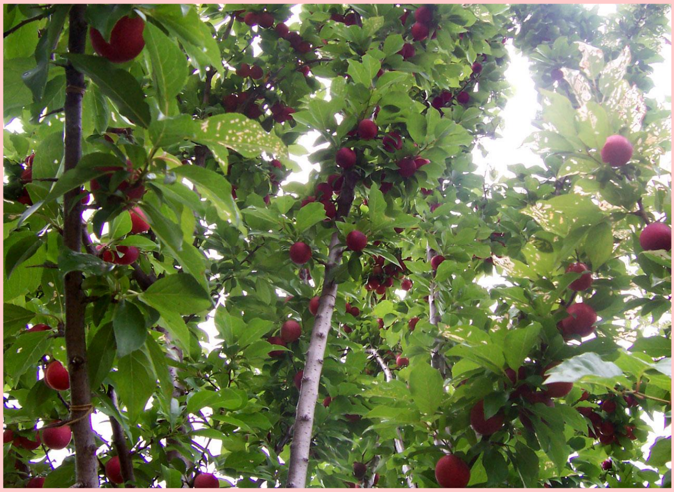

او واورو له اوبو یې زېرمه کوي، جذبوي او په هغو اوبو یې میوه رسیږي. په عادی ډول ونه له دوو یا دریو ځلو څخه زیاتو اوبو کولو ته اړتیا نه لري؛ حال دا چې د غلو کروندې لږ تر لږه په کال کې له پنځو یا شپږو وارونه زیاتو اوبو کولو ته اړتیا لري.

د ونو روزنه

که څه هم د ونو روزنه او پالنه هم ډېره خواري، لکه د ونو خواوشا بیل وهل، د اضافي څانګو پرې کول،دوا پاشي او نور کارونه غواړي؛ خو دا خوارۍ او لګښتونه په کروندو کې د غنمو او جوارو تر زیارونو ډېر کم دي اوهم په همدې کارونو سره کېدلای شي چې د ونو لاس ته راوړنې ډیرې ښې او زیاتې شي.

وکیل خاني منې

څنګه چې دا تجربه د ډاکتر عبدالوکیل خان په نوم یو وطن دوست انسان د قرغـې، پغمـان، میدان ښـار، وردګـو او لـوګر پـه سیموکې عملی کړه. ځمکـې یـې د هغوی له خاوندانو څخـه پـه اجـاره واخیستلې او په دې ټولو ځمکو کې یې دوه ډوله (د سرو او زېړو) منو نیالګي کښېنول. نیالګي په څو محدودو کلونو کې غټ شول او مېوې ته ورسـېدل او له جوارو او غنمو څخه یې څـو واره زیات او فوق العاده حاصلات لاس تـه راوړل چې نن ورځ د هېواد په داخل او بهرکـې د وکیـل خـاني منـو مینه وال او پیرېدونکي لري.

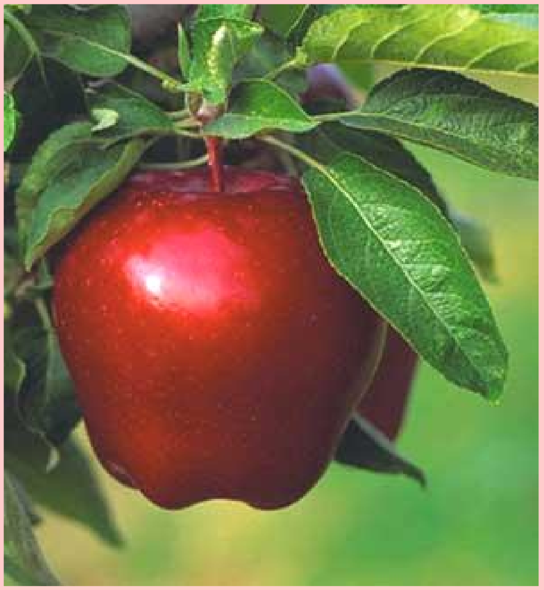

د وکیل خاني منو ډولونه چې هریو یې ځانته خوند اوکیفیت لري د مالینګ، بیروتۍ، او نـورو نومونو باندې یادېږي.

په غرونو کې د نیالګیو کښېنول

ځرنګه چې مخکې مو وویل، زموږ د هېواد دښتې، درې او غرونه داسې خاوره، اوبه، هـــوا او طبیعي جوړښت لري چې په هر ګوټ کې د دښتو، درو، وادیو، ورشـــوګانو څخـــه سربیره په غرونو کې هم هر ډول مېوه لرونکـــي او بـــې مېوې ونې په خپله په طبیعي ډول له پخوا څخه شنې شوې دي او هم خلکو په هر ځای کې نیالګي کښېنولي، باغونه او ځنګلونه یې جوړ کـــړي دي، لکه په شیخ علي، کشم او داسې نورو سیمو کې.

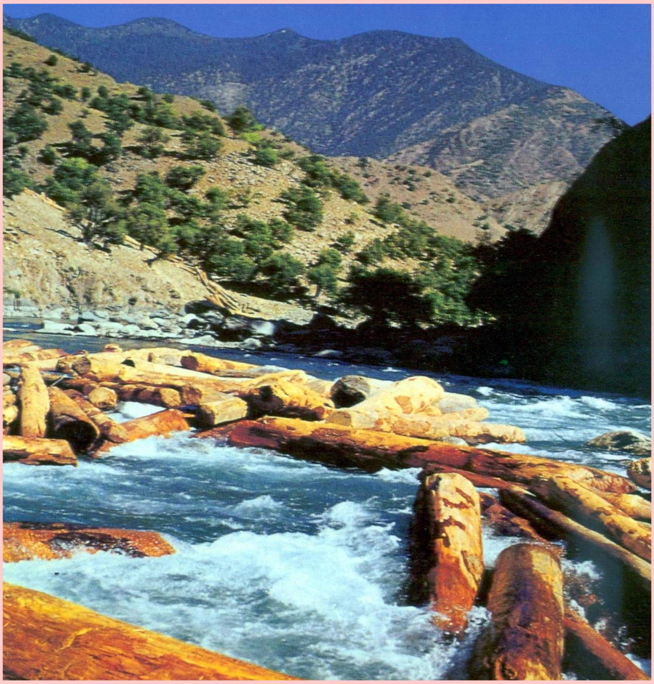

ځینې ونې اوبو ته ډېره اړتیا لري، لکه زردآلو، شفتالو، آلوبالو، ګیلاس، توت او داسې نور. دا ونې خلکو په هغو ځمکو کې چې ډېرې رواني اوبه لري، کښېنولې دي؛ خو ډېرې نورې ونې شته چې په لږو اوبو باندې هم ګوزاره کوي. ددې ونو ریښې په ځمکه کې ډېرې ښکته ځي او د هغو واورو او بـــارانونو لـــه اوبو څخه چې په ځمکه کې زیرمه شوې دي، استفاده کوي. لکه: پسته، بادام، غوزان، منـــه، ناک، تاک، انار، سنځله او داسې نور؛ همدارنګه څېړۍ (بلوط)، شینې ، ممانې او ګورګورې د غرونو په ګرنګونو کې په طبیعي ډول راشنې کېږي، وده کوي او لوی ځنګلونـــه جـــوړوي. ځینې کوچنۍ مېوه لرونکې ونې لکه قرهقات، یخمن، زرشک، دولانه او داسې نورې هم په غرونـــو کې پخپله راشنې کېږي، وده کوي اوکه د هغوی ښه ساتنه وشي، ګڼ باغونه به منځته راشي.

لکه څنګه چې د«یخمن» په باره کې یو فولکوریک بیت داسې ویل شوی دی:

هوای ابر بهار - یخمن لب جوار (۱)

---

۱ - جویبار، ویاله

مرغان هم باغونه جوړوي

د بدخشان ولایت د زردیو، سرغلام، شغنان، یفتلونو او درواز په ښکلیو درو او په پغمان کې غوزان (چارمغز) کارغه او عکه (سپین او تور کارغه) کښېنوي.

کله چې د غوزانو د ونو مېوې پخې شي څرنګه چې ددې مېوې زړي ډېر غوړدي؛ نو د مرغانو ډېر خوښېږي، مرغان د غوز دانې په خپلو منبوکو باندې راشوکوي او له پاسه يې د ځمکې پر لور په لویو تیږو باندې را غورځوي. غوز ماتېږي زړي يې راوځي او مرغان يې خوري. کله چې یوځو دانې وخوري او ماړه شي، بیا لسګونه دانې نورې راشوکوي او په هرځای کې يې تر خاورو لاندې زیرمه کوي چې وروسته يې بیا وخوري؛ خو وروسته بیا دغه د پټ کړي شوي غوز ځای له مرغه څخه ورکېږي او په دې ډول د غوز نیالګۍ يو کال وروسته راشین کېږي.

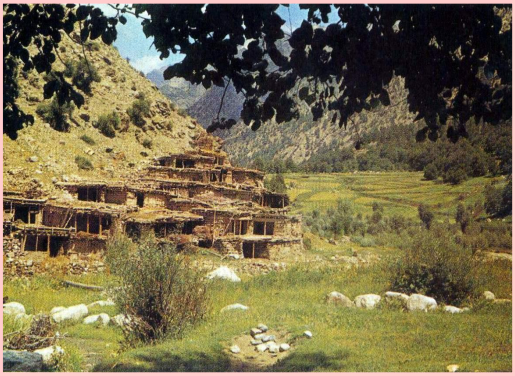

غرنۍ ناک او انګور

د بدخشان د (یفتلونو، شهر بزرګ، درواز، خواهان) په غرونوکې د شَکُندی او قَیم په نومونو يو ډول ناک پخپله راخېژي چې مېوه يې سخته او کلکه ده. خلکو د باغي ناک غوټۍ (پندېک) له هغو سره پیوندکړي دي چې د هغې حاصلات عیناً د باغي ناک غوندې خواږه او اوبجن دي.

د پستې ځنګلونه

د پستې ځنګلونه د بادغیس، هرات، سمنګان او بدخشان په غرونو کې په طبیعي ډول له پخوا څخه موجود وو.په ځانګړې توګه د بادغیس د غرونو (پسته لیق)، هر کال چې په ټاکلې موسم کې کله د پستې شول (ناغه) ماته شي د سیمې له

خلکو ښخه سربېره د ګاونډیو ولایتونو خلک هم ورځي او د بادغیس له غرونو ښخه ځانته پسته راټولوي. څرنګه چې پسته ارزښتناکه میوه او قوی خواړه دي او هم سوداګریز او اقتصادي ارزښت لري؛ نو په دې وروستیو وختونو کې زموږ د هېواد د ډېرو سیمو خلک په اوارو ځمکو، دښتو، غونډیو او غرونوکې د پستې د ونو د تکثیر لپاره لاس په کار شوي او ښې نتیجې یې ترې اخیستې دي.

د یادونې وړ ده چې پسته نرینه او ښځینه بیلا بیلې ونې لري.

د بادام ځنګلونه

د بادام ځنګلونه د سمنګان، کشم، فرخار، تاشقرغان، بدخشان، هرات او د هېواد د نورو سیمو په غرونو کې خلکو لېدلي دی چې پخپله په طبیعي توګه له پخوا ښخه شنه شوي دي؛ نو په پام کې لري چې په ټولو دښتو او غرونو کې د بادام او همدارنګه د سینځلو، منو، ناکو او نورومیوو نیالګي کښېنوي، د یوه یا دوو کلونو ښخه وروسته د اوبو کولو اود نیالګیو په بیخونو کې د ډکو منګیو د ښخولو په طریقه په لږ لګښت او خواری سره زیاتې ګټې لاس ته راوړي.

نخلستان

د هېواد په غربی سیمو د دل آرام او سیستان په خواو شا کې د (خرمالیق) یا خرمازار یعنی د نخلستان په نوم یوه سیمه ده. له نامه ښخه یې معلومېږي چې هلته پخوا د خرما ونې ډېرې وې.
د دې خبرې د ثبوت لپاره زموږ د هېواد د غزنوي شاهنشاهی مؤسس ناصرالدین سبکتګین هغه کیسه چې خپل فیلبان ته یې په دې سیمه کې د یوه بزګر د خرما په شوکولو او خپلولو په سبب سخته سزا ورکړې وه، ښه مصداق دی.

د فرخار او نورستان بې دانه توت ډېر اعلا دي. د جرم بې دانه توت ډېر خواږه او اوبجن دي او خاص خوند لري.

د تېشكان بې دانه توتان د غتې ګوتې په اندازه دي. د دې توتانو خوند او لذت د نورو ځايونو تر توتانو ډېر ښه دي.

زموږ د هېواد په شغنان ، درواز، ميدان وردګ، کونړ، پغمان، لوګر، پروان، کاپيسا، تګاب، نجراب، غزني، پنجشير، لوګر، هرات، دوشي،

خنجان او نورو ځايونو کې توتان او شاه‌توت ډېر پيداکېږي چې په پنجشير، شغنان، اودروازکې سپين توتان په ژرندو باندې اوړه کوي او د ژمي د خوراک لپاره يې په کندوانو کې ساتي د تلخان په نامه يې يادوي. په شغنان کې چې کله توتان پاخه شي، هره ورځ تر ونو لاندې ځمکې جارو او پاکوي. چرګان او نور ځاروی په قطعی توګه نه پرېږدي چې تر ونو لاندې وګرځي او ځمکه او باغ ککړ کړي.

ځينې وخت توتان يا د توتانو اوړه (تلخان) له چارمغز سره يوځای په هاونګ کې ټکوي چې ډېر خوندور خواږه ور ښخه جوړېږي او هغې ته (شکر پوستک) يا لچاڼک وايي.

مرغاوي ناک

په شغنان کې یو ډول ناک دي چې د((مرغاوي ناک)) په نوم شهرت لري. د هغې شکل په سلوکې اتیا د هیلۍ د بچې غوندې دی چې پخپله مښوکه باندې د ونې په شاخ پورې نښتې وي.

یخناک او سیب رخش

د بهارک، فرخار او اندراب یخناک، منه او شفتالو د خوند، لطافت، جسامت او د اوبو درلودلو له پلوه ساری نه لري.

د یادونې وړ ده چې په ټول افغانستان کې ښې منې روزل کېږي.

د لوست نوي اصطلاحات

تصمیم	هوډ – عزم
تخریب	ورانول
مؤسس	بنیاد گذار- بنسټ ایښودونکی
جلب	راغوښتل- راوستل
لطافت	نازکي
ساری	مثال
معطرې	ښه بوی لرونکې.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په څو ډلو وویشل شي او هره ډله دې د مختلفو مېوو لست جوړ کړي. د مثال په ډول:

تازه مېوې

هغه مېوې چې وچیدای شي

د یخو سیمو مېوې

د ګرمو سیمو مېوې

پوښتنې

- د کابل، غزني، پکتیا، پکتیکا، خوست او لوګر ولایتونو د مېوو لست جوړ کړئ.
- انار، انګور، زردآلو، شفتالو او اعلا ناک زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې تولیدېږي؟
- په ۱۳۸۷هـ. ل.کال د کابل په ښار کې د انارو نندارتون جوړ شوی و او زموږ د هېواد انار په نړۍ کې په لومړۍ درجه انارو کې پېژندل شوي وو. تاسې په دې هکله څه نوښتونه او وړاندیزونه لرئ؟ چې زموږ د هېواد انار د نړۍ په بازارونو کې وپېژندل شي او ښه پیرودونکي پیدا کړي.
- په ننګرهار، کونړ، او لغمان کې کومې مېوې تولیدېږي؟
- جلغوزي زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې پیدا کېږي، او د جلغوزو د ترویج او تکثیر لپاره کوم وړاندیزونه کوئ؟
- د نیالګیو کښېنول او د باغونو او ځنګلونو جوړول کومې ګټې لري؟ په تفصیل سره یې ولیکئ!
- تاسې څو ډوله خټکي پېژنئ؟ ډېر خټکي د افغانستان په کومو ولایتونو کې کرل کېږي؟
- که د امام جان، چاه آب او د خان آباد (قندک) خټکیو لپاره بهر ته د لېږلو زمینه برابره شي څومره اقتصادی ګټې به ولري؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو کورنیو څخه د هېواد د خټکیو په باب پوښتنې وکړي او را غونډ شوي معلومات دې په خپلو کتابچو کې ولیکي، په راتلونکي ساعت کې دې له ځانه سره راوړي او په ټولګي کې دې ووايي.

درملي بوټي

درملي بوټي کوم ډول بوټي دي؟

زموږ ګران هېواد افغانستان چې د ځمکې د کُرّې په معتدله سیمه کې پروت دی. ډېر ښه او هر ډول اقلیم لري. څرنګه چې ډېرې برخې یې غرنۍ دي او دا غـــرونه په خپلو لوړو برخو کې

داسې واورې او کنګلونه لري چې هيڅ نه اوبه کېږي اوزموږ د هيواد د مستو سيندونو؛ لکه د کنړ، لغمان، تګآب، آمو، هيرمند، ارغنداو، هريرود، مرغاب، بلخاب او د کوکچې د اوبو سرشاره سرچينې جوړوي. د دې سيندونو او پريمانه اوبو شتون دی چې ښکلي شنه فصلونه، مرطوبه (لمده) هوا او سلګونه ډوله طبي بوټي په غرونو او دشتو کې راشنه شوي دي چې د نباتي دواګانو لويه خزانه يې جوړه کړې ده. دا ټولې زموږ طبيعي پانګې دي چې په لاندې ډول يې د بېلګو په توګه د يو څو نمونه يادوو:

د درملي يا دارويي بوټو ډولونه

زعفران،زنکۍ (شنه،سپينه او توره زيره)، خوربولې، کچماچو(يا کرماچو) سپېلنې، خيروګل(ختمي)، اسفرزه (سپيغول)، خاکشير(يا جينجر)، ريدي، تروکي، غرني باديان، بنګ دانه، سونډ، غاټول (خاټول) کاسني، غوازبۍ، تباشير، نانګان، بارتنګ، سپېرکۍ، ترنجبين، د چای بوټي، اربږه(توره- زېږه)، مرخنۍ او داسې نور.

څنګه چې د دې دارويي بوټو ډېر ډولونه په کروندو او ځمکو کې د کرنې وړ دي نو موږ يې زعفران د نمونې په ډول معرفي کوو چې دا ګټور او ارزښتناکه بوټی هرڅوک وپېژني.

زعفران

زعفران یو داسې بوټی دی چې ګلان يې ښکلي، بنفش او ارغواني رنګ لري. د زعفران غوټه سخته، ګرده او غوښنه ده چې د نازکو قهوه یي رنګو پوښونو په واسطه پوښل شوې ده. د زعفران بوټي د لولې په شان درې څانګې لري. مؤنثې څانګې يې په درې وارو سرونو کې درې غوټې لري او نارنج ته ورته زيړ رنګ لري. معطر او قوی بوی او لږ تيز خوند لري چې د خوراک، رنګ او د عطرو په مقصد ترې کار اخيستل کېږي.

زعفران

د زعفران طبي ارزښت

زعفران زموږ د هېواد په غرونو او دښتو کې شنه کېږي. دا بوټی د انسان د بدن د سلامتیا او قوت لپاره ډېر ګټور او د درملنې لپاره له ډېرو ښو بوټو څخه دی. زموږ خلک چې د زعفران په طبي او اقتصادي ارزښت پوه شوي دی نو په خپلو ځمکو کې یې د هغو په کرلو لاس پورې کړې دی؛ لکه څنګه چې د هرات کروند ګرو په ۱۳۸۸هــ. ل. کال پرخپله دوه سوه هکتاره ځمکه کې زعفران کرلي ، بهر ته یې صادر کړي او ډېره لوړه ګټه یې ترې لاس ته راوړې ده. د راپورونو په اساس پــه نړیوالــو بازارونو کې د هرات د زعفرانو جنسیت او کیفیت د ګاونډیو هېوادونو د زعفرانو تر جنسیت او کیفیت ډېر ښه او اعلا ثابت شوی دی.

د زعفرانو اقتصادي ارزښت

د زعفران بوټی ډېر زيات اقتصادي ارزښت لري لکه څنګه چې د هرات يو کيلو ګـــرام زعفران د امريکې متحده ايـــالاتو، عربـــي متحده اماراتو، ايتاليا او د هسپانيې هېوادونو په بازارونو کې د شپږ زرو څخه نېولې تـــر اوو زرو امريکايي ډالرو چې له (درې ســـوه زرو څخه تردرې سوه پنځوس زرو افغانيو سره برابرېږي) خرڅ شوي دي.

زعفران د کوکنارو، تنباکو او له بنګ دانې څخه زيات ارزښت لري، نو ځکه يې دهرات، فارياب او کاپيسا ولايتونو د بزګرو (نارينـــه او ښځو) پام ځانته را اړولي او هغوی د دې ګټور بوټي په کرنه لاس پورې کړی دی.

څنګه چې زموږ په ټول هېـــواد کې زيات خلک زعفران پېژنـــي او د هغې پـــه درملـــــــي او اقتـــــــصادي ارزښت باندې پوه شـــوي دي

نو ټولو دا هوډ کړی چې په خپلو کروندو او ځمکو کې زعفران، زنګې او داسې نـــور ګټـــور درملي او اقتصادي بوټي وکري چې ډېرې اقتصادي ګټې ترې لاس ته راوړي.

په ټولګي کې فعالیت

- زده کوونکي دې په دوه ډلو وویشل شي. یوه ډله دې د هغو بوټو نومونه لست کړي چې په کتاب کې مو ولوستل او بله ډله دې د هاغو بوټو نومونه لست کړي چې په کتاب کـــې یـــې نومونه نشته.

پوښتنې

- زعفران کوم ډول بوټي دی؟ او زموږ د هېواد د کومو ولایتونو خلک یې کري؟
- د زعفران اقتصادي ګټې څومره دي؟
- له یوه جریب ځمکې څخه څومره زعفران لاس ته راځي؟

کورنۍ دنده

- زده کوونکي دې له خپلو خپلوانو څخه د درملي بوټو د نومونو پوښتنه وکړي او هغـــه دې لست کړي او د ښوونکي په لارښوونه دې د هغو په هکله معلومات ورکړي.

اوه وېشتم لوست

مېلې او د جهان ګردۍ راښکون او زموږ د هېواد فرهنګي میراثونه

مېلې

- تفریح او مېله د انسانانو د جسمي او روحي پیاوړتیا لپاره څه اغېزه لري؟

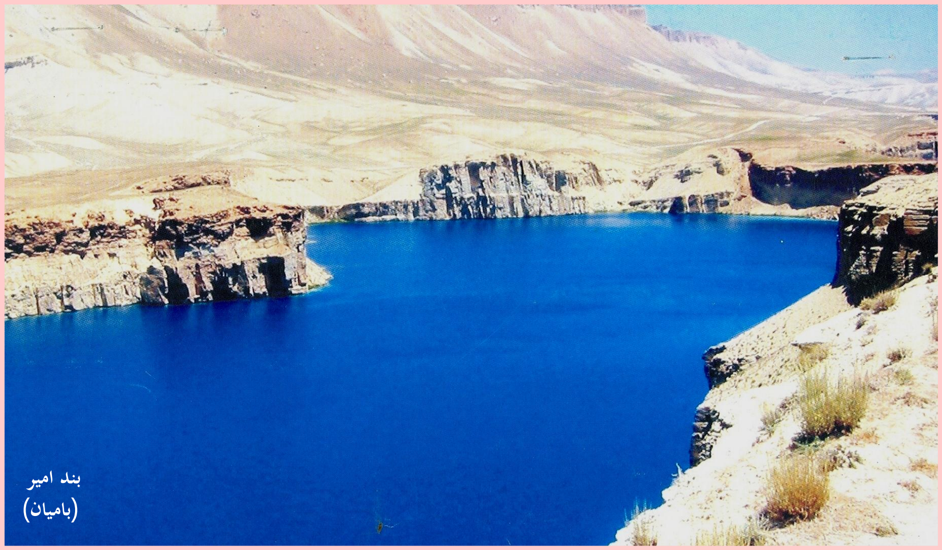

بند امیر
(بامیان)

زموږ ګران هېواد افغانستان یو غرنی هېواد دی. د غرونو لوړې څوکې یې په دایمي واورو پټې دي چې دا واورې د ډېرو اوبو او مستو سیندونو د بهېدلو لامل او سرچینې ګرځېدلې دي. دغو جګو غرونو، سیندونو، درو، دښتو، پراخو او شنو ورشوګانو، زموږ هېواد ته طبیعي ښکلا او ښایست ورکړی دی چې دې ښکلا او ښایست د بهرنیو نړیوالو سیلانیانو پام ځانته را اړولی دی.

که څه هم زموږ د هېواد ټولې سيمې ډېر ځروبي (آبشارونه)، دښتې، شنې درې، د مېلو ځايونه، او سيل ځايونه لري؛ خو بياهم په هره سيمه کې په زړه پورې تفريحي ځايونه شته چې په مختلفو موسمونو کې خلک هغو ځايونو ته ورځي، مېلې کوي او خپل فارغ وخت په خوشحالۍ تېروي.

د کابل د مرکزي حوزې په چارچاپېر او په نورو ولايتونو کې د مېلو مشهور ځايونه عبارت دي له:

د بابرشاه بڼ، د چهلستون د ماڼۍ بڼ، د شهر آرا بڼ، د جهان آرابڼ، د للندر د شاه توت دره ، ګلباغ، پغمان، د قرغې بند، استالف، ګل غونډۍ، صياد، ګلبهار، سالنګ، پنجشېر او داسې نور.

پخوا به د کابل د ښار کسبګرو په ډله ييزه توګه باغ لطيف، د خواجه صفا ارغوان زار او د سيل نورو ځايونو ته تلل او مېلې به يې کولې.

د هېواد په شمال او شمال ختيځ کې پامېر، د ورسج او فرخار ښکلې تګاو او درې، اندراب، بدخشان، تاشقرغان، سمنګان، د فارياب او د بادغيس کوهستانونه، دهېواد په غرب کې د هرات بېلا بېلې سيمې؛ لکه په کوه زنجيرګاه کې د تخت صفر په نوم د سيل او تفريح ډېر ښکلی ځای، پل مالان، د خواجه عبدالله انصاری آرامګاه،

د للندر د شاتوت دره
(کابل)

خواجه غلتان، او داسې نور ځايونه. په جنوبي سيمو کې د پکتيا د ګڼو ځنګلونو غرنۍ سيمې. دهېواد د مشرقي سيمو په ننګرهار کې د سراج‌العمارت، د امير شهيد بڼ، د بهسود پُل، د مملې بڼ، موی مبارک، په کونړ او نورستان کې له ځنګلونو ځخه ډکې درې، د سيندونو په زړه پورې شنې غاړې، په لغمان کې د کله ګوش ښکارځی، زوړ اليشنګ[۱] او د هغې د سيندونو شنې غاړې، د مرکزي افغانستان پراخې او غرنۍ سيمې، باميان او دره آجر چې په هر ځای کې د مېلو او د سيل ځايونه د روانو اويخو اوبو چينې او د بودا تاريخي مجسمې لري چې

۱- ښايي چې په اصل کې(ايل نشين) وي.

خلک په ډېر شوق دې ښکلی او با طراوته سیمو ته د تفریح او سیل لپاره ورځي او دې سیلونو او مېلو ته له نیزه بازۍ، اتڼ، چوګان بازۍ او داسې نورو لوبو سره نور زیات خوند وربخښي.

له نیکه مرغه زموږ په هېواد کې په زړه پوري تاریخي، متبرکه ځایونه او ښکلي حیرانوونکي طبیعي مناظر ډېر زیات دي، لکه په هرات، غزني، بلخ او مزار شریف، آی خانم، د فراه او سیستان وادی، بامیان، بدخشان، کندوز، کابل، سمنګان او ایبک، کندهار، ننګرهار، کونړ، لغمان، پکتیا، پکتیکا او داسی نور چې په هغو کې زموږ د هېواد د پاچا هانو او امپراطورانو لکه میرویس نیکه، احمد شاه بابا، سلطان محمود غزنوی، ظهیرالدین محمد بابر، شاهرخ میرزا، شهزاده بایسُنغُر میرزا، د ملکه ګوهرشاد بیګم او داسې نورو تاریخي اوفرهنګي میراثونو لویې خزانې شته چې د سیلانیانو د لیدلو او سیل لپاره ځانګړې راښکون لري، ډېر په زړه پورې دي.

طاق بُست

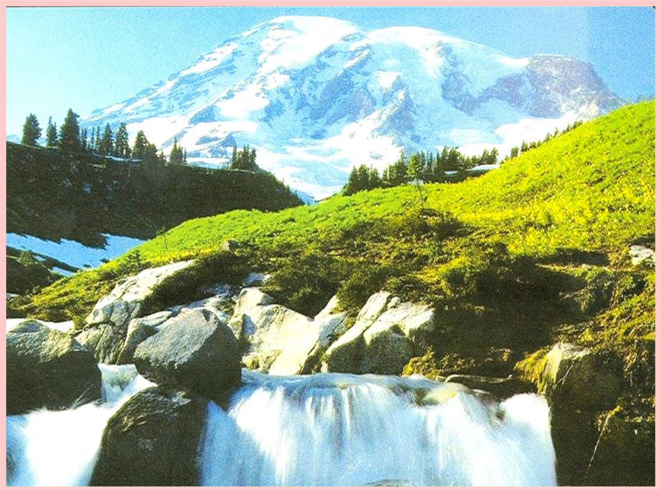

ښکلی طبیعت او ځروبی

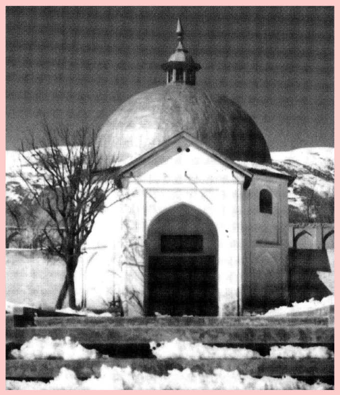

د سلطان محمود غزنوی آرامګاه
(غزنی)

که چېرې لازم تدارکات او آسانتیاوې لکه پاخه (اسفالت) شوي سرکونه، هوټلونه، ښه امنیت او داسې نورې لارې چارې برابرې شي، په یقیني توگه چې په کال کې به په ملیونونــــو ډالـــره له دې لارې زموږ د خلکو لاس ته ورشي او د هېواد د اقتصادي برخې په ښه کېدو او ودانولو کې به لویه اغیزه ولري.

بامیان

پامیر

د جام مینار

د کابل بالاحصار

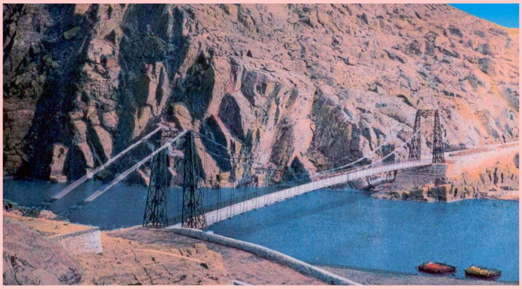

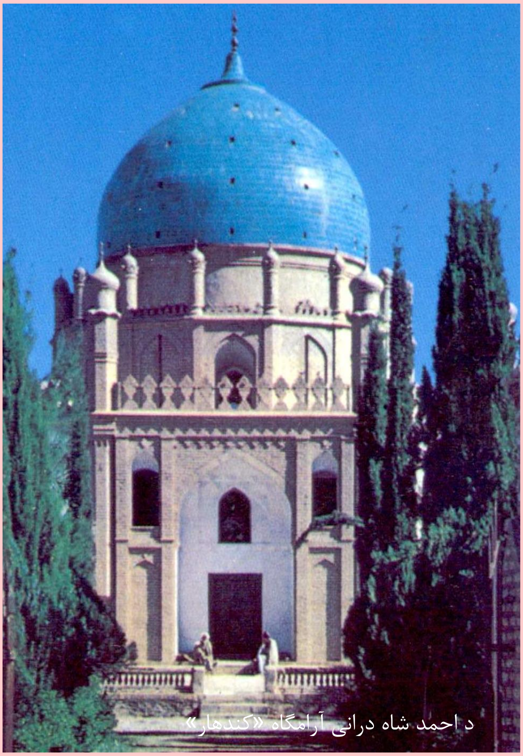
د احمد شاه درانی آرامگاه «کندهار»

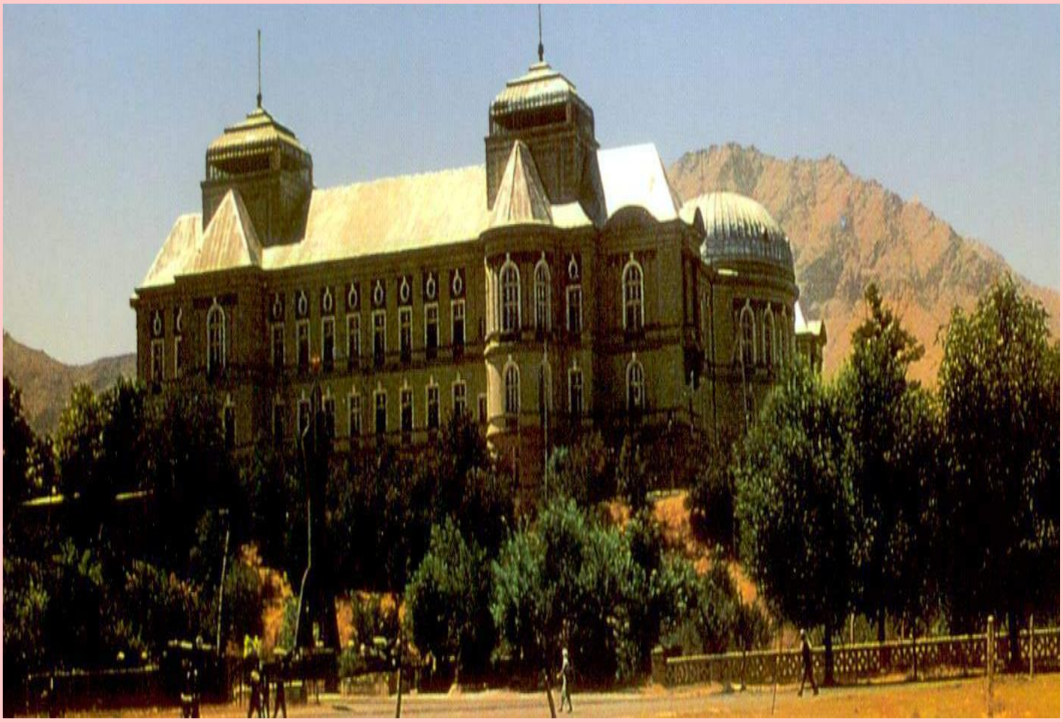
د دارالامان مانۍ (کابل)

د نړۍ د جهان ګردۍ ځایونه

باید په یاد ولرو چې نن ورځ د نړۍ په ډېرو هېوادونو لکه سویس، ایټالیا، د امریکې متحده ایالتونه، ترکیه، مصر، ایران، هند، سعودي عربستان، چین او داسې نورو کې توریزم اوجهان ګردي د اقتصادي

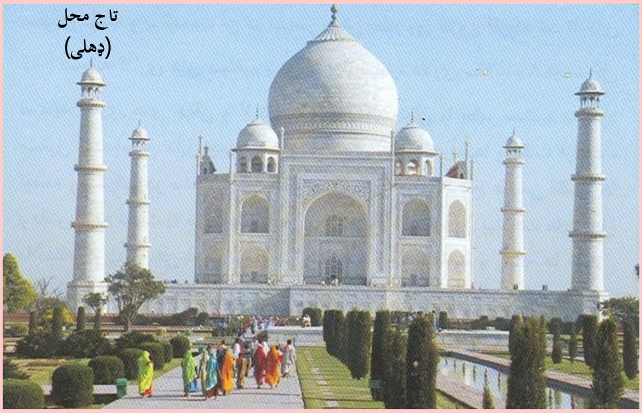

برخو یوله ډېرو عاید راوړونکو صنعتونو څخه ده.

د نړۍ خلک له سیاحت او سیل سره مینه لري او غواړي چې تاریخي ځایونه او عجایبات ووینې. د ښارونو له ګڼې ګونې او له ککړې هوا څخه لرې په شنو تازه ځنګلونو، غرنیو سیمو او ښکلو مناظرو کې خپل وخت په هوساینې او خوشحالۍ تېر کړي.

ځړوبی

د جمشید تخت
«شیراز»

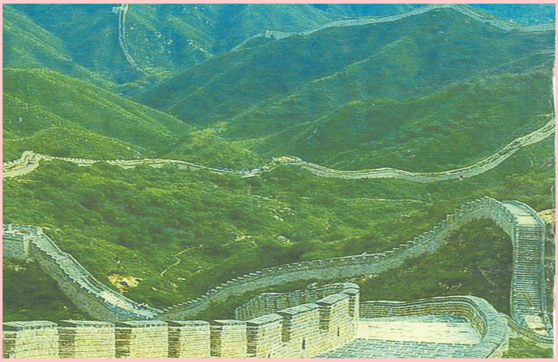

د چین دیوار

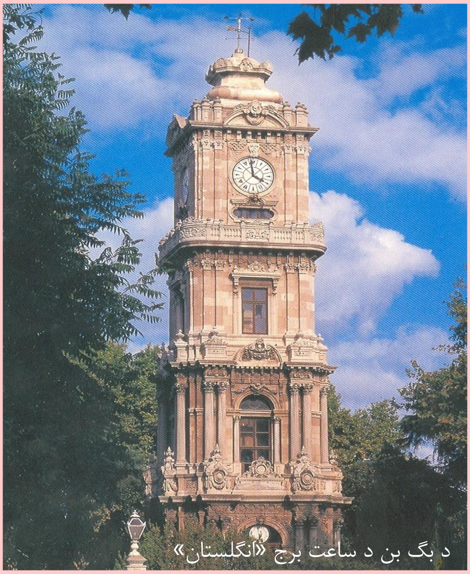

د بگ بن د ساعت برج «انگلستان»

د ایفل برج «فرانسه»

په اروپا کې زړه ماڼۍ

په اروپا کې زړه ماڼۍ

(چین)

په اروپا کې زړه مانۍ.

د لوست نوي اصطلاحات

ورشوګانې	څړ ځايونه
عجايبات	نا آشنا، حيرانونکی شيان او ځايونه

په ډلګۍ کې فعاليت

- څو زده کوونکی دې د ډلګې مخې ته راشي او زموږ هېواد ته د سيلانيانو د پاملرنی او توجه د جلبولو لپاره چې کومو آسانتياوو او هلوځلو ته اړتيا وي، د هغو په باب دې خپل وړانديزونه او نظرونه بيان کړي.

پوښتنې

- د هېواد د لوړو غرونو او اوږدو سيندونو نومونه واخلئ؟
- ديخشيره آبشار، د شيوې جهيل، او د سيستان جهيل زموږ د هېواد په کومو ولايتونو کې موقعيت لري؟
- د کابل ښار او د هغې شاوخوا د تفريح ځايونه کوم دي؟

کورنی دنده

- زده کوونکي دې د خپلو ولايتونو او ولسواليو د کلتوري ميراثونو، د طبيعي منظرو او د سيل د ښو ځايونو په باره کې معلومات راغونډ کړي او په خپلو کتابچو کې دې وليکي.

دشپږم څپرکي لنډیز

زموږ د هیواد په سلوکي اتیا خلک په کرهڼه، مالدارۍ او باغوانۍ بوخت دي.
څرنګه چې وزې او میږې هر وخت پیایي د ځمکې واښه او ځنګلونه خوري او له منځه یې وړي؛ نو لدې کبله زموږ خلکو هوډ کړی دی چې د وزو او میږو پرځای اصلاح شوې غواګانې، چرګان او کبان، وروزي؛ څرنګه چې خلک پوهیږي چې د ونو کښېنول، د باغونو او ځنګلونو منځته راوړل هم د اقتصاد او هم د ژوند د چاپیریال او د سیمې د ښایست له پلوه ډیر ارزښتناک او مهم دي؛ نو په دې اساس زموږ خلکو د ونوکښېنولو، د باغونو او ځنګلونو جوړولوته پاملرنه کړې ده.
زموږ په هیواد کې ډیرې په زړه پورې اعلی میوې لکه منې، ناک، زردآلو، شفتالو، غوزان، توت, انار، انګور، پسته، بادام اوداسې نورو پریمانه ډولونه هم په دښتو او هم په غرونو کې تولید او روزل کیدلی شي. په لږه خوارۍ سره دونو حاصل دغلو په پرتله ډیر ترلاسه کېږي, لکه څرنګه چې ډاکتروکیل خان دغه تجربه د پغمان، میدان وردك او لوګر په ځمکو کې تر سره کړې ده او ډیر فوق العاده حاصل یې تري لاس ته راوړی دی.
زموږ د ګران هیواد په تودو او یخو سیموکې د میوو بېلا بېل ډولونه تولیدیږي. ان تردې چې د دل آرام په سیمه کې د خرما ونې شنې کېږی او حاصل ورکوي. د بدخشان غرونوکې، د میدان وردك، پغمان، لوګر، هرات، نورستان او نورو ډیرو ځایونو کې د غوزانو ونې راختلې دي چې هغه کار غانو او عکې کښېنولي دي. په دې ډول چې غوزان د راتلونکي وخت د خوړلو لپاره د خاورو د لاندي پټوي خو وروسته بیا د هغې ځاي ترې هېرېږي چې هماغه غوز په بل کال کې راشین کیږي.
زموږ د هیواد په ډیروسیموکې ناك، انګور، غوزان، پسته، بادام، منې، قره قات، ګورګرې او نورې میوې په غرونوکې په للمې ډول راخېژي او دهغې جرړې یا ریښې د واورې او باران د زېرمه شوو اوبو څخه اوبه جذبوي خپل ژوند ته دوام ورکوي او ډیر کلونه پرته له خوارۍ څخه حاصل ورکوي.
له دې کبله زموږ خلکو اوس باغدارۍ او ځنګل دارۍ ته ډیره پاملرنه کړې ده او دهغې **څخه** یې ډېرې ښې نتیجې لاس ته راوړې دي؛ څرنګه چې ونې سربیره د میوو او لرګیو د ژوند چاپیریال ښایسته او پاکوي.
جرړې او نبلې یې د ځمکې د خاورو ساتنه کوي او د ونو غوټۍ د شاتو د مچیو غوره خواړه دي چې دهغې څخه شات لاس ته راځي.

اووم څپرکی

د ملي هویت پدیدې، رمزونه، نښې (سمبولونه)

د اووم څپرکي موخې

زده کوونکي پوهېږي چې زموږ هیواد یو کرنیز هیواد دی، ددې مناسبه او معتدله هوا د هیواد په ډېرو سیموکې د ډول ډول ونو د پیدایښت او ودې لامل ګرځېدلی ده؛ په دې ډول زموږ د هیواد ډېر خلک د کرنې، مالدارۍ او د باغدارۍ سره سروکار لري او ددې لارې څخه ښه ګټه لاس ته راوړي.

زده کوونکي دې په هیواد کې د کرهنیز کیدلو ارزښت ته مخه وکړي او د باغدارۍ، د ځنګلونو جوړولو، تفریحي ځایونو او د ژوند د چاپیریال د ساتنې مفکوره دې پیدا کړي.

زده کوونکي دې وپوهېږي چې زموږ په هیواد کې د زرګونو تاریخي او لرغونو میراثي ځایونو په خوا کې د ځنګلونو او تفریحي ځایونو جوړول، د توریزم د صنعت او د نړۍ د سیلانیانو د پام را ګرځولو د ودې سبب ګرځي چې د دې لارې څخه به زموږ هیواد والوته ډېرې ګټې په برخه شي.

اته وېشتم لوست

بیرغ، ملي سرود او نښې

- تاسې کوم وخت درې رنګه ټوکر چې د هغې په منځنۍ برخه کې سمبول وي او د یوه لرګی په پورتني سرکې ځړول شوی وي. لېدلی دی او که لېدلی مو وي ووایاست هغه ټوکر چې په دې شــان جوړشــوی وي، څه نومیږي؟

- زموږ د هیواد په لویو رسمي غونډو کې لومړی د قرآن شریف تلاوت کېږي او له هغې څخه وروسته یو سرود غږول کېږي، هغه سرود کوم دی؟

د هر هېواد بیرغ د هغې د تېر شوی تاریخ ځرګندوی او د خلکو د هویت د پېژندنې بیانونکی دي.

زموږ ګران هېواد افغانستان چې د تېرو پيړيو په اوږدوکې ډېر ځلانده تاريخ لـري او تراوسه پورې خپل بېرغ او ځانګړی ملي سمبول او رمزونه لري.
د تاريخ په مختلفو دورو کې د خپل هېواد بيرغ ګورو چې څه منشا لري؟ او کوم بدلونونه يې لېدلي دي؟

په تېرو وختونو کې زموږ په بيرغ کې بدلونونه

د اتمې هجري پيړۍ (د ابو مسلم خراساني له زماني) څخه نېولي، د افغانستان بيرغ تور رنګ درلوده چې د دوه سرې نيزې په څوکه ځړېده.
په لسمه او يوولسمه پيړۍ (د غزنويانو په دوره کې) د افغانستان بيرغ د زمرې نښه درلودله او د شاهي بيرغ رنګ سور و. په پنځلسمه پيړۍ کې رسمي بيرغ زرنګار و. لـه هغـې څخه وروسته په اته لسمه پيړۍ د احمد شاه ابدالي په زمانه کې تر نولسمې پيړۍ پورې رنګارنګ بيرغونه دود وو. په نولسمه پيړۍ کې يو ځل بيا د افغانستان د بيرغ رنګ تور او دهغې سمبول (نښه) (محراب، منبر، توره او ټوپک) شو. د شلمې پيړۍ په (۱۹۲۸)م. کال کې د هيـواد د لويې جرګې له خوا د بيرغ رنګ (تور، سور، شين) او د هغې سمبول (غر او لمر) وټاکل شو.
په ۱۹۲۹م. کال کې بيا له سره د بيرغ نښه محراب، منبر او د غنم وږی وټاکل شو. د مرحوم محمد داوودخان د حکومت په وخت کې د بيرغ په نښان باندې (عقاب) ورزيات شو، چـې محراب او منبر په نامحسوس شکل سره د عقاب د ټټر او سينې په برخه کې ځای درلوده. د نور محمد تره کي د حکومت په وخت کې د افغانستان بيرغ يو سور رنګي ټوکر و چې په منځ کې يې د «خلق» کلمه لېکل شوې وه. د هغه څخه وروسته د افغانستان بيرغ څـه بدلونونـه ولېدل ترڅو چې د استاد برهان الدين رباني د دولت او مجاهدينو په وخت کې د افغانـستان بيرغ له پورته څخه په ښکته (تور، سپين، شين رنګونه درلودل او نښان يې محراب او منبر او په دواړو څنډو کې يې د غنمو دوه وږي) وو.
د طالبانو دحکومت په وخت کې د افغانستان د بيرغ رنګ ټول سپين و او د **(لا الـه الا الله محمد رسول الله)** مبارکه کلمه يې په منځنۍ برخه کې ليکل شوې وه.

زموږ د بیرغ منشأ

زموږ د بیرغ نښې چې له تېرو زمانو څخه راهیسي زموږ د خلکود فرهنګ، ملي ځانګړتیـــاوو، مسلمانۍ، دین دوستۍ، وطن دوستۍ، مېړانې، شهامت او سلحشورۍ ممثـــل او څرګنـــدونکي دي، دا نښې زموږ په ملي بیرغ کې په لاندې ډول ښودل شوي دي.

تور رنګ د خپلواکۍ د نه درلودلو نښه، سور رنګ د آزادۍ غوښتنې او جنګونو نښه، ســپین رنګ د سولې غوښتنې او شین (زرغون) رنګ د خپلواکي نښه ده.

د زمري نښه د زړه ورتیا، توره او ټوپک، د جنګ غوښتنې، زړه ورتیا او عقاب دلوړ همت نښه ده.

جومات، محراب،منبر، د الله اکبر او توحید مبارکې کلیمې زموږ د خلکو د مسلمانۍ او اسلام غوښتنې نښې دي.

د غنمو وږی ښیي چې زموږ هېواد یو کرهنیز هېواد دی. غر او (لمر د ختلو په حال کې) د دې مطلب څرګندوونکي دي چې توره دوره په ختمېدلو او روښانه دوره راتلونکي ده.

زرنګار بیرغ په پنځلسمه پېړۍ کې دا حقیقت څرګندوي چې زموږ ګران هېواد په هغې دورې کې یو پرمخ تللی هېواد و، پوهنې او ښکلو هنرونو تکامل موندلی او خلکو په هوساینې ژوند کاوه.

زموږ د بیرغ اوسنی رنګ اونښان

اوس د افغانستان د بیرغ رنګونه په ترتیب سره (تور، سور او شین) یو د بل په څنګ کې ځای لري او نښان یې هماغه محراب، منبر او په دواړوخواوو کې یې د غنمو دوه وږي دي.

د افغانستان بیرغ، په کابل ښار کې د جمهوري ریاست په مقر د ارګ د یوه برج پـــه ســر، د پارلمان، د سترې محکمې په ماڼیو باندې، همدا ډول په وزارتخانو، په ټولو دولتي مؤسساتو او ادارو، پوهنتونونو، مکتبونو، مدرسو، د هېواد په مرکز او ولایتونو، په ځـــانګړې توګـــه د رسمي وختونو په لړ کې، په بهرکې د افغانستان په سفارتونو، قونسلګریو او په سیاسي نماینده ګیو کې او دغه راز د ملګرو ملتونو په سازمان کې،تل رپېږي.

هغه بیرغ چې د ملي دفاع په وزارت کې دی، له قیمتي او ښکلي ټوکر څخه جوړ او په هغـــې باندې د قرانکریم مبارک آیتونه هم ګنډل شوي دي د (عَلَم مبارک) په نوم یـــادېږي. عَلَـــمَ مبارک په یوې تزیین شوې پایه باندې چې د دوو یا دوه نیم مترو په اندازه ده، نښلول شوي دي

چې په څوکه کې يې يو جلد قرآنکريم د يوې کوچنۍ ښکلې جعبې په منځ کې اېښودل شوی دی.

د هيواد د آزادۍ په جشن کې د اردو قطعاتو د رسم گذشت مراسم د لوژ (د مشرانو لپاره لوړ ټاکل شوی ځای) له مخې څخه چې د هيواد د درې واړو قواوو ارکان، کوردپلوماتيک، او نور مشران حضور لري، علم مبارک په ځانگړو مراسمو سره تېرېږي.

د افغانستان مِلّي سرود

د افغانستان مِلّي سرود په پښتو ژبه د (الله اکبر) او د افغانستان د نوم له ذکر سره په لانـــدې ډول دی:

دا وطـــن افـــغانستــــان دی	دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې، کور د تورې	هر بچی يې قهرمان دی
دا وطن د ټــولو کـــــــور دی	د بلوڅو د اوزبيـــــــکو
د پــښتــــون او هــــزاره وو	د ترکمـــنو د تاجـــکو
ورسره عرب، گو جـــردي	پاميريان، نور ســـتانيان
براهوی دي، قزلـــباش دي	هم ايماق، هم پشه ييان
دا هيـــواد به تـــل ځلېږي	لکه لمر پر شنه آسمان
په سينه کـــې د آســـيا، به	لکه زړه وي جـــاويدان

نوم د حــــــق مـــــــــودی رهبر
وايو «الله اکبر»! وايو «الله اکبر»

په ملي سرود کې ويل شوي دي چې دا وطن د افغانستان د ټولو خلکو، د بلوڅو، اوزبيکـــو، پښتنو، هزاره وو، ترکمنو، تاجکو، عربو، گوجرو، پاميريانو، نورستانيانو، براهويانو، ايماقانو او پشه ييانو گډکور دی.

د دې قومونو پيدايښت منشأ او سکونت په دې هېواد کې دی. په دې کې د ملي يـــووالی او قوت رازونه دي چې د سرود د غږولو په وخت کې ټول اقوام په دې کې خپل ځانونهويني او د هغې په اورېدلو ټول د غرور او وياړ احساس کوي. ملي سرود د هر افغان د زړه آواز، د ملي عواطفو رڼا، هېواد پالنه او هېواد سره مينه او محبت دی.

د رسمي مراسمو او غونډو د پرانیستلو په وخت کې لومړی د قرآنکریم تلاوت او دعا کېږي او بیا ملي سرود غږول کېږي. ټول یې د احترام لپاره له خپلو ځایونو څخه اوچتېږي او په سکوت سره هغه اوري، همدا رنګه بهر ته زموږ د هیواد د جمهور رئیس د سفر په وخت او یا زموږ هېواد ته د بهرنیو دوستو هیوادونو د زعماوو د مسافرت په وخت د هغوی په حضور کې د دواړو هېوادونو ملي سرودونه غږول کېږي.

سمبولونه او ملي رمزونه

سمبولونه د هرې ملي پدیدې د منطقي شتون او ملي هویت څرګندونکې نښې دي. په تېرو دوروکې د بیرغ ډولونه، ملي بیرغ، د پوهنې سمبول، د ملي شورا سمبول، د افغانستان بانک سمبول، بانکنوټونه، مسکوکات، نښانونه، د (ښاروالۍ ، د سرې میاشتې ، د ملي اردو ، د ملي پولیسوسمبول،) د استقلال څلی، طاق ظفر او داسې نور زموږ ملی سمبولونه او رمزونه دي.

امیر حبیب الله خان 1919

شاه امان الله خان 1928-1919

محمد نادر خان 1930-1929

د سردار محمد داوود خان جمهوریت
1978-1974

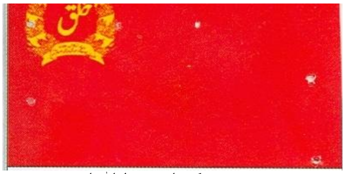
نورمحمد ترکی او حفیظ الله امین
1980 -1978

ببرک کارمل 1987-1980

دکتور نجیب الله 1992-1980

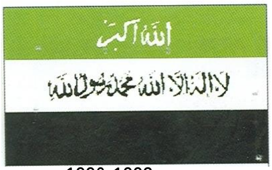

مجاهدین 1996-1992

استاد برهان الدین ربانی

طالبان (ملامحمد عمر)1996-2001

د افغانستان اسلامی جمهوری دولت (حامد کرزی)

Da Afghanistan Bank

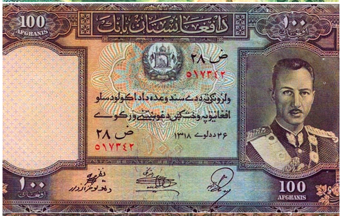
100
AFGHANIS
100
AFGHANIS

5000
AFGHANIS

Da Afghanistan Bank
5000

لا إله إلا الله مُحمَّد رسُول الله
الله اکبر
۱۲۹۸
افغانستان

ATSnotes.com
10
20
50
100

قانون اساسی

جمهوری اسلامی افغانستان
۱۳۸۲
د پوهنې وزارت

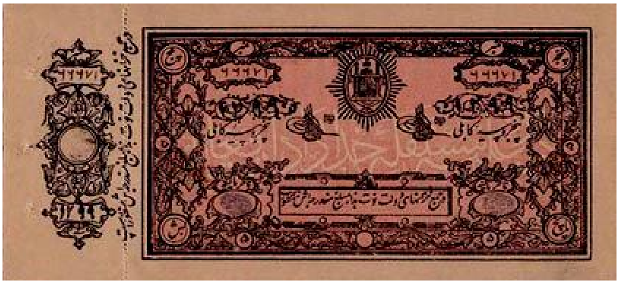

د لوست نوي اصطلاحات

منشأ- سرچینه، پیل
دوخت - گنډل
کورد پیلوماتیک: د بهرنیو هیوادونو سیاسي استازي

په ټولګي کې فعالیت

- هر زده کوونکی دې یو سمبول رسم کړي.

پوښتنې

- زموږ د ګران هیواد بیرغ د تاریخ په اوږدو کې کوم بدلونونه لېدلي دي؟
- د ابو مسلم خراساني په زمانه کې زموږ د بیرغ رنګ څه ډول و؟
- د غزنوي امپراطورۍ د بیرغ نښه څه ډول وه؟ او شاهي بیرغ کوم رنګ درلوده؟

کورنۍ دنده

- هر زده کوونکی دې په خپل کور کې له دریو رنګونو تور،سور او شین(زرغون) ټوکر څخه بیرغونه جوړ کړي، ټولګي ته دې راوړي او د لېسې د آرت (رسم) استاذ په مرسته دې د بیرغ نښان په هغې کې نقش یا ټا په کړي.

د اووم څپرکي لنډیز

د هر هیواد بیرغ د تاریخ په اوږدوکې د هغې خلکو دهویت څرګندوونکی او مُمثّل دی.

زموږ ګران هیواد افغانستان چې روښانه تاریخ لري، د تېرو شوو پېړیو په اوږدو کې تر اوسه خپل ځانګړی بیرغ، سمبول او نښې لري. د اتمې پیړۍ څخه وروسته د ابومسلم خراساني په وخت کې د افغانستان بیرغ تور رنګ درلوده چې د دوه سرې نیزې پر سر به رپیده.

په اتلسمه پیړۍ کې د احمد شاه ابدالي له وخته تر نولسمې پېړۍ پورې ډول ډول بیرغونه معمول وو. په نولسمه پیړۍ کې بیا د افغانستان د بیرغ رنګ ((تور)) او د هغې نښه (محراب، منبر، توره او ټوپک) شو.

په شلمه پیړۍ کې د هیواد د بیرغ رنګ (تور، سور، شین) او نښان یې (غر اولمر) غوره شو.

په ۱۹۲۹ میلادي کال کې یو وار بیا د بیرغ نښه(محراب، منبر او د غنموږۍ) وټاکل شول او وروسته هم بیا په بیرغ کې بدلونونه راغلل.

د طالبانو په وخت کې د افغانستان بیرغ تول سپین رنګ درلوده او دهغې په منځ کې د(لااله الا الله محمدرسول الله) مبارکه کلمه لیکل شوې وه.

اوس د افغانستان په بیرغ کې (تور، سور، شین) رنګونه څنګ په څنګ قرار لري. او نښان یې د غنمودوږو ترمنځ محراب او منبر ځای لري.

زموږ د بیرغ منشأوې د پخوانیو زمانوڅخه تر اوسه پورې زموږ د خلکو د فرهنګ، مسلمانی، ملّي ځانګړتیاوو، هیواد پالنې، د تورې او میړانې څرګندوونکي دي چې دا منشأوې د لوست په متن کې تمثیل او روښانه شوې دي.

په ملّي سرود کې د ټولو خلکو, دبیلابیلو ملیتونو د ملّي یووالي د ټینګښت، د زړه آواز، د ملّي عواطفو روښنايي، اسلام او وطن دوستۍ انعکاس کړی دی او دغږولو په وخت کې دوی ټول په هغې کې خپل ځایونه ویني او د ویاړ او غرور احساس پرې کوي.

اخځلیکونه

۱ - فردوسی، حکیم ابوالقاسم، (چاپخانهٔ فرهنگ، انتشارات فخررازی، د چاپ کال ۱۳۷۰هـ.ش.

۲ - اویغون، حفیظ الله، د اقتصاد پوهنځی تحصیلی مونوگراف، د کابل پوهنتون.

۳ - ملی آرشیف، د صدارت څلورلاری، د کابل ښار.

۴ - توران، عبدالمجید، امینی، محمد صدیق، د (گونش) مجله، د افغانستان دترکمنو د فرهنگي ټولنې د نشراتو اداره.

۵ - عاطف، عبدالحمید، د بدخشان کليوالي لوبې، فولکلور مجله، د اطلاعاتو او فرهنګ وزارت د خپرونو څانګه.

۶ - غبار، میر غلام محمد، (افغانستان در مسیر تاریخ) د چاپ کال ۱۳۴۶ هـ.ش.

۷ - (مجله ها و فصل نامهٔ فرهنگی و پژوهشی) د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خپرونو څانگه.

۸ - (مجله های پرواز آریانا) د ترانسپورت او هوانوردۍ وزارت. سال های ۱۳۸۷ - ۱۳۸۹ هـ.ش.

۹ - یارقین، دکتور شفیقه، حقیق الله، عقیق (مجلهٔ تربیت، فصل نامه تعلیمی و تربیتی برای کودکان و نوجوانان وزارت معارف.

۱۰ - حقمل (محقق بسم الله،) د تیبو کلتور او فرهنگ، د کابل چاپ.

۱۱ - یارقین محمد حلیم، ثبت و نگارش بازی های عامیانه اوزبیکان جوزجان، دولتی مطبعه، کابل

۱۲ - بنووال، پوهاند دکتور محمد افضل، فولکلور شناسی، کابل.

۱۳ - (جهان پیرامون ما) د تاشکند د ښوونځیو درسی کتابونه، اوزبیکستان.

۱۴ - مجله های فرهنگ، فصل نامه فرهنگی و پژوهشی، د اطلاعاتو او فرهنگ وزارت د خپرونو څانګه.

۱۵ - (د انساني نبوغ گنجینه) په منځنۍ آسیا کې د اسلامي ثقافت پاتې شوی آثار.

۱۶ - (نگاهی به تاریخ) د ابوریحان البیرونی د علومو او شرق پېژاندنې د لیکی نسخو انستیتوت او فرهنگي مرکز . اوزبیکستان، تاشکند.

۱۷ - حبیبی، پوهاند عبدالحی (ظهیرالدین محمد بابرشاه)، د کابل چاپ.

۱۸ - گالری ملی (نگارستان ملی)، کابل:

۱۹ - مهدی، دکتور محی الدین، د افغانستان ملی متحده شورا، دوه اوونیزه مجله.

۲۰ - عاطف، وفی الله، عکسونه او تصویرونه، د کابل زاړه ښار مندوی، نوی ښار، د انتیک فروشۍ دکانونه، زرگری، د قالین خرخولو دکانونه او سرایونه، پوستین پلورونکی دکانونه او د یغمان د خواجه مسافر د باغونو څخه.

۲۱ - د معارف خبري، ادبي او فرهنگي اوونیزه، ۱۳۸۸ هـ.ش.

۲۲ - آریانفر، دکتور شمس الحق، هفته نامه مجاهد.

۲۳ - حمیدزی، عبدالغفار «دافغان زعفران» د شرکت رئیس، د شمشاد تلویزیون د خپرونو د ماښام د اوه نیموبجو څخه تر اته نیمو بجو پورې، ۱۸-۹-۱۳۸۸. هـ.ش.